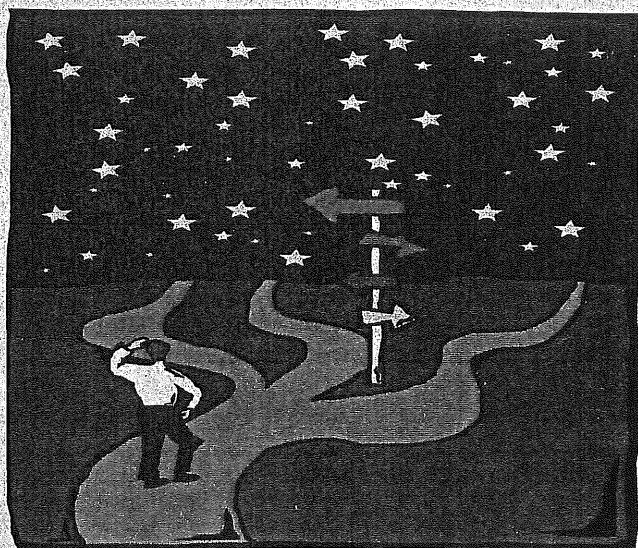

Mastergradsoppgave i sosialt arbeid

Langtidssosialhjelpsmottakere

Veien til sosialkontoret, deres livssituasjon og fremtidsutsikter

Krishna Chudasama

Høgskolen i Oslo
Avdeling for Økonomi-, kommunal- og sosialfag
Høsten 2005

 høgskolen i oslo
Læringscenteret ØKS
Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Besøksadr.: Pilestredet 56
Tlf. 22 45 35 81 - Fax 22 45 35 80

Forord

Hjertelig takk alle sammen. Endelig er masteroppgaven ved veis ende. Spesielt vil jeg takke min veileder, Steinar Stjernø ved HIO som har kommet med konstruktive kommentarer, og tatt seg god tid til meg.

Wenche Falch har også vært en god inspirator ved oppgaveskrivingen. Takk til deg! Ikke minst tusen hjertelig takk til min tålmodige korrekturleser ved HIØF, med din velvillighet til å trå til ved korte tidsfrister. Du er enestående og ga meg en trygghet.

Jeg vil også takke Fredrikstad kommune, for at jeg fikk anledning til å fullføre denne oppgaven. Ikke minst vil jeg takke klienter for at dere stilte opp til intervjuer, uten deres velvilje ville denne oppgaven vært annerledes.

Sist men ikke minst takker jeg mine nærmeste for oppmuntring og tålmodighet. Min kjære mann fortjener anerkjennelse for sin utholdenhet, støtte og for å ha holdt ut gjennom et tidskrevende studie. Ikke minst stor takk til mine to sønner for deres forståelse og tålmodighet, som ga meg ro til å fullføre oppgaven.

Fredrikstad, 1.september 2005

Krishna Chudasama

 høgskolen i oslo
Læringscenteret ØKS
Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Besøksadr.: Pilestredet 56
Tlf. 22 45 35 81 - Fax 22 45 35 80

362.58
CHU

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord	
Sammendrag	5
Summary	7
Kapittel 1	9
Bakgrunnskapittel	9
<i>Hvorfor interessant eller relevant for flere?</i>	11
<i>Fakta og statistikk over sosialhjelpsmottakere</i>	13
<i>Økning i langtidssosialhjelpsmottakere</i>	15
<i>Innsikten i klientskapende forhold</i>	15
<i>Sammensatte utfordringer og behov for sosialhjelpsmottakere</i>	16
<i>Fattigdom – utgangspunkt for profesjonelt sosialarbeid</i>	17
<i>Har sosialkontorene innvirkning på forløpsmønster på stønadslengde?</i>	18
Kapittel 2	20
Problemstilling og tilnæringsmåte	20
<i>Brukerperspektiv - nedenfraperspektiv</i>	20
<i>Tilnæringsmåte – narrativ /fortelling som analyseredskap</i>	21
<i>Hvordan skiller eller bygger min undersøkelse på tidligere forskninger?</i>	21
Kapittel 3	24
Metode	24
<i>Metodevalg</i>	24
<i>Definisjon av langtidssosialhjelpsmottakere og det faktiske utvalget</i>	25
<i>Kvalitativ forskningsintervju</i>	26
<i>Semi-strukturert intervju</i>	27
<i>Utarbeidelse av intervjuguiden</i>	28
<i>Rekruttering av informanter</i>	28
<i>Datainnsamling</i>	30
<i>Nedskrivning av intervjuer</i>	32
<i>Systematisering av data</i>	32
<i>Analyseformen</i>	33
<i>Overførbarhet</i>	34
<i>Etiske vurderinger</i>	34
Kapittel 4	38
Veien til sosialsosialkontoret	38
<i>Hvordan var det å søke</i>	46
<i>Venterommet</i>	48
<i>Å vente på svar</i>	51
Kapittel 5	54
Å leve på sosialhjelp	54
<i>Fattigdom og forsakelser</i>	57
<i>Løsninger når de får avslag</i>	62
<i>Langtidssosialhjelpsmottakerens hverdag – passivt liv</i>	65
<i>Forholdet til andre og stigma</i>	67
Kapittel 6	73
Arbeid og framtidssiktene	73
<i>Motivasjon til å komme i arbeid</i>	73
<i>Framtidssikter</i>	77
<i>Narrativer: progressive, stabiliserende eller regressive</i>	79
Kapittel 7	86
Sosialpolitiske utfordringer	86
<i>Unge sosialhjelpsmottakere</i>	86
<i>Kvinneperspektiv</i>	87
<i>Avslutning</i>	89
Litteraturreferanse	91

Vedlegg.....	96
<i>Invitasjon til brukere</i>	96
<i>Studie om langtidssosialhjelpsmottakere</i>	97
<i>Samtykkeerklæring</i>	98
<i>Intervjuguide</i>	99

Tabeller og figurer

Tabell 4.1 Informantenes bakgrunn og hva som utløste henvendelsen til sosialkontoret.....	35
Grunner for å søke sosialhjelp.....	38
Tabell 4.2 Ulike utgangspunkt i informantenes veien til sosialkontoret	41
Tabell 5.1 Veiledende satser for inventar ved etablering for sosialhjelpsmottakere	51
Gradvis økning av lån for langtidssosialhjelpsmottakere	53
Tabell 5.2 Veiledende sosialhjelpssatser for livsopphold	54
Hensikten med sosialhjelp	58
Hva skjer når sosialhjelpsmottakere får avslag?	58
Hva kom først - avslag på sosialhjelp eller en kriminell handling?	60
Ond sirkel med gjensidig påvirkning	61
Trang økonomi og dets ringvirkninger på levekår	65
Tabell 6.1 Ønsker og det de tror om fem år	74
Fremtidsutsikter : Optimisme - pessimisme – resignasjon	75
Figuren under viser gjensidig påvirkning som fører til en ond sirkel	80
Tabell 6.2 Langtidssosialhjelpsmottakeres utfordringer kan ses fra både individ- og samfunnsnivå	81

Sammendrag

Oppgavens overordnede tema er sosialhjelpsmottakeres – veien til sosialkontoret – deres livssituasjon, og fremtidsutsikter. Langtidssosialhjelpsmottakere er en stor gruppe og utgjør en stor utgiftspost for sosialkontorets budsjetter i landet, men har i liten grad fått oppmerksomhet. Sosialetatens funksjon som siste sikkerhetsnett endrer karakter til en ”holdeplass” slik at man stadig får flere langtidssosialhjelpsmottakere. Desto viktigere er det å få spesifikk dybdekunnskap om målgruppen som ofte nevnes når sosialkontorets effektivitet måles.

Hensikten med denne oppgaven er å få synspunkter om livskvalitet, livsopplevelser og muligheter for å bli økonomisk selvhjulpne fra langtidssosialhjelpsmottakerene selv. Utgangspunktet for analysen av narrativer er felles dimensjoner som er fremtredende i flere fortellinger; Veien til sosialkontoret, leve på sosialhjelp og fremtidsutsikter. Narrativer analyseres også som - stabiliserende, progressiv eller regressiv utvikling fra den dagen de fikk sosialhjelp for første gangen. En nærmere konkretisering av oppgavens problemstilling ligger i følgende spørsmål;

Hvordan opplever langtidssosialhjelpsmottakere sin egen situasjon og hva slags narrativer har de om sin situasjon om fem år?

Et slikt spørsmål har ikke så mange endelige og korte oppsummerte svar. Undersøkelsen har vist ulike veier til sosialkontoret, hvordan det er å være langtidssosialhjelpsmottaker og ulike fremtidsutsikter. Undersøkelsen har bekreftet tidligere forskningsfunn at langtidssosialhjelpsmottakere er en ikke homogen gruppe, men de fleste sliter med dårlig helse og dårlig økonomi. Undersøkelsen viser at langtidssosialhjelpsmottakere liker ikke passivt liv. Ifølge langtidssosialhjelpsmottakere har ikke sosialhjelpen alltid forbedret deres livssituasjon i henhold til lovens hensikt. Noen langtidssosialhjelpsmottakere har fått bedret sin livssituasjon, noen har fått stabilisert sin livssituasjon og noen har fått forverret sin livssituasjon. Det er spesielt en klar sammenheng mellom stønadslengde og informantenes håp om å bli selvhjulpne. Jo lengre tid de mottar sosialhjelp, jo mer mister de håpet om å få bedret deres livssituasjon og/eller bli selvhjulpne. Informanter havner i en slags ond sirkel med gjensidig påvirkninger på helse, økonomi, aktiviteter, og nettverk. Det er vanskelig å si

om hva som kom først, psykiske lidelser eller mottak av sosialhjelp. Det som er felles for informantene kan oppsummeres i 4 punkter:

1. Det er lettere å bli langtidssosialhjelpsmottaker enn å komme ut av klientrollen. Informantene erfarer at sosialkontorene fungerer som en ren bankvirksomhet med hovedfunksjon/opp-gave som kontroll og innvilgelse av sosialhjelp.
2. Langtidssosialhjelpsmottakere lever med økonomisk bekymringer. De har trange budsjetter og lider av fattigdoms forsakelser som fører til mer isolasjon.
3. Sosialhjelpsmottakere lever et passivt og isolert liv. De blir sett på som underlegne av folk flest (stigma).
4. Sosialhjelpsmottakere savner den gode sosialarbeider som kunne gi råd/veiledning, motivasjon og oppfølgingstiltak fra sosialkontorene. Alle informanter etterspør meningsfylte aktiviteter/arbeid.

De fire punktene har gjensidig påvirkning på hverandre og forverrer langtidssosialhjelpsmottakeres livssituasjon ytterligere. Det er åpenbart sannsynlig at livssituasjonen til langtidssosialhjelpsmottakere blir verre og verre jo lengre tid det går uten hensiktsmessige løsninger til de utfordringer de sliter med, som fører til en ond sirkel.

Studien vil være et bidrag til kunnskapsutvikling om mennesker som på ulike måter har en vanskelig hverdag. Det kan gi sosialarbeidere innsikt i marginaliserte gruppers tanker, meninger og ønsker – hva de selv mener skal til for å bedre livssituasjonen. På denne måten kan det hjelpe sosialarbeideren til å bryte den onde sirkelen.

Summary

The main theme of this master thesis is the long-term social assistance receivers – their way to social welfare agency – their life situation and their vision of the future. Long term social assistance receivers are a considerable group which constitute large outlays in the budget of social welfare agencies in the country, and have experienced little attention on their mode of living. Function of the social welfare agencies as the last safety net changes its character to a department that restores social help receivers. This collection makes it even more important to get profound and specific knowledge about clients receiving social help for long periods. These clients are often mentioned when the effectivity of the social welfare Agencies is measured.

Intention of this master thesis is to get knowledge about long term social assistance receivers life quality, life experiences and possibilities to become economically independent. The analysis of narratives is based on common dimensions that are superior in many narratives; the way to social welfare agencies, living on social help and future expectations. Narratives are also analysed as – stabilising, progressive or regressive development from the first day the client received social assistance. A closer description of this thesis lies in the following question;

How does long term social assistance receivers experience their own situation and what kind of narratives they have about their situation for the next five years?

This type of question does not have many final or short answers. Research has concluded that there are many ways to approach social welfare Agencies, how long term social assistance receiver's experience and their different future expectations. Research has approved earlier research results that long term social clients is not a homogenate group, but many clients suffer due to weaken health and wealth. Long term social assistance receivers don't like the passive life and social assistance have succeeded to improve their lives situation according to rules and regulations intention. Some long-term social clients have improved their life situation, some have stabilised and some have worsened their life situation. There is a special relation between the period of getting the social assistance and the clients hope to be economically independent. The longer one receives social assistance the more loses the one

its hope to achieve the goal of being economically independent. Interview objects ends in a kind of evil circle that gives mutual effect on their health, economy, activities and their network. This makes difficult to assume for long-term social assistance receivers that – what came first, mental sufferings or being a social client? What is common for long term social clients can be summarised in four points;

1. It is easier to become a long-term social assistance receiver, than become independent from it. Social clients experience that the social welfare Agencies often functions as a bank with main priorities as a control and granting money.
2. Long term social assistance receivers live their life with financial concerns. They have tight budgets and suffer from the renounce of poverty, which leads to isolation.
3. Social assistance receivers live a passive and isolated life. They are being seen as an inferior group of the society.
4. Social assistance receivers are missing a good social worker who can advise/guide them to achieve the goal of being economically independent.

These 4 points have mutual effect on each other and are also doing the life situation more difficult for long term social assistance receivers. It is obviously likelihood that the situation becomes more and more difficult as longer as the time proceeds without any solutions for the clients.

This study will be a contribution to further development of the knowledge about people having difficulties of different kinds in their daily life. This can give social workers insight in the way of thinking, opinions and wishes of marginalized groups in the society – what they self think should be improved to raise the level of life quality in their life. In this way the information can be used to break the evil circle.

Kapittel 1

Bakgrunnskapittel

Denne oppgaven dreier seg om sosialhjelpsmottakere og deres opplevelser av å være langtidssosialhjelpsmottakere. Hvordan opplever langtidssosialhjelpsmottakere sin egen situasjon og hva tenker de om sin situasjon om fem år? En langtidssosialhjelpsmottaker i denne oppgaven er de som har mottatt kontinuerlig sosialhjelp over to år.

Mitt utgangspunkt er en interesse for sosialhjelpsmottakeres opplevelser, erfaringer, meninger og følelser rundt det å være langtidssosialhjelpsmottakere. Jeg har derfor bare intervjuet de som har mottatt sosialhjelp over mange år slik at klientenes egne opplevelser og meninger kommer fram, og om hvordan de har det i dag og hva de tenker om sin situasjon om fem år. Jeg vil se på de praktiske sidene ved det å være en langtidssosialhjelpsmottaker. Jeg vil også gå inn på de mer følelsesmessige og tankemessige aspektene. Hvordan opplever langtidssosialhjelpsmottakere sin egen situasjon og hva slags narrativer har de om sin situasjon om fem år?

Komparative tilnærminger som sammenligning av ulike klientgruppers plass i sosialhjelpen, kan gi et rikere perspektiv på sosialhjelpsmottakere (Hove og Langeng 1997). I denne oppgaven forsøkes det å se ulikheter og likheter innenfor den spesifikke kategorien langtidssosialhjelpsmottakere. Sosialhjelpsmottakere har ofte kontakt med forskjellige instanser som sosialkontorene, trygdekontorene, Aetat, namsmennene osv. Informantene i denne oppgaven er rekruttert fra et sosialkontor.

”Sosialtjenesteloven har som formål å hjelpe folk til selvhjelp. Dessverre blir det ofte mange som får sosialhjelp over lang tid, som vil si i mange år. Dette strider mot intensjonene i Loven om sosiale tjenester” (Fredrikstadblad 12.07.2004). Avisen tar for seg utfordringer for langtidssosialhjelpsmottakere. Når budsjetter for sosialetater sprekker, begrunnes det ofte med økning i passive brukere eller langtidssosialhjelpsbrukere. Dette fører til at det offentlige blir for opptatt av å finne generelle løsninger som kan gjelde alle, og glemmer at bak hvert tall i statistikken skjuler det seg en skjebne. Faktum er at brukere av sosiale tjenester ikke er en homogen gruppe, men folk i ulike livssituasjoner, som har behov for individuell vurdering, eller behandling for å bli selvhjulpne (ibid).

Formålet med Lov om sosiale tjenester: § 1-1 Er

å fremme økonomisk og gi sosial trygghet, å bedre levevilkårene for vanskeligstilte, å bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer.

Bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre.

§5-1 Stønad til livsopphold

Den som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har krav på økonomisk stønad.

Stønaden bør ta sikte på å gjøre vedkommende selvhjulpen.

(Norges Lov 2004-2005:331)

Hensikten med sosialhjelp/sosialt arbeid er å hjelpe folk til selvhjelp. Sosialhjelp skal være en midlertidig løsning for folk i en vanskelig livssituasjon. Dessverre er ikke sjeldent at sosialtjenesten lager vedtak som gir langtidssosialhjelpsmottakere faste månedlige overføringer til bank eller post for en tre til seksmånedts periode. Forlengelse av vedtak skjer ofte rutinemessig ved innsending av ny søknad, slik at det kan gå lang tid - opptil flere år uten at noen ved sosialtjenesten har møtt klienten. I slike tilfeller fungerer sosialkontorer som en pengemaskin eller finansinstitutt. Langtidssosialhjelpsmottakere blir nærmest "usynlige" i systemet og er i praksis "trygdet", og må selv melde fra om det skjer noen endringer i deres livssituasjon som endrer vilkårene for sosialhjelp (Marthinsen og Moe 1999). Erfaringene viser at langtidssosialhjelpsmottakere "parkeres" på sosialhjelp i påvente av at situasjonen endrer seg uten noe innsats fra sosialtjenesten. Langtidssosialhjelpsmottakere nedprioriteres grunnet stor arbeidsbelastning ved kontorene (ibid). Med denne mastergradsoppgaven håper jeg å øke bevisstheten omkring de utfordringer langtidssosialhjelpsmottakere gir og få mer forståelse av klientgruppen.

Brukere av sosiale tjenester er ikke personer fra en homogen gruppe, men enkeltpersoner fra et relativt bredt spekter av samfunnsborgere. Årsaken til at den enkelte søker om sosiale tjenester er ofte mange og sammensatte, og forskjellige fra person til person. Det kan være mange grunner til at langtidssosialhjelpsmottakere fortsetter å være mottakere av sosialhjelp, og sosialetatens funksjon som siste sikkerhetsnett endrer karakter til en "oppbevarings" instans slik at man stadig får flere langtidssosialhjelpsmottakere. Ved å ta brukerperspektiv fra langtidssosialhjelpsmottakeres ståsted utelukker jeg mange av de andre grunnene - utenom individenes egne erfaringer/opplevelser og forståelse. Kjernen i sosialt arbeid er "å se personen i situasjonen" og denne oppgaven har et utgangspunkt i intervjuer med langtidssosialhjelpsmottakere for å få dybdekunnskap om deres livssituasjonen.

Hvorfor interessant eller relevant for flere?

Langtidssosialhjelpsmottagere er en stor og viktig gruppe for sosialarbeidere ved sosialkontorene. I stramme økonomiske tider er det ofte rettet et krav til sosialkontorene fra politikere, kommunenes administrasjon, brukere og media om å nettopp sette fokus på, og prioritere langtidssosialhjelpsmottakere (St. meld. nr. 6, 2002-2003). Det hevdes ofte at ved å hjelpe denne gruppen, kan kommuner holde sosialetatens budsjett nede (ibid). Jeg mener at det er viktig og riktig å få mer kunnskap om langtidssosialhjelpsmottakeres situasjon for å bedre kunne hjelpe denne gruppen. Det må være i samfunnets interesse å få mer kunnskap om langtidssosialhjelpsmottakere – en marginalisert gruppe som ofte fremstilles i samfunnet som en ”selvforskyldt” eller ”uverdig trengende” gruppe.

Gjennom årene har jeg vært med på ulike kurs om metodisk sosialarbeid, nettopp for å hjelpe langtidssosialhjelpsmottakere. Listen over slike metoder og kurs er endeløs. Noen av disse er ”oppgave orientert tilnærming, løsningsfokusert tilnærming, motiveringsarbeid, den gode relasjon og samtale, tverrfaglig samarbeid, brukermedvirkning, vilkårsetting, empowerment osv. Disse kursene inneholder mye av ideologien om ”case work” som Mary Richmond stod for (Richmond 1922). Kursene blir markedsført som oppskrifter for å takle utfordringer og kommer som moter og trender. Sosialarbeidere deltar i slike kurs for å implementere metodisk sosialt arbeid på deres arbeidsplasser, og for å takle hverdags utfordringer. Langtidssosialhjelpsmottakere illustrerer godt kontraster i velferdssamfunnet - de som mestrer det meste og de som trenger hjelp til det meste. Flere forfattere peker på at bildet av sosialhjelpsmottakere kunne blitt mer nyansert dersom man undersøkte situasjonen fra klientperspektiv, slik at vi får forståelse av brukernes situasjon fra deres ståsted (Addams 1902, Terum 2003). Jeg håper at min forskning kan gi mer spesifikk dybdekunnskap om langtidssosialhjelpsmottakere som andre kan ha nytte av.

Denne undersøkelsen er relevant fordi sosialkontorenes effektivitet ofte måles ved å referere til antall langtidssosialhjelpsmottakere og som en målestokk for god/dårlig innretting av sosiale tjenester (St. meld. nr. 6, 2002-2003). De siste ti årene har det vært en utvikling fra et rettighetsorientert syn på økonomiske sosiale støtteordninger, til et syn som er negativt til ”passivt” mottak av støtte (Halvorsen 2002). Det legges større vekt på aktive tiltak for at sosialhjelpsmottakere raskest mulig skal bli økonomisk ”uavhengige”, primært gjennom lønnsarbeid. Gjennom tiltaksplan mot fattigdom vil regjeringen stimulere tverrfaglig samarbeid mellom etatene for å få flere langtidssosialhjelpsmottakere ut i arbeid. Formålet er

å styrke arbeidsmarkedspolitikken, og redusere passive mottakere av sosialhjelp. Det er vedtatt i stortinget i år et stort reformtiltak kalt NAV, for nettopp å aktivisere/hjelpe folk til arbeid og få til en rask avklaring ved hjelp av smidig og godt samarbeid mellom aetat, trygdekontor og sosialkontorer (St. prp. 46, 2004-2005). Dagens ordning med flere ulike kontorer i hver kommune skal erstattes med nytt arbeids og velferdskontor (NAV). Med denne reformen vil regjeringen oppnå tre ting. Folk skal raskere komme tilbake til arbeid, eller få et avklart forhold utenfor arbeidslivet. Det blir enklere for brukerne å forholde seg til ett kontor, som er mer tilpasset deres behov. Dessuten blir tjenesten helhetlig og mer effektiv. Brukerne skal gjennom en dør og få hjelp/avklaring fra det nye velferdskontoret. Dette er tidenes største samarbeidsavtale mellom de statlige og kommunale sosialkontorer, men det blir ingen endring av ansvarsdelingen mellom stat og kommune. Alt dette for å forenkle for brukerne og innrette tjenester til brukernes fordel.

Brukere av sosiale tjenester er ikke en organisert gruppe som andre svake grupper som funksjonshemmede, hjerte og lunge syke, astma. Sistnevnte gruppe er ofte organisert i foreninger som blir deres talerør, men hvem taler for sosialklientene? Terum hevder at sosialhjelpsmottakere har lav rettssikkerhet og står ganske svakt i rettssystemet. Brukere av sosiale tjenester har en ankemulighet hos fylkesmennene, og denne er svært begrenset. Ankemuligheten fokuserer på lovanvendelse og det skal være "åpenbart urimelig" før fylkesmannen kan omgjøre en sak. Derfor foreslår Terum at det opprettes et sosialombud og til og med en sosialdomstol for å styrke rettssikkerheten og å ivareta interessen for brukere av sosiale tjenester som har det vanskelig. Forslaget kan ses parallelt med trygdeytelser, og ankemuligheter helt opptil trygderetten. Desto viktigere blir det å få mer kunnskap om langtidssosialhjelpsmottakere.

Gjennom erfaring med arbeid i førstelinjetjeneste og nå som sosialombud i Fredrikstad, har jeg blitt mer nysgjerrig og interessert i å utforske langtidssosialhjelpsmottakeres erfaringer. Ikke sjeldent i arbeidet mitt får jeg henvendelser fra brukere som spør meg om hvor lenge de skal gå på sosialhjelp? For langtidssosialhjelpsmottakere er det ofte sosialhjelpen som er den eneste inntekten deres for å brødfø seg, og de er lei av å oppsøke det offentlige for å be om hjelp. Dette illustrerer godt at både samfunnet og sosialhjelpsmottakere selv har et felles mål at alle skal bli økonomisk selvhjulpne via arbeid eller trygd.

Utfordringer i forhold til å hjelpe ”langtidssosialhjelpsmottagere” er mange. Når en deltar i kurs om metodisk sosialt arbeid, får en inntrykk av at dersom en sosialarbeider klarer å jobbe med klienten og motivere langtidssosialhjelpsmottakere så er problemene løst. Fokus er ofte bare på sosialarbeidere og det er store forventninger til sosialarbeiderens rolle, at dersom de kan jobben sin så kan de løse alle problemer for brukere. Det hevdes at nøkkelen til å lykkes med å hjelpe sosialhjelpsmottakere er godt sosialt arbeid med hovedvekt på god relasjon, kommunikasjon og empati. Vi kan ikke utelukke andre grunner til at langtidssosialhjelpsmottakere ikke blir selvhjulpne, derfor er det viktig å vite hva langtidssosialhjelpsmottakere selv mener og tenker.

Fakta og statistikk over sosialhjelpsmottakere

Ulike forskninger og statistikk har ulike tall/ prosent på langtidssosialhjelpsmottakere og ulike konklusjoner. Tallene på langtidssosialhjelpsmottakere varierer mellom 20%- 30% avhengig av hvilken definisjon de bruker på det å være langtidssosialhjelpsmottakere. I 2003 var det registrert i alt 135.381 sosialhjelpsmottakere i Norge, og disse fikk utbetalt fem milliarder kroner i økonomisk sosialhjelp – inkludert introduksjonsstønad (SSB 2003). I denne undersøkelsen er langtidssosialhjelpsmottakere definert som en gruppe som mottar sosialhjelp i 10 måneder eller lengre. 22% eller opptil 29.000 personer av de registrerte personene mottok sosialhjelp i 10 måneder eller lenger. En femtedel av de registrerte sosialhjelpsmottakere i 2003 mottok hjelp i kun en måned eller var engangsbrukere av sosiale tjenester, men gjennomsnittslengden for mottak av sosialhjelp er på 5,2 måneder. Dette på grunn av stor variasjonsbredde mellom de som er engangsbrukere og de som får sosialhjelp over lang tid – 10 måneder. Det er interessant å registrere at tallet på sosialhjelpsmottakere går ned i forhold til økning av stønadslengde fra 1-9 måneder. Deretter er det en merkbar endring i tendensen og tallet på langtidssosialhjelpsmottakere øker gradvis fra 10 måned og oppover. Det kan tolkes slik at de som blir langtidssosialhjelpsmottakere, det vil at si får hjelp over ti måneder blir værende i systemet. Generelt viser statistikken at det er flere menn som mottar sosialhjelp over lengre tid enn kvinner.

Det er registrert flere enslige menn i alderen 25–44 som mottok sosialhjelp over ti måneder og som ikke er arbeidssøkere, men det er registrert flere enslige kvinner som har omsorg for barn. I alt er 99372 sosialhjelpsmottakere uten omsorg for barn. Det vil si at ca 27% av sosialhjelpsmottakere har forsørgeransvar for barn under 18 år. Tallet på

sosialhjelpsmottakere er spesielt høy for de som er mellom 20 - 39, men tallet på sosialhjelpsmottakere går ned ved alders økning fra 39 år.

Opptil 75% av langtidssosialhjelpsmottakerne er mellom 25–44 år, og er enslige uten omsorg for barn. Langtidssosialhjelpsbrukere som mottar sosialhjelp i ti måneder eller lenger utgjør en betydelige andel av alle sosialhjelpsmottakere (SSB 2004). De resterende 25% av langtidssosialhjelpsmottakerne kan deles i fire like store grupper; enslige (fleste kvinner) med omsorg for barn, barnefamilier, enslige kvinner/menn uten barn og par uten omsorg for barn. Felles for alle er at de ikke er i arbeid og har mottatt sosialhjelp i 10 måneder eller lenger. Ca. 55% er menn og 45% er kvinner, det er med andre ord nokså jevn fordeling av kjønn for langtidssosialhjelpsmottakere. Det som er fellesnevneren for langtidssosialhjelpsmottakere er at de har særlig vansker med å forsørge seg selv, og det er uavklart om de er arbeidsfør eller ikke. Det er ikke gitt noe faste kriterier eller definisjon på hvem som er langtidssosialhjelpsmottakere, for å skille dem fra andre brukere.

Dynamisk sosialhjelpsforskning i Europa og USA og den internasjonale litteraturen avtegner et bilde av tre grupper av sosialhjelpsmottakere som går igjen. Gruppering er foretatt ut ifra stønadslengde og forløpsmønster (Dahl og Lorentzen 2001, Halvorsen 2002).

1. Kronikker - en liten gruppe kontinuerlig langtidsmottakere
2. Engangsbrukere og akuttbrukere - en stor gruppe korttidsmottakere
3. Gjengangere - en forholdsvis stor gruppe – ("svingdørbrukere" min tilføyelse) det er vanlig å forlate sosialhjelpen ganske raskt, men det er også vanlig med flere tilbakefall. Det er påvist at jo lengre en tidligere sosialklient har klart seg på egen hånd, jo mindre er faren for tilbakefall.(ibid)

Flertallet av sosialhjelpsmottakere kommer seg ut, men to grupper mottar sosialhjelp over tid; en liten gruppe kontinuerlige langtidsmottakere ca 28% og en større restgruppe av gjengangere og akuttbrukere (Halvorsen 2002). Dermed kan gjennomsnittstall på antall måneder hver klient har mottatt sosialhjelp bli et misvisende mål, når et lite antall brukere har fått sosialhjelp i mange måneder. Derfor mener jeg at det er viktig å nyansere bildet av hvor lenge sosialhjelpsmottakere mottar sosialhjelp, og identifisere de 28% som mottar sosialhjelp kontinuerlig – får mer dybde- og presis kunnskap om en spesiell gruppe.

Økning i langtidssosialhjelpsmottakere

På 1980 tallet økte antall sosialhjelpsmottakere dramatisk, og Sæbø hevder at felles for alle hypotesene om årsaken til veksten, er at de indikerer at tilveksten i stor grad består av vanlige folk. De typiske sosialklienter er ikke lenger en marginal avviker (Sæbø 1993). Han oppsummerer slik at sosialhjelpsmottakere er enkeltpersoner fra hele samfunnet og som til enhver tid er inne i sosialhjelpssystemet, men mange av dem kommer seg også ut igjen. Begrepet gjennomstrømning viser at å være sosialhjelpsmottaker ikke nødvendigvis er en permanent tilstand.

Flere undersøkelser både lokalt og nasjonalt for øvrig viste at på 1980 tallet var det en vesentlig økning i antallet mennesker som forskyves fra en inkludert via marginal til utestengt rolle i forhold til arbeidsmarkedet (Brevik 1996, Marthinsen og Clifford 2001, Terum 2003). I tillegg til et vanskeligere og mer krevende arbeidsmarked, har det vært ytterligere vanskeligheter ved at kravene til innvilgelse av uføretrygd har blitt skjerpet. Både attføringsapparat, arbeidskontor og sosialkontor synes å ha fått vansker med å håndtere personer som kan ha visse sjanser for å komme tilbake i jobb, men som er lite konkurransedyktige (Marthinsen og Moe 1999).

Vi kan konkludere med at langtidssosialhjelpsmottakere (fått sosialhjelp over 10 måneder) utgjør rundt en tredjedel av alle sosialhjelpsmottakere og opptil 1 % av hele befolkning i Norge. Det er nokså jevn fordeling av menn og kvinner som mottar sosialhjelp over lang tid, men det er flere kvinner som har omsorg for barn. Langtidssosialhjelpsmottakere er ikke en homogen gruppe og har forskjellige utgangspunkt og levekår. Det som er fellesnevneren for alle er at de har vansker med å forsørge seg selv og er avhengig av det offentlige over lang tid.

Innsikten i klientskapende forhold

Brevik (1996) har i en undersøkelse om sosialhjelpsklienters arbeid, helse, og oppvekst også konsentrert seg om sosialhjelpsklientenes barndom. Han har sett på ulike belastninger barn har hatt i barndommen og sett om dette fikk konsekvenser for barnets senere liv. Foreldres utdanningsnivå, økonomi, rusmiddelmisbruk hos foreldre, antall flyttinger, mangel på venner i oppveksten, kontakt med ulike hjelpeapparat og politi er faktorer som er brukt, for å se på deres innvirkninger på barns oppvekst. Han finner at det å få en belastning, øker risikoen for å få flere belastninger. Økt risiko for tilleggsbelastninger synes å øke særlig knyttet til dårlig

økonomi i oppveksten, høyt alkoholforbruk hos foreldre og foreldre som skiller lag. Brevik fant at bare 15% av et utvalg sosialhjelpsmottakere kunne anses å komme fra de med dårligste levekår, og noen kommer til og med fra overklassen. Brevik skriver at belastningene ikke kommer en og en, men at de er kumulative. Noen har vært klient fra de var unge, men kan når som helst senere i livet klare å endre sitt liv og leve selvstendig i mange tiår framover. En undersøkelse referert av sosialdepartementet viser at 28% av alle sosialhjelpsmottakere er langtidssosialhjelpsmottakere (hjelp over ti måneder) som får sosialhjelp kontinuerlig (Fløtten m.fl. 2002). Det vil si at det er en økende andel av "passiv" langtidssosialhjelpsmottakere, og myndighetene er bekymret for denne utviklingen.

Marthinsen og Moe (1999) skriver om erfaringer som rusmisbrukere har gjort seg som langtidssosialhjelpsmottakere av sosialtjenesten. Undersøkelsen har systematisert informasjon om klientene, og hevder at langtidssosialhjelpsmottakere har en klientstatus som "usynlige". De mener at en "maktløshets/oppgittethetsfølelse" kan være et tegn på at det ikke har lyktes med å gjøre langtidssosialhjelpsmottakere selvhjulpne ut ifra de rammene og tilgjengelig kompetanse. Undersøkelsen avsluttes med en rekke anbefalinger om oppfølgingstiltak rettet mot den enkelte klient, systemet, samspill mellom etater og peker på noen politiske konsekvenser ved å overlate de voksende utfordringene som langtidssosialhjelpsmottakere har til helse- og sosialtjenesten. Rapporten klargjør et stort behov for å synliggjøre og identifisere langtidssosialhjelpsmottakere, for å gi "de usynlige" et verdig liv.

Sammensatte utfordringer og behov for sosialhjelpsmottakere

Sosialhjelpsmottakerens komplekse situasjon har ført til at flere forskere har vært opptatt av metodeutvikling, forklaring på sosiale problemer, sosialhjelpsmottakeres levekår, og evaluering av ulike typer tiltak. For eksempel hvorfor blir brukere marginalisert fra arbeidsmarkedet? (Halvorsen 1998). Hvordan har sosialkontorenes organisering endret seg i det siste? (Thomassen, 1995). "Arbeid for sosialhjelp" rapporten som sier at tiltak har gitt null effekt (Halvorsen 2002). Brevik (1996) har foretatt en omfattende levekår undersøkelse med sosialhjelpsmottakere. Undersøkelsen tar for seg flere sider av klientenes livssituasjon.

Rammene for sosialkontoret er lagt av storsamfunnet og lokalsamfunnet. Eksempelvis knytter Brevik (1996) vedblivende tilstrømning til sosialkontorene til risikofaktorer i samfunnet som gjør folk økonomisk sårbare. Eksempler på slike er høye boutgifter, arbeidsledighet og generelle oppløsningstendenser som blant annet samlivsbrudd. Disse forholdene kommer jeg

ikke spesielt inn på. Det er langtidssosialhjelpsmottakeres egne meninger og erfaringer som skal komme frem .

Langtidssosialhjelpsmottakere, blir på mange måter betraktet som en fiasko av alle som arbeider med rehabilitering og normalisering. Det har aldri vært meningen at sosialhjelpen skal være en permanent løsning for borgere i Norge. Brukere som blir gående slik vil kunne provosere så vel ansatte på sosialtjenesten som på trygdekontoret og arbeidskontoret fordi de vil representere et problem hvor medarbeiderne kommer til kort. De har ikke klart å tolke klientenes situasjon slik at de kan anvende sitt repertoar av løsninger og dette kan skape frustrasjon og reaksjoner (Marthinsen & Moe 1999:14)

Sosialtjenesten er det siste sikkerhetsnettet i samfunnet og sosialarbeiderne skal kunne mye om alt, og tilfredsstillende alle brukernes behov/krav som andre etater ikke er forpliktet til, i henhold til loven eller at de ikke har mulighet til å hjelpe. Dermed får ofte sosialtjenesten alt for sammensatte saker, og sitatet overfor kan bekrefte ansattes opplevelser.

Fattigdom – utgangspunkt for profesjonelt sosialarbeid

Jane Addams (1902) og Mary Richmond (1922) ”formødrene” til profesjonelt sosialt arbeid hadde ulik tilnærming til utøvelsen av faget fra ulikt ståsted. Begge to hadde felles mål om å hjelpe de fattige, men ulik forståelse av årsaker til fattigdom og/eller arbeidsløshet. Ved ulike måter å betrakte mekanismer som ligger bak klientenes fattigdom – det vil si måten å forstå problemer på og hva de skyldes, fører til ulike tiltak/handlinger som fremsetter teorier om hvordan man kan endre klientens situasjon eller hjelpe klienten. For Mary Richmond var fokuset rettet mot individet, for Jane Addams var individets problemer konsekvens av at samfunnet er sykt. Derfor mener jeg at det er sosialfaglig riktig å sette søkelyset på samfunnets ”vanskeligstilte” som har den minste inntektssikringen.

Sosialhjelpens forgjenger var fattighjelpen, og i de fleste land har fattighjelpen vært utgangspunktet for de sosialpolitiske tiltak i det 20. århundret. Sosialhjelpen er fattighjelpen hevder Terum (Terum 2003, Underlid 2005). Langtidssosialhjelpsmottakere regnes også med i statistikken for inntektsfattigdom som utgjør ca. 5% av hele befolkningen. Mottak av sosialhjelp forbindes med fattigdom på grunn av lav inntekt og mottak av sosialhjelp settes synonymt med det å være fattig. Det er viktig å være klar over at det er en uoverensstemmelse blant fagfolket om mottak av sosialhjelp er synonymt med det å være fattig.

Noen forklaringer på sosiale problemer er relatert til personen, og andre til strukturelle årsaker, men også en blanding av individuelle og strukturelle. Dermed er det ikke enten eller,

men det er behov for forskninger på både strukturelle og individuelle nivåer. Det er ingen motsetninger ved å forske eller jobbe fra ulike vinkler, dermed anser jeg at min forskning kan bidra til å belyse brukernes situasjon fra deres ståsted.

Har sosialkontorene innvirkning på forløpsmønster på stønadslengde?

Det ble for første gang dokumentert i NIBRs storbystudie at mange enslige brukere mellom 20-49 år har vært langtidssosialhjelpsmottakere i gjennomsnittet 9-10 år (Brevik 1996). I tillegg vises det også til en positiv sammenheng mellom omfanget av klientenes problemer og stønadslengde. Det vil si at jo større og sammensatte problemer en har, jo lenger forblir en i sosialsystemet. Det er med andre ord god "logikk" i en ond sirkel, slik at den ene vanskeligheten fører til den neste elendigheten. Således bekrefter denne studien indirekte at sosialkontorenes innsats har liten innvirkning på hvem som forblir og hvem som forlater sosialhjelpssystemet (Brevik 1996). Sosialstatistikk utarbeidet av NIBR i 1990 viste at 74% av midlene ble utbetalt til brukere som hadde mottatt stønad i 6 måneder eller mer. Disse utgjorde imidlertid bare 37% av klientene. Brevik konkluderer også med at sosialhjelpen i vesentlig grad har utviklet seg til et sekundært kommunalt trygdesystem (Brevik 1996, Martinsen og Moe 1999).

I et undersøkelsesprosjekt "Bedre bruk av sosialhjelpsmidlene" i Bergen ble det foretatt en studie av stønadslengde og klientkarriere hos unge mellom 18-29 år. En fant blant annet at tendensen til å forbli klient, tiltok med hvor lenge en hadde vært i systemet (Nervik 1988). De omtalte undersøkelser er fra 1980 og 1990 tallet, og det er ganske få/ingen nyere omfattende undersøkelser med langtidssosialhjelpsmottakere. I våren 2005 har det kommet en ny omfattende undersøkelse av 25 langtidssosialhjelpsmottakere med tittel "Fattigdommens psykologi"(Underlid 2005). Denne undersøkelse blir referert til i kapittelet om empiri.

Senere i empiri kapitler presenteres de aktuelle undersøkelser som viser måten sosialhjelpsmottakere er inndelt i grupper ut ifra ulike utgangspunkt, selv om de fleste undersøkelsene viser at sosialhjelpsmottakere er langt ifra en ensartet gruppe (Turmo 1998, Marthinsen 2001, Terum 2003, St. meld. nr. 6, 2002-2003). Dette er relevant og interessant for å kunne belyse årsakene til at noen blir sosialklienter, og hvilken strategi, motivasjon, kvalifikasjoner, økonomiske levekår de har.

I dette kapitlet er det vist til statistikken om sosialhjelpsmottakere, og tendensen til økning av langtidssosialhjelpsmottakere (hjelp over ti måneder) som blir en utfordring til både sosialhjelpsmottakere og sosialkontorene. Det er også tegnet et bilde av sosialklienters helse, oppvekst og m.m. Ikke minst er det stor enighet i politikken om å prioritere langtidssosialhjelpsmottakere som betegnes som passive folk som fører til en stor utgiftspost i offentlige budsjetter. Det er en stor vilje til å hjelpe sosialhjelpsmottakere fra flere hold – både fra politikere og fagfolk, men det er mange som får sosialhjelp i mange år – opptil 15-20 år uten at de blir selvhjulpne eller kommer ut i arbeid. Derfor er det viktig å få kunnskap om langtidssosialhjelpsmottakeres livssituasjon og deres narrativer om fem år.

Kapittel 2

Problemstilling og tilnæringsmåte

Med følgende problemstilling vil jeg forsøke å kartlegge brukernes helhetlige livssituasjon fra deres ståsted. Jeg velger å ha en vid problemstilling med åpent sinn på hva som kommer ut av intervjuene.

Hvordan opplever langtidssosialhjelpsmottakere sin egen situasjon og hva slags narrativer har de om sin situasjon om fem år?

Problemstillingen belyses med utgangspunkt om hvordan det er å være en langtidssosialhjelpsmottakere. Jeg er interessert i å vite hvordan de selv vil beskrive sin egen livskvalitet og livsopplevelser, sett i lys av normative tanker om at alle skal være økonomisk selvhjulpne. Det å være avhengig av økonomisk sosialhjelp og de utfordringer det medfører. Hvilke muligheter de har og ikke har i deres hverdag. I problemstillingen tas det ikke for gitt noe forhåndsutgangspunkt om for eksempel at langtidssosialhjelpsmottakere liker å være sosialhjelpsmottakere eller at de ikke liker å være det. Det utelukkes ikke at samfunnet ofte har et negativt syn på langtidssosialhjelpsmottakere, at de er passive, syke, en belastet gruppe, ”snyltere” og ”uverdig trengende” som kan prege mange langtidssosialhjelpsmottakeres egen oppfatning. Jeg skal møte dem med åpent sinn.

Brukerperspektiv - nedensfraperspektiv

De forskningsprosjekter jeg har referert til hittil viser at sosialhjelpsmottakere stiller økonomisk, helsemessig og utdanningsmessig dårligere enn folk flest. Martinsen og Moe (1999) hevder at langtidssosialhjelpsmottakere er en usynlig gruppe og en forholdsvis stor gruppe som er ”parkert” på siden. Jeg deler oppfatningen med dem og synes at langtidssosialhjelpsmottakerens ”stille stemme” ikke kommer fram hverken i debatter eller i rapporter. Det er ofte et fagfolkets eller administrasjons synspunkter legges til grunn når klientenes behov omtales. Mitt forskningsprosjekt har et mål om å få fram sosialhjelpsmottakerens stemme og ha minst mulig fokus på det organisatoriske og virkninger/evaluering av ulike tiltak i forhold til langtidssosialhjelpsmottakere. Jeg er interessert i å vite hvordan de selv vil beskrive sin egen livskvalitet og livsopplevelser, sett i lys av normative tanker om at alle skal arbeide eller forsørge seg selv eller være selvhjulpne.

Hvordan brukere skulle ønske at livet var og vil det skal bli. Hvilke muligheter de har eller får for utviklingen i ønsket retning. Ikke minst å analysere ”meningen” med sosialhjelpen.

Tilnæringsmåte – narrativ /fortelling som analyseredskap

Ifølge Kvale er hensikten med narrativ strukturering å få frem meningen med den. Her fokuseres det på fortellingen som blir fortalt i løpet av intervjuet og utarbeider deres narrativer, strukturer og handlingsforløp. Analysemetoden skal holde seg til intervjupersonens eget språk. En fortelling er tradisjonelt å forstå som en biografi eller en livshistorie hvor fortellingen har en kronologisk retning, eller følger en norm for utviklingstrinn for eksempel fødsel, skolegang, konfirmasjon osv. (Danielsen 1994).

En fortelling har flere lag, slik fortelleren forteller, slik forskeren forstår, slik leseren forstår den nedskrevne teksten (Danielsen 1994). I denne framstillingen er min intensjon å fremheve sosialhjelpsmottakerens beretning om sin opplevelse av å være langtidssosialhjelpsmottaker slik den framsto fra den løpende tekst. Jeg vil fremstille stoffet ved tre deling av narrativ i drøftingskapittel med en narrativ som ble fortalt med en begynnelse – veien til sosialkontoret, et midtpunkt – leve på sosialhjelp og en slutt - fremtidsutsikter. Det handler om å gjenkjenne særlige betydningsfulle øyeblikk i fortellingen som kan generaliseres til generelle begreper og temaer.

Intervjuanalyse kan ses som en slags fortelling ved hjelp av fortetting eller en rekonstruksjon av de mange små fortellingene som blir fortalt i løpet av et intervju. På denne måten kan analysen føre til en rikere, tettere og mer sammenhengende historie enn selve intervjupersonenes egne sprikende historier. Forskere kan i løpet av analysen variere mellom å være en ”fortellings-finner” som leter etter relevante fortellinger i intervjuene, og en ”fortellings-skaper” som setter de mange hendelsene sammen til en sammenhengende historie (Kvale 1997). Analysen vil variere på denne måten som siste nevnt. Først under overskriften ”veien til sosialkontoret” og det å ”leve på sosialhjelp” tas det rollen som ”fortellings-finner” og i siste drøftingsdelen under overskriften ”fremtidsutsikter” vil forskeren ta rollen som ”fortellings-skaper” ved sette sammen små hendelser for å gi et helhetlig bilde av langtidssosialhjelpsmottakere.

Hvordan skiller eller bygger min undersøkelse på tidligere forskninger?

De fleste undersøkelser viser til stort sett samme funn, at langtidssosialhjelpsmottakere er personer i alderen 25 –60 år. De som har hatt sosialhjelp som hovedinntektskilde i over fem

år, er enslige, leier bolig og flesteparten har ikke utdanning over grunnskolen. Mange langtidssosialhjelpsmottakere sliter med store rus- og helseproblemer og utgjør rundt 30 prosent av hele utvalget som har mottatt hjelp i over fem år (Sæbø 1993). Min undersøkelse vil bygge på de fakta om årsaker, kvalifikasjoner, levekår, strategier og motiver for å motta sosialhjelp. Det er nesten ingen undersøkelse som belyser sosialhjelpsmottakeres livsverden – erfaringer, meninger og opplevelser.

Formålet med denne undersøkelsen er ikke å få bekrefte/avkrefte disse faktaene, men ønsket om å forske videre langtidssosialhjelpsmottakere og få frem deres egne opplevelser og deres tanker om hva som kan bli annerledes om fem år. Hvilke forhåpninger brukere har til sin fremtid om fem år? Hvordan langtidssosialhjelpsmottakere opplever sin egen situasjon på området økonomi og det å være avhengig av det offentlig for å forsørge seg selv? Hvordan innvirker dette på deres hverdag? Jeg ønsker ikke å fokusere på bare langtidssosialhjelpsmottakeres egen opplevde situasjon, men også hvordan de oppfatter andres respons eller reaksjon mot dem - ”andres vurdering av deres livssituasjon”. På denne måten vil jeg prøve å skape et helhetlig bilde av langtidssosialhjelpsmottakeres situasjon.

De fleste undersøkelser som ble nevnt tidligere består av sosialhjelpsmottakere er landsomfattende studier og kvantitative undersøkelser. Mitt utvalg er smalere, og består av kun få brukere som har mottatt sosialhjelp over to år. Min undersøkelse omfatter egentlig mer enn fem års perspektiv (10- 20 år), det vil si de første årene en har mottatt sosialhjelp og tanker fremover om fem år, dette kan variere noe om hvor lenge hver enkelt har mottatt sosialhjelp ved intervju tidspunktet. Det er nyttig og viktig å få spesifikk dybdekunnskap om en gruppe som ofte omtales som en av ”de tyngste gruppene” blant sosialhjelpsmottakere.

Denne undersøkelsen har til hensikt å bidra med mer spisskompetanse og forståelse om langtidssosialhjelpsmottakere. En kvalitativ undersøkelse med kun langtidssosialhjelpsmottakere vil gi meg mulighet til å få dybdekunnskap om gruppen generelt. Flere undersøkelser har understreket at sosialhjelpsmottakere er en heterogen gruppe. Derfor vil det være en styrke å få dybdekunnskap om langtidssosialhjelpsmottakere som utgjør en merkbar andel av alle sosialhjelpsmottakere på landsbasis (SSB 2004), og samtidig utgjør en stor andel av sosialhjelpsbudsjettet. Det er denne gruppen som ofte fører til at gjennomsnittet for antall måneder hver klient får sosialhjelp blir misvisende, fordi

variasjonsbredde mellom de som får engangshjelp og de som får kontinuerlig hjelp i mange år er stor.

Kapittel 3

Metode

Jeg velger kvalitativ forskningsmetode som er mest hensiktsmessig for å innhente informasjon om sosialhjelpsmottakeres sosialvirkelighet. Motoden tar i større grad sikte på å fange opp mening og opplevelse som ikke lar seg tallfeste. I motsetning til i den kvantitative metode, så er kvalitative data ikke objektive data som skal kvantifiseres, men meningsfulle relasjoner som skal tolkes. Det fokuseres på forståelsen som oppstår gjennom samtalene med de menneskene som skal forstås. Under intervjuet må forskeren passe på å opprettholde en balansegang mellom det å oppfordre til en personlig uttalelse, og samtidig unngå at intervjuet blir en terapeutisk samtale (Kvale 1997:73). Et definert utgangspunkt ved dialog med sosialhjelpsmottakere kan begrense refleksjon. Dermed er det viktig med å ha et åpent utgangspunkt, slik at vi får mulighet til å utvide forståelse/refleksjon.

Metodevalg

Denne studien er ikke en evalueringstudie. En slutt evaluering har som formål å måle effekten av innsatsen som er gjort. Skal en måle effekt av et tiltak, altså kausal sammenheng, settes det strengere krav til design, utvalgsriterier og gjennomføring (Ringdal 2001). Det er sosialhjelpsmottakerens sosialvirkelighet sett fra deres perspektiv som er fokuset for undersøkelsen. Hva sosialarbeidere eller andre har å si om deres virkelighet, blir av mindre betydning i denne undersøkelsen. Dermed intervjueres ikke sosialarbeidere. En kvalitativ studie er egnet til å belyse temaer ut ifra informantenes egne beskrivelser om fenomenet og hvilken betydning det har for informantene. Hvilken mening dette fenomenet gir, altså for å få dybde kunnskap om temaet.

Et tema eller fenomen kan studeres fra flere vinkler, og forskeren må velge sider ved tema som skal tolkes. Forsker må se på hvilken kontekst temaet skal tolkes fra (Kvale 1997). Denne undersøkelsen skal ikke tolke noe om individets intensjoner som i psykologiske studier. Analysen skal tolke informantenes fortellinger med hensyn til den sosiale og materielle konteksten sosialhjelpsmottakere befinner seg i. En sosialhjelpsmottaker sin historie er en ikke-normativ fortelling – de er få som opplever å være i en slik situasjon. Innholdet i deres historier er ikke gjenkjennelig for de fleste. Det er livssituasjoner som krever ”spesiell forståelse av en vanskelig livssituasjon”.

En kvalitativ narrativ-analyse skiller seg fra den kvantitative ved å vektlegge den sammenheng som undersøkelsen blir foretatt i. Resultatene må sees i sammenheng med hvor den intervjuede befinner seg i landskapet og hva den intervjuede representerer av kunnskapsinteresse. Kvale og andre kvalitative forskere referer til korrespondanse kravet; at det skal være en sammenheng mellom de begrepene som blir brukt i det samme intervjuet og over flere intervjuer for å være gyldig (Kvale 1997). I mitt materiale vil kravet til sammenheng eller korrespondanse slik jeg oppfatter det, være berørt av at det er informanter som har en samme opplevelse og erfaring med å være langtidssosialhjelpsmottakere i en ufrivillig posisjon som utgjør en likhet som alle representerer. Hvordan langtidssosialhjelpsmottakere bruker ulike begrep for å beskrive sin opplevelse kan være likt og ulikt, men kan settes sammen til ulike forståelsens måter som har en intersubjektivitet, det som er felles oppfattelse av hvordan det oppleves av ulike personer. I fortellinger blir det vektlagt en prosessuet sammenheng fra veien til sosialkontoret, opplevelse av situasjonen til fremtidsutsikter. Slik at det kan gi gjenkjennelse av en fortsettelse og mønster ut ifra ulike veier inn i sosialkontoret og veien ut av sosialkontoret.

Definisjon av langtidssosialhjelpsmottakere og det faktiske utvalget

Populasjonen i denne undersøkelse er langtidssosialhjelpsmottakere (over 10 måneder) som er ca en tredjedel av alle sosialhjelpsmottakere i Norge. Brevik (1996) studerte sosialhjelpsmottakeres problemer og stønadslengde. Han hevder at jo større sammensatte problemer en har jo lengre forblir en i sosialsystemet. Hensikten med min undersøkelse er ikke å kartlegge sammensatte problemer, men å se på nåtidssituasjonen og muligheter for å bli selvhjulpen.

I denne studien er langtidssosialhjelpsmottakere, de som har mottatt kontinuerlig sosialhjelp over to år, i ett eller ved flere sosialkontorer og er norske statsborgere. Dette for å danne et helhetlig bilde av deres livssituasjon, og om mottakere som har fått sosialhjelp over lengre tid (2 år) har et godt grunnlag for å uttale seg om erfaringer om deres vanskelige livssituasjonen. Jeg vurderte først mottakere av sosialhjelp over ti måneder, men syntes at det var for kort tid for å få et bilde av deres situasjon. Dessuten mottar flere langtidssosialhjelpsmottakere sosialhjelp i flere år og ikke bare ti måneder.

Informantene er fra en mellomstor kommune – ”Østby”. For å styrke muligheten til å føre en lang intervjusamtale med de som kan og vil delta i undersøkelse om deres personlige

livssituasjon, om et sårbart og følsomt tema, er personer som er alvorlige syke, tunge rusmisbrukere og hardt belastet kriminelle ikke inkludert i utvalget. Noen av disse ville ikke vært kontinuerlig sosialhjelpsmottakere da de kunne vært for eksempel under behandling, i omsorgsbolig, trygdede eller i fengsel. For å kartlegge hvordan de opplever sin situasjon - å være i en "klientrolle" over lang tid er disse utvelgelseskriterier mest relevante til studiens hensikt. Det søkes ikke etter variasjoner for å få frem mangfoldet eller nyanser, men søkes etter dybdekunnskap. Selv med et lite utvalg er det viktig å legge vekt på å finne fram til en relativ homogen gruppe for kunne identifisere forskjeller eller likheter i sosiale konstruksjoner.

Kvalitativ forskningsintervju

Det er spørsmålet som bestemmer metoden (Kvale 1997). I intervjuet er det samtalen som er et forskningsinstrument og det er i intervjuet det empiriske materialet produseres (Fog 1994). Kvalitativ metode har mange måter å tilnærme seg forskningsobjektet. Man kunne velge mellom flere alternativer som intervju, observasjon, gruppe intervju, fokus intervju, tekst analyse, film/bilder etc. Min begrunnelse for å velge intervjuet som metode, er at jeg mener at "samtalen som redskap" vil gi meg gode data og belyse mine spørsmål på en faglig interessant måte. Fog sier videre at samtalen ikke er et instrument på samme måte som andre instrumenter. I intervjuet er det jeg selv, "forskeren" som er redskapet. Kvale sier at kunnskap produseres i intervjuer ved kvalitativ studier og i kvantitative studier sies det at det er kunnskap som er funnet (Kvale 1997).

Hensikten med å bruke intervju som metode i kvalitativ metode er å få personlig kontakt med informanten, nærhet til deres sosialvirkelighet og for å få innblikk i informantens livsverden. Det å ha direkte kontakt med langtidssosialhjelpsmottakere i et intervju, og samtidig å inneha en offentlig stilling kan virke forstyrrende. Jeg har vurdert det å be andre til å intervjuere, men det kan bli vanskelig å analysere data som andre har intervjuet. Utgangspunktet mitt for denne problemstillingen er å forske og intervjuer selv slik at min egen nysgjerrighet skal utspille seg. Det er viktig å få dybdekunnskap, eller bakoverliggende kunnskap som jeg egentlig er ut etter. Forskeren må kunne reflektere underveis, kunne sjekke ut om de har en fellesforståelse om temaer etc mens intervjuet pågår. Når man slår av kassettpilleren, så har man reflektert og kan ikke ha noe usikre momenter i samtaler (Kvale 1997). Hvert intervju, blir et unikt kasus med en unik person, i unik situasjon(Kontekst) og forsker skal ikke miste interesse for å fordype seg i temaene etter hvert (ibid).

Kvalitativ intervju har som mål å få til en helhetlig beskrivelse av situasjonen. Forskeren må erkjenne sin påvirkning og delaktighet i intervju situasjonene. Etter samtalen kan vi med sikkerhet si at det har skjedd en endring/utvikling hos samtalepartnere. Forsker eller informanten er ikke de samme, det er dynamiske prosesser som foregår . At vi var, vi er og vi blir. Et intervju skal være en positiv opplevelse for begge parter, at begge parter sitter igjen med en god følelse (ibid).

Semi-strukturert intervju

Forskningsintervjuet er en faglig konversasjon. Kvale definerer det han kan kaller det halv-strukturerte livsverd- intervjuet slik. ”... et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuede livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene” (Kvale 1997:21) Han mener at intervju formens styrke er at den fanger opp variasjonen i informantenes oppfatninger om et tema og gir et mangfoldig bilde av den menneskelig verden (1997:23). I denne undersøkelsen brukes semi-strukturerte eller fokuserte intervjuer og ikke standardiserte intervjuer. Det vil si at det blir ikke en fast struktur på spørsmålene, men jeg som forsker har et ansvar for at de relevante temaer blir tatt opp i et intervju. De temaene som belyses er rundt økonomi, hverdags utfordringer, nettverk, stigma, og narrativer/tanker om situasjon om fem år. Disse blir utdypet i intervjuguiden. Denne intervjuformen er egnet best for å gi oppmerksom mot dynamiske systemer, for eksempel som prosesser og forandringer hos sosialhjelpsmottakere og ikke bare ferdige produkter (Pattons 1990).

Semi-strukturert form egner seg best for å ikke stoppe refleksjoner hos sosialhjelpsmottakere, og er passe fleksibel i intervjuformen. Semi-strukturelt intervju vil gi tykke beskrivelser og det kan utvide min innsikt i deres hverdag. Informantene selv kan være med å forme intervjuet og fortelle det som er mest interessant og meningsfullt for han/henne. Intervjuet preges av informantenes egen forståelse av sine opplevelser og erfaringer. Det er viktig at forskeren på forhånd har satt seg godt inn i informantenes situasjon. På denne måten kan spørsmålene oppfattes som relevante for informanten. Jeg har latt klientene selv velge om de ville bli intervjuet på kontoret, hjemme hos seg selv eller i et bibliotek. Intervjuene skulle være fra 1- 1 1/2 time. Intervjuene skulle tas opp lydbånd, dersom deltakere samtykket, for å få mer konsentrasjon i samtalen isteden for å bli for opptatt med notering av viktige momenter. Et annet viktig element i intervjuet var å være konkret i samtalen og ikke bruke fremmede ord.

Utarbeidelse av intervjuguiden

Det å stille langtidssosialhjelpsmottakere direkte spørsmål i et intervju om kartlegging av deres hverdagslige utfordringer og muligheter er en fremgangsmåte jeg ikke ønsker å benytte. Langtidssosialhjelpsmottakere kan godt systemets vokabular, og dermed ønsker jeg å bruke en metode som *ikke* tar utgangspunkt i en lignende klientsosialarbeider samtale. Langtidssosialhjelpsmottakere har ofte lært seg å kommunisere med sosialtjenesten/systemet og de har en oppfatning om hvordan de skal svare på spørsmål og hvordan de skal oppføre seg overfor en sosialarbeider ut ifra samfunnskollektiv normative oppfatning av hva som rett og galt. Fremgangsmåten måtte etter mitt syn være mer indirekte for å få frem deres opplevelser og ikke for å bekrefte eller avkrefte mine antagelser. Jeg vil prøve å gjennomføre undersøkelsen med både innlevelse og systematikk. Jeg har lest mye om emnet, og lærer mye om det etter å ha jobbet på et sosialkontor og nå som sosialombud.

Jeg har valgt å bruke analyse av narrativer som utgangspunkt for intervjumaterialet. Begrunnelse for dette var den måten å se historien på, som ulike mønster med noen felles dimensjoner som jeg oppfattet at metoden gjenspeilte. Slik at deres opplevelse av situasjonen ble det overordnede tema, men vil jeg forsøke å se på opplevelsen av situasjonen med ulike innfallsvinkler, ved å dele analysen i tre kapitler. Jeg konsentrerte meg om å finne kategorier og dimensjoner som var overgripende i flere fortellinger. Jeg så tre mønster som jeg kategoriserte etter måter informanter opplevde sin situasjon. Jeg bruker tre dimensjoner som jeg skal analysere stoffet etter; veien til sosialkontoret, leve på sosialhjelp og fremtidsutsikter.

Informantene hadde en fortellende form under intervjuet. Formen på det kvalitative intervjuet blir derfor som beskrevet i metodebøker, i samtaleform (Kvale 1997). Det var mønstre i materialet som dannet utgangspunkt for den videre analysen. Det passet i mitt materialet..

Rekruttering av informanter

Gjennom egen erfaring fra feltet og fra andre prosjekter er jeg klar over at sosialhjelpsmottakere er en brukergruppe som ikke er lett tilgjengelig. En utfordring var å vurdere en hensiktsmessig fremgangsmåte for å rekruttere informanter. I min jobb som sosialombud i Fredrikstad kommune, har jeg en mulighet til å kartlegge og observere hva brukere av sosialtjenester er misfornøyd med, men jeg vil forske mer, og få dypere forståelse av hva som oppfattes/opplevs subjektivt av brukerne selv. Det er ikke alltid hensiktsmessig å

forske på sitt egen felt, da det er lett å komme i rollekonflikt - som sosialombud og som forsker.

Forberedelser til rekruttering av informanter har pågått siden juni 2004 da jeg først innhentet tillatelse fra NSD til å samle inn data og intervjuere sosialhjelpsmottakere. Det er sendt meldeskjema til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Studiens behandling av personligopplysninger er unntatt fra konsesjonsplikt men er underlagt meldeplikt. Jeg har fått tillatelse med forutsetning at første kontakt etableres via sosialkontor. Denne fasen har tatt lengre tid enn antatt. Det har vært mange samtaler angående måten vi skal gå fram og hvor mye påvirkning saksbehandler eller forsker skal ha i utvelgelse av informanter. Det er valgt 14 brukere i første omgang fra listen og saksbehandlere har fått i oppgave om å innhente samtykke fra brukerne som vil delta i undersøkelsen. Saksbehandlere ved sosialkontorene har ingen medvirkning om utvelgelse av informanter som skal intervjueres.

Jeg kontaktet en mellomstor kommune, Østby med forespørsel om å få intervjuet noen av klientene som har mottatt sosialhjelp over 24 måneder. De kjørte ut en liste over brukere som mottok sosialhjelp over 24 måneder i første omgang. Ut ifra denne listen valgte jeg hver sjette og syvende navn som mine informanter. I listen hoppet jeg over personer som ikke har norsk statsborgerskap selv om de har mottatt sosialhjelp over 24 måneder. Dette for å ikke blande sammen flyktningproblematikken og unngå tolke problemer. Jeg hadde et mål å intervjuere ca 5-6 klienter. Det er vanlig å si at det bør være pluss – minus 10 – 15 (Kvale 1997:59). Jeg jobbet intensivt med å rekruttere informanter og det viste seg at det ikke var lett å rekruttere langtidssosialhjelpsmottakere til å stille opp til intervjuer av ulike årsaker.

En kort prosjektbeskrivelse og invitasjon som saksbehandler ved sosialkontoret presenterte overfor brukere, ble sendt til sosialkontoret i forkant. Det ble også laget et samtykke - erklæringskjema, som brukere kunne undertegne for at jeg kunne ta kontakt med dem for å avtale et intervju (jfr vedlegg).

Jeg fikk positiv tilbakemelding fra to aktuelle informanter fram til desember 2004. To andre informanter ønsket ikke å delta i undersøkelsen og ville ikke komme i kontakt med nye mennesker. Noen bor på institusjoner, og de forteller at de har mer enn nok med seg selv og/eller av ulike årsaker er det vanskelig å få kontakt. Noen har ikke hatt samtale med sosialkontorer over lang tid og det er ikke sikkert at de har lest tilsendt invitasjon i posten, på

grunn av adresseendring. Dette er et kjent problem. Mange langtidssosialhjelpsmottakere har midlertidige adresser og har ikke fast bopel. En bruker har oppgitt et telefonnummer som ikke eksisterer, er uten fast bopel og kontakter sosialkontor etter behov. Det blir vanskelig å etablere kontakt når en ikke har de vanlige kontakt muligheter.

Ettersom jeg ikke fikk nok informanter ved første forsøk, valgte jeg å be saksbehandlere å spørre brukerne som skulle til samtale hos dem i en periode mellom januar og mars. Jeg purret og snakket med ledere, teamledere og saksbehandlere og alle lovet å hjelpe med rekruttering. I begynnelsen av mars fikk jeg tre telefoner fra saksbehandler som formidlet telefonnummer og navn på informanter som ville stille opp til intervjuer. Parallelt med rekrutteringen av informanter, jobbet jeg med intervjuguiden. Det passet fint at jeg ble ferdig med intervjuguiden og fikk fem positive tilbakemeldinger. Da var det bare å sette i gang med intervjuarbeidet.

Antall brukere som har mottatt sosialhjelp mellom 12-60 mnd	56
Antall bruker som ble forespurt	28
Antall brukere som ikke fått tak i pr telefon(brev/ikke ønsket å delta)	23
Antall brukere som har underskrevet samtykkeerklæring	5

Nå er det redegjort for rekruttering av informanter og metoden som blir brukt, er det i neste avsnitt vist hvordan denne metoden blir anvendt på det materialet som ble samlet inn.

Datainnsamling

Datainnsamling foregikk i løpet av mars 2005. Intervjuer varte fra 75 minutter til 100 minutter. Jeg fikk informantens skriftlige samtykke før intervjuet startet, informantene ble gjort oppmerksom på hva deres fortellinger skulle brukes til og i hvilken sammenheng fortellingene skulle brukes. Dette er et informert samtykke som skal ivareta den enkeltes integritet, slik at de ikke utleverer seg på en måte som de ikke selv har forstått. Alle intervjuer foregikk hjemme hos informanter, med unntak ett intervju som ble foretatt ved et nøytralt sted som et bibliotek. Alle intervjuer er gjort av meg selv. Det var ingen av informanter som trakk seg under intervjuet. Flere informanter sa til slutt at de så positivt på at noen brydde seg om deres livssituasjon og lyttet til deres opplevelser. I en undersøkelse som Underlid (2005) gjorde med langtidssosialhjelpsmottakere sa flere informanter at ingen spør dem om hvordan de har det. Ofte har langtidssosialhjelpsmottakere en erfaring om å ikke bli sett eller hørt.

Dermed ble mine informanter glade for at informasjon om deres livssituasjon kan komme til andre arenaer utenom sosialkontoret. De er vant til med at det kun er saksbehandler som vet noe om deres livssituasjon, og deres opplevelser formidles ikke videre i systemet eller noe sted.

Jeg har foretatt fem intervjuer til sammen, med fem kvinner, men det omhandler egentlig 14 personer i fem husstander. To av informanter møtte opp med deres samboer som også kom med innspill eller kommentarer eller nikket når hovedinformanten sa noe. Forskjeller mellom intervjuer med den enkelte og med to informanter til stede, er ikke stor. Det har vært litt lengre intervjuer, fordi når informantene var stille, så kom den andre parten med kommentar eller innspill. De utfylte hverandre. Og i noen tilfeller sa den andre parten at de opplevde ikke slik, men tvert imot. Jeg opplevde at det var nyttig med to informanter slik at de kunne bekrefte eller avkrefte hverandres opplevelser. Dette har bidratt til å nyansere deres livssituasjon på en konstruktiv måte.

For eksempel sa Anne at hun synes det er vanskelig å få hjelp fra sosialkontoret og terskelen er ganske høy,... så sier samboeren, jeg synes ikke det, det er altfor lettvinnt,... når du er rusmisbruker så må de hjelpe deg.....

Jeg har valgt å sitere informantenes utsagn i en form hvor muntligheten er avsløpet. Sitatene er autentiske, men vil ikke kunne spores til enkeltpersoner eller enkeltsaker, uten av personene selv. Historiene slik de framstilles her er fortettet og kondensert slik at de relevante opplysninger blir brukt til å belyse en problemstilling. De vil ikke nødvendigvis være gjenkjennelig for de som har vært informanter.

Informantene som har fortalt sine fortellinger som gjengis som historier her, er garantert anonymitet, uten at det har gått ut over innholdet og budskapet deres. Informanter har fått fiktive navn i denne sammenheng, og alderen deres er avrundet til nærmeste ti tall. Navnene som er brukt er oppdiktet og framstilt i alfabetisk orden for å ivareta informantenes integritet.

Anne – samboer uten barn - i 30 årene – fått sosialhjelp i hele sitt voksne liv

Berit - Enslig med barn - i 30 år – fått sosialhjelp i hele sitt voksne liv

Cecilie – enslig med voksen barn- i 40 år – fått sosialhjelp i omlag 10 år

Desirè – samboer med tenåringsbarn – midt i 40 åra – fått sosialhjelp i omlag 10 år

Eva – samboer med små barn – i 20 åra – fått sosialhjelp i hele sitt voksne liv

Fem intervjuer med fem informanter omhandler egentlig fem hushold med til sammen 14 personer. Informanter i intervjuer har trukket fram eksempler fra deres nærmeste og beskrev husholdets helhetlige situasjon fra deres ståsted og på husholdets vegne. Deres beskrivelse kan oppfattes som hele familie sin opplevelse av å være avhengig av sosialhjelp over lang tid. Det skal skrives nærmere om enkelte informanter og veien deres inn i tilværelsen som langtidssosialhjelpsmottakere. Jo mer beskrivelse av livet deres jeg fikk, jo mer ulike var de. På avstand virket de mer like, men de er alle enestående personligheter med et unikt liv og livsverden. Det kunne skrives en bok om hver av informantene. Samtidig finnes det også visse felles trekk, det er mulig å gruppere de sammen med andre, slik at de kommer inn i ulike grupperinger. Det er likevel ikke lett å lage noen typologier. For det første er det vanskelig å legge et kriterium til grunn for en slik gruppeinndeling. For det andre viser det seg å være stor overlapping mellom de ulike gruppeinndelingene.

Nedskrivning av intervjuer

I undersøkelsen ble det brukt båndopptak. Dette er den mest hensiktsmessige metoden, for å få mest mulig eksakt kunnskap om hva som blir sagt. Det ble samtalen, og ikke det noteringsarbeidet som kom i fokus. Alle intervjuerne er skrevet av meg. For å forstå hva som ble sagt på båndet, var gjennomlesning og lytting på båndet en stadig tilbakevendende aktivitet. Det ble skrevet et kort notat etter hvert intervju. Spesielle hendelser, spesielle uttrykk, temaer, sinnsstemninger og reaksjoner som den intervjuede viste, skrev jeg ned. Jeg gjorde dette for å holde fast i opplevelser og stemninger rett etter intervjuet. Det var nyttig materiale når analysen skulle gjennomføres.

Denne fasen var preget av både å lese, høre båndene om igjen og lese kommentarer fra hvert intervju om spesielle hendelser underveis. Intuitivt i denne fasen er det likheter og forskjeller i hvordan hver enkelt opplever og beskriver sin situasjon som langtidssosialhjelpsmottakere. Jeg må innrømme at jeg ble veldig trist og lei meg etter de fem intervjuene i løpet av 14 dager. Det var en stor påkjenning for meg å høre de triste historiene. Det tok tid før jeg kunne ta avstand og begynne med oppgavene igjen. Jeg måtte vente i 14 dager før jeg kunne jobbe med analysen igjen. Historiene gjorde et stort inntrykk på meg.

Systematisering av data

I neste fase om systematisering og sortering av materialet til en håndterlig mengde data, satt jeg med rundt hundre sider med nedskrevet tekst fra selve intervjuer og rundt ti sider med

egne notater og refleksjoner. Her måtte jeg gjøre avgjørende valg for hvilke områder av materialet som blir trukket fram som viktig og interessant. Her er min kunnskapsinteresse, valg av problemstilling og bakgrunnskunnskap avgjørende for videre valg. I litteraturen er det ulike måter å systematisere materialet på. Det kan være å høre på båndet, lese intervjuene tilstrekkelig ganger, lange avanserte datamatriser eller konsentrat av fortellingene (Kvale 1996). I denne fasen prøvet og feilet jeg en del, før jeg kunne finne en hensiktsmessig måte å møte materialet på. Jeg valgte å sortere intervjuer som en fortelling, med en begynnelse og en slutt. Kondensert til mellom tre og fem sider (Kvale 1997).

Analyseformen

Fortellingen er det norske ordet for det som uttrykkes som narrativer i metodisk tilnærming. Fortellingen brukes i sosialvitenskap for å framstille kvalitativ forskning og en kvalitativ forståelse for materialets struktur (Kvale 1997). Fortellingen i seg selv kan analyseres med ulike innfallsvinkler. Jeg har valgt analyse av narrativer etter modell fra Kvale hvor analysen er på tre nivåer (Kvale 1997). Empiri kapitler struktureres med en innledning om fenomenet, en beskrivelse av informantenes svar og en diskusjon i lys av tidligere forskning.

Når materialet skal ordnes til en forståelig form er det naturlig å velge framstilling av ulike mønster som analyseformen. Mønstrene kom umiddelbart etter gjennomlesing av stoffet. Det var en intuitiv opplevelse av hvordan ulike fortellinger kunne ordnes – veien inn, opplevelse av å være langtidssosialhjelpsmottakere og veien ut. Fortellingen ble konsentrert rundt temaet - enkeltes opplevelse av sin egen situasjon som langtidssosialhjelpsmottakere. Delt som følgende: veien inn i sosialsystemet, opplevelse og refleksjon over sin egen situasjon og tankene fremover. På bakgrunn av denne inndelingen, kommer analysen i 3 kapitler.

Kapitler er nedskrevet ved tredeling av ulike historier som er satt sammen til mønster etter likhetspunkter i hvert kapittel. Grunnlaget for typifiseringen er hvordan sosialhjelpsmottakere startet og sluttet sine historier, hvilke vendepunkt historien inkluderer, hvordan de endret sin framstillingen om sosialhjelp, og om utsikter i fremtiden. Kapittel om fremtidsutsikter vil ta for seg tre hovedpunkter og narrativer analyseres som - stabiliserende, progressive eller regressiv utvikling fra den dagen de fikk sosialhjelp for første gangen. Dette kommer jeg tilbake til under kapittel om fremtidsutsikter.

Følgende kapitel om "veien til sosialkontoret" deles i tre underpunkter, etter en innledning. Først skrives det om informantenes bakgrunn, og liv før de søkte sosialhjelp. Deretter om hva som utløste henvendelsen til sosialkontoret og informantenes opplevelse av å søke sosialhjelp for første gang. Siste underpunktet blir en beskrivelse av ventetiden før de kunne få et svar og venterommet på sosialkontoret.

Overførbarhet

Kvalitativ forskning har ikke fått den hegemoniske status som kvantitativ forskning. Kvalitativ studie lykkes aldri med å oppfylle representative krav i forhold til hele populasjonen, fordi det er få informanter eller intervjuede. Kvalitativ studie er induktiv, det vil si at vi ikke tester hypoteser, men ser hvordan det er i et holistisk perspektiv (stor kontekst). Styrke ved kvalitativ studien er at den er egnet til belyse og gi innsikt i innvendig sammenhenger eller forhold. For eksempel; sosialhjelpsmottakeres forståelse av hvordan sosialhjelp/penger henger sammen med sosialt liv eller helse. Studien kan være et bidrag til kunnskapsutvikling om mennesker som på ulike måter har en vanskelig hverdag. Det kan gi sosialarbeidere innsikt i marginaliserte gruppers tanker, meninger og ønsker – hva de selv mener skal til for å bedre livssituasjonen.

Intervjuer og kartlegging av langtidssosialhjelpsmottakere hverdagsliv, vil gi økt kunnskap om hvordan sosialkontorene kan forholdet seg til målgruppen. I og med at jeg velger en kvalitativ metode med begrenset utvalg av informanter, kan min undersøkelse ikke generaliseres i forhold til hele populasjonen eller alle sosialhjelpsmottakere, men kan generaliseres til liknende case- situasjoner. Kasusstudier er egnet til å lære lesere å se muligheter og til å utvide og berike utvalget av sosiale konstruksjoner som er tilgjengelige for praktikere.

Etiske vurderinger

Etiske avgjørelser må tas gjennom hele forskningsprosessen. Samhandlingen som skjer i intervjusituasjonen påvirker informanten, og kunnskapen som produseres i intervjuet påvirker forskernes syn på menneskets situasjon (Kvale 1997:65) De tre viktigste etiske reglene for forskning på mennesker er:

1. Informert samtykke: den som skal intervjueres informeres om undersøkelsen overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektet og om eventuelle fordeler og ulemper ved å delta i prosjektet. Informanten må opplyses om at han/hun kan trekke seg når som helst underveis.

2. Konfidensialitet: Personlige data som kan avsløre informantenes identitet skal ikke offentliggjøres. I motsatt tilfelle skal det skrives en avtale hvor dette står klart at informanten aksepterer at informasjon frigis.
3. Konsekvensene. Forskeren må tenke gjennom konsekvensene av prosjektet. Ikke bare for de som deltar i studiet, men også for den større gruppen de representerer (Kvale 1997:67).

Det er knyttet viktige metodiske og etiske utfordringer til kontaktetablering og intervjuing av langtidssosialhjelpsmottakere i en vanskelig livssituasjon, uten at de opplever det som stigmatiserende. Det blir en forutsetning at informantene deltar med fritt og informert samtykke at de kan trekke seg når som helst. Det gjør de etiske utfordringene enklere at informantene er over 18 år. Jeg har et mål å foreta kun ett intervju med hver informant. Sosialhjelpsmottakere er i en sårbar situasjon, og jeg må være varsom i forhold til å stille direkte spørsmål som kan virke stigmatiserende. Det er også maktforhold mellom bruker og forsker. Jeg skal prøve etter beste evne å ikke krenke deres integritet og verdighet.

Jeg vil innhente informert samtykke, og alle intervjuutskrifter blir behandlet konfidensielt. Jeg er klar over de etiske implikasjonene som denne type forskning har. Jeg kommer ikke til å offentliggjøre noen navn eller andre personlige data som gjør at sosialhjelpsmottakere kan kjennes igjen. Det er mulig å ha et standpunkt om forståelse av langtidssosialhjelpsmottakere før selve undersøkelse. Det ene er at sosialhjelpsmottakere liker å være en klient, den andre er at de ikke liker å være sosialhjelpsmottakere. Jeg tar ingen standpunkt for min forståelse av sosialhjelpsmottakere, og avventer analyse av intervjuer. Jeg har også reflektert over hvilke konsekvenser mine resultater kan ha for langtidssosialhjelpsmottakere. Jeg har ikke tatt noen avgjørelser som ligger utenfor rammen av alminnelig forskningsetikk så langt.

Hva vil det innebære å inneha en offentlig stilling som sosialombud i Fredrikstad?, og samtidig studere en brukergruppe i samme kommune? Som ombud skal jeg ivareta brukernes interesse overfor forvaltningen og tjenesteapparater på alle nivåer. Utfordringene kan bli store når jeg skal ha en forsker relasjon og studere denne gruppen, uten å jobbe aktivt med gruppen. Det kan ha store konsekvenser og rollekonflikter dersom jeg velger informanter fra Fredrikstad. Jeg kan komme opp i situasjoner hvor brukerne har store forventninger om bistand fra ombudet som er umulig å tilfredsstille i forsker relasjon. Videre kunne jeg komme opp i situasjoner hvor jeg avdekker noe forhold som jeg er forpliktet til å ta opp med

tjenesteapparatet, da kan jeg komme i en fastlåst situasjon som er ubehagelig og kan forstyrre både forsker og ombudsrelasjon til brukere. For å minimere effekten er det en fordel å rekruttere informanter fra en annen kommune for å få avstand og unngå rollekonflikt. Jeg er ansatt i en kommune og har ikke til oppgave å jobbe aktivt med brukere i annen kommune derfor denne problemstilling blir løst ved å rekruttere brukere som er bosatt i annen kommune.

Som sagt innledningsvis har jeg min bakgrunn fra sosialkontor. Parallelt med arbeidet med denne masteroppgave arbeider jeg som sosialombud. Jeg føler derfor at jeg har en viss innsikt i hvordan den enkelte sosialhjelpsmottakeres hverdag arter seg, og hvordan sosialkontor fungerer som organisasjon. Når det gjelder det spesielle tema som denne oppgaven omfatter, har jeg, som nevnt tidligere, vært ærlig opptatt av langtidssosialhjelpsmottakeres definisjon av deres sosialvirkelighet.

Et minimum av faktakunnskap og personlig kjennskap til et bestemt tema er en forutsetning for – og en fordel i en vitenskapelig tilnærming. Min erfaring fra og kjennskap til feltet er grunnlaget for interessen for dette temaet. I den praktiske gjennomføringen av undersøkelsene blir det klart også en fordel å kjenne denne delen av klientbehandling ved sosialkontorene. Det er vel også slik at det nesten kreves like mye kunnskap for å stille de riktige spørsmålene som å finne de riktige svarene.

Jeg har jobbet i flere år og er vant til å samhandle med brukere. I relasjoner med brukere er det avgjørende for arbeidet å kunne leve seg inn i klientenes fortellinger, for å kunne forstå hvilke hjelpebehov de har. Det er en fordel for meg å ha denne bakgrunnen, da kan jeg leve meg inn i sosialhjelpsmottakeres situasjon under intervjuene. Fog (1994) snakker om de psykologiske prosessene som foregår skjult i intervjueren, intervjupersonene og i den prosessen som foregår mellom dem. Et eksempel kan være at jeg kjenner mange mønstre for sosial samhandling og at jeg bruker dem bevisst for å få de svarene jeg vil ha. I denne sammenheng øver jeg en skjult innflytelse på det. Fog kaller produserende empiri. Jeg går ut ifra at de fleste forskere ut fra etiske overveielser ikke oppfører seg manipulerende i en intervjusituasjon. Jeg var oppmerksom på dette og jeg trengte å stille meg selv noen spørsmål om hvilke forventninger jeg kunne møte opp i intervjusituasjonen.

Habermas (1999) hevder at forutsetning for å utvikle et fag er avhengig av at den som forsker har erfaringer fra samme felt slik at hun/han kan forske feltet i dybden. Den spesifikke fagprofesjonen eller kunnskapen kan ha "den usedvanlige evne til å oppdage det opplagte" For eksempel om en arbeidsledig flere ganger sier at han vil gjøre en ting, men i praksis så skjer det ikke. Det kan være en måte å balansere sitt selvbilde, for at han også har mye å gjøre og noe må stå på vent.... Det er derfor stor forskjell på forskingsbidrag om et og samme emne sett fra ulike profesjoner og belyse temaet ut ifra sin egen erfaring.

Overgangen fra å være aktør i et felt, til å innta forskerens posisjon kan ikke bli uproblematisk. Er det mulig å betrakte målgruppen i sitt arbeidsfelt på en nøytral og objektiv måte? Min betraktning av de tema som denne oppgaven omhandler har utgangspunkt i mine egne erfaringer jeg har gjort. Med de rammer som en masterstudent vanligvis har for gjennomføring av en undersøkelse, vil omfanget og tyngden av datamengden være relativt begrenset. I en slik situasjon vil de "data" som flere års erfaring har "blitt lagret" hos den enkelte, lett kunne være en minst like betydelig del av det kunnskapsgrunnlag som oppgaven bygger på. Den forutinntatthet som baserer seg på egne erfaringer har påvirket arbeidet og resultatene på ulike måter ved valg av problemstilling, hypotesedannelse, valget av enheter og tilnærming til informantene og presisering av problemstillingen.

Kapittel 4

Veien til sosialsosialkontoret

Sosialhjelpsordningen er det siste sikkerhetsnettet og skal fange opp enkeltpersoner med store og sammensatte behov. Det oppstår en rekke sosiale problemer som ikke kan løses av trygdene eller innenfor rammen av noe annet bestående stønadssystem i et moderne komplisert samfunn. Derfor er sosialhjelpen en generell ordning som ofte samler opp de tilfeller som ikke kan hjelpes på annen måte (NOU 1985:18). Formålet med sosialtjenesteloven er å sikre at man i en vanskelig livssituasjon får hjelp til å klare seg. Det er den enkelte kommune som er ansvarlig for tildeling av stønaden. Nivået på hjelpen skal være på et forsvarlig minstenivå (NOU 2004:18). Normene fra sosialtjenesten skal i utgangspunktet bare omfatte nødvendige utgifter som skriver seg fra bosted og livsopphold. Sosialtjenestens ytelser er lave, da de er ment å være midlertidige og et sikkerhetsnett. Jo lengre en person går på lave sosialhjelpsnormer, jo mer forandring skjer det med den totale livssituasjonen. I de fleste tilfeller får langtidssosialhjelpsmottakere økonomisk stønad i henhold til §5-1 i LOST.

Sosialtjenesteloven § 5-1 gir bestemmelser om betingelsene for stønad til livsopphold. Den som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomisk rettigheter, har krav på økonomisk stønad. Utgangspunktet er imidlertid at hver enkelt først skal utnytte egne muligheter eller hjelpeordninger for å kunne forsørge seg selv. Men når alle aktuelle muligheter er utnyttet fullt ut, men ikke strekker til, har den som ikke kan sørge for sitt livsopphold, krav på økonomisk stønad til livsopphold uansett årsaken til hjelpebehovet.

De fleste av samfunnsborgerne er i stand til å forsørge seg selv og sine nærmeste via arbeid eller trygdeordninger. Langtidssosialhjelpsmottakere er av forskjellige grunner ikke i stand til å forsørge seg selv eller sin familie via arbeid og/eller ikke har rettigheter i forhold til Folketrygden. Sosialhjelp er både en alternativ inntektskilde til trygdesystemet og et supplement til trygden fordi pensjonsutbetalingene ikke strekker til (Lien og Sivertstøl 2004).

I denne undersøkelsen hadde enten informantene selv eller deres samboere uføretrygd, og de fikk supplerende sosialhjelp. Regjeringen vedtok i 2003 at samboere skal likestilles som ektefeller ved beregning av sosialhjelp. Det innebærer at samboere også skal ha forsørgelsesplikt overfor hverandre. Dette har ført til at begge to i et samboerforhold skal leve på sosialhjelpssatser, i motsetning til tidligere praksis, at det var kun den ene parten som måtte leve på sosialhjelpssatser og den andre parten kunne ha romslig økonomi. På denne måten har

mange brukere fått forverret sin økonomiske situasjon, på grunn av innstramning i regelverket.

I tabellen nedenfor gis en kort oversikt over informantenes utdanning, sivilstatus og bakgrunn. Deretter gis det kort presentasjon av hver enkelt informant for å vise mangfoldet og likheter i utvalget.

Tabell 4.1 Informantenes bakgrunn og hva som utløste henvendelsen til sosialkontoret

Navn	Høyeste fullført utdanning	Sosialhjelp 1.gang	Bakgrunn for å søke sosialhjelp	Sivil status
Anne	Noen fag fra VGS	Ca.15år siden	Vanskelig barndom (psykiatri)	Samboer
Berit	Noen fag fra VGS	Ca.15år siden	Mishandling i barndom(rus)	Enslig
Cecilie	VGS	Ca.5 år siden	Sviktet helsetilstand	Enslig
Desirè	VGS	Ca 5 år siden	Husmor arbeidsledig	Samboer
Eva	Grunnskole	10 år siden	Arbeidsløs, flytting husmor	Samboer

Som nevnt tidligere, Sæbos undersøkelse i 1993 konkluderte med at sosialhjelpsmottakere er som folk flest svært forskjellig, men mer belastet enn folk flest. Det vil si de har lavere utdanning, dårligere helse, dårlig økonomi og dårlig tilknytning til arbeidsmarkedet enn folk flest. I denne studien har alle informanter kort skolegang, og deres høyeste fullført utdanning er videregående skole. Høyt utdannede mottar i mindre grad sosialhjelp. Andelen sosialhjelpsmottakere synker med stigende utdanningsnivå innen de fleste aldersgruppene. Det er særlig stor avhengighet av sosialhjelp blant de yngste, dette gjelder i størst grad de med lavest utdanning (Lien og Sivertstøl 2004). I følgende tekst gis det en kort presentasjon av alle informanter. Navnene er fiktive.

Anne

Har lite arbeidserfaring og har en del fag fra videregående skole. Har gjentatte ganger prøvd å gå på skolen og det har skjært seg på grunn av økonomi, helsa, boforhold og

konsentrasjonsvansker. Måtte flytte hjemmefra fra fylte 18 år. Hun har fått full sosialhjelp over en 15 års periode og fikk innvilget ung uføretrygd for ett år siden. Hun har ikke vært ute i arbeidslivet, men kun i aktivitetstiltak i regi av det offentlige. Husholdet deres består av to personer. Hennes samboer har ingen inntekt. De klarer seg ikke med kun en inntekt og må fortsatt ha supplerende sosialhjelp inntil samboeren kommer i arbeid.

Berit

Har lite arbeidserfaring og har en del fag i videregående skole. Hun måtte flytte hjemme ifra før fylte 18 år. Hun var samboer med en rusmisbruker og fikk sitt første barn for ti år siden. Hun bor alene. Berit har fått full sosialhjelp i nesten hele sitt voksne liv. For ett par år siden fikk hun innvilget uføretrygd. Hennes inntekt er ikke tilstrekkelig til livsopphold og boutgifter, og må fortsatt få supplerende sosialhjelp.

Cecilie

Hun har mange års arbeidserfaring og har videregående skole som er hennes høyeste utdanning. Hun greide seg fint økonomisk da hun var i ett parforhold. Husholdet deres består av to personer – mor og barn. Hennes helsetilstand har sviktet betydelig i det siste på grunn av sykdom. Hun klarer ikke å være i full arbeid hvor det er mye fysisk tungt arbeid. Har fått sporadisk sosialhjelp, men i det siste har hun fått kontinuerlig sosialhjelp i påvente av forbedring av helsetilstand, og hennes inntekt alene strekker ikke til både livsopphold og boutgifter.

Desirè

Hun har ikke fått mulighet til være ut i arbeidslivet og få arbeidserfaring. Hun har fullført videregående skole. Hun forteller at det er ikke noe arbeid å få med de kvalifikasjoner hun har. Hun flyttet fra en annen kommune til hennes samboers familie. Husholdet deres består av fire personer. Par med to små barn. I dag er hun husmor med barn. Hun har fått sosialhjelp siden hun flyttet sammen med sin partner og/eller har vært avhengig av sin partners inntekt. Paret har fått full sosialhjelp i mange år. I fjor fikk samboeren innvilget uføretrygd og nå får de fortsatt sosialhjelp og begge lever på minste norm for sosialhjelp. Jamfør forsørgelsesplikt overfor hverandre når de er samboer. Desirè er avhengig av sin manns inntekt og supplerende sosialhjelp.

Eva

Har et par års arbeidserfaring og har fullført grunnskole. Husholdet består av fire personer. Da hun flyttet fra et sted til annet, mistet hun arbeid og siden har det vært vanskelig å komme

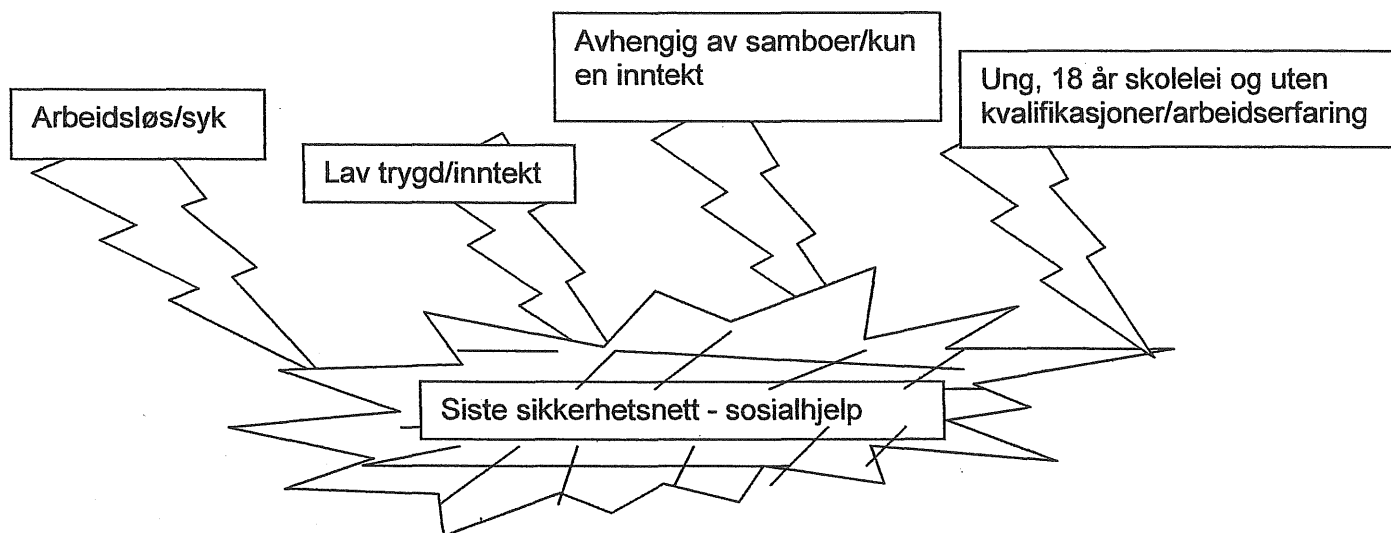
i arbeid igjen. Hun sier at hun har ingen bekjente som kunne fikse jobb for henne. Hun har fått sosialhjelp over en ti års periode og har vært avhengig av sin partners inntekt. Hun er husmor og har tenåringsbarn. For en stund siden fikk partneren innvilget uføretrygd og må fortsatt ha supplerende sosialhjelp. De lever på minstenorm for sosialhjelp, rundt kr. 6500,- i livsopphold i måneden for ekteparet/samboer. Jamfør forsørgelsesplikt overfor hverandre når de er samboer. Eva er avhengig av sin manns inntekt og supplerende sosialhjelp.

De fem brukerne nevnte innledningsvis de grunner som de mente var årsak til at de har blitt langtidssosialhjelpsmottakere. Grunner som informanter mente var mer grunnleggende eller bakenforliggende årsak til å søke om sosialhjelp over lang tid. Årsaker som ble nevnt var arbeidsledighet, sykdom, lærevansker, ikke fullført skole eller manglende kvalifikasjoner til arbeid, omsorgssvikt/mishandling, rusmisbruk, manglende oppfølging/kartlegging av livssituasjon fra hjelpeapparatet, og senere (for tiden) på grunn av lavere inntekt/trygd enn sosialhjelpsnormer. Disse grunnene er i tråd med tidligere undersøkelser (Brevik 1996, og Sæbø 1993). Som nevnt tidligere, 15 % av sosialhjelpsmottakere antas å komme fra de med dårligste levekår, og belastningene deres er kumulative (Sæbø 1993). I tillegg stadig innstramming av trygdeordninger, utvikling fra universelle til mer behovsprøvde ordninger og stadig høyere krav om kvalifikasjoner i arbeidsmarkedet fører til at mange forblir langtidssosialhjelpsmottakere (Helgesen & Kylland 2004). Lav inntekt/trygd er mer fremtredende for alle informanter i min undersøkelse og to informanter kan jobbe delvis dersom deres arbeidsplass er tilrettelagt med hensyn til deres helsetilstand.

I figuren under illustreres det bakgrunn og/eller grunner for å søke om sosialhjelp for informanter/langtidssosialhjelpsmottakere i denne studien. To store undersøkelser på 1990 tallet har påvist de hyppigste grunnene som lave trygdeytelser, sykdom, lavutdanning, arbeidsløs og vanskelig barndom (Sæbo 1993, Brevik 1996). I 2005 har flere undersøkelser påvist en voksende andel av unge med lite kvalifikasjoner/arbeidserfaringer som forblir langtidssosialhjelpsmottakere. Alle informanter i denne undersøkelsen har lav utdanning. Disse unge må også ha supplerende sosialhjelp i tillegg til trygdeytelser (Kirkhusmo og Steenbuch 2005). Slik er det med tre unge kvinner i denne undersøkelsen. De to andre mottar ikke noe trygdeytelser, men de er avhengig av sine samboeres uføretrygd og supplerende sosialhjelp. På denne måten er disse to kvinnene både avhengig av sin samboer og det offentlige forsørgelse. Tidligere undersøkelser viste at det var enslige kvinner med barn som var langtidsklienter (Sæbø 1993). I 1996 var det stor andel av enslige menn som oftest var

langtidsklienter (Brevik 1996). I min undersøkelse vises til en tendens at det er par med/uten barn og med kun en inntekt som oftest blir langtidssosialhjelpsmottakere (Kylland og Helgesen 2004). Alle informanter i denne undersøkelsen er samboer med unntak av en informant.

Grunner for å søke sosialhjelp

En omfattende rapport om levekår for sosialhjelpsmottakere viste at mange unge søkte om sosialhjelp, men de kunne når som helst bli selvhjulpne (Brevik 1996). De tre unge informantene i denne undersøkelsen søkte om sosialhjelp for første gang på slutten av 1980 tallet og begynnelsen av 1990 tallet. De har blitt værende i systemet over lang tid. NOVA har fulgt 2000 unge, og funnet at hver tiende person mellom 18-24 år lever av sosialhjelp. De har ikke jobb, og har ikke opparbeidet seg rett til arbeidsledighetstrygd. De har funnet ut at 30 prosent av unge også fikk sosialhjelp 20 år senere (Hammer 2005). Dette var utgangspunktet blant 3 informanter i utvalget mitt som måtte søke sosialhjelp fra den dagen de fylte 18 år. Det er stadig økende andel av unge sosialhjelpsmottakere, og det kan vi lese fra forskjellige medieoppslag og artikler. Unge sosialhjelpsmottakere klarer seg dårlig i arbeidslivet (Kirkhusmo & Steenbuch 2005). Andelen sosialhjelpsmottakere synker med stigende utdanningsnivå innen de fleste aldersgruppene. Det er særlig stor avhengighet av sosialhjelp blant de yngste, dette gjelder i størst grad de med lavest utdanning (ibid).

De unge informantene sa at det var lettere å komme inn i sosialklient rollen og er lettere å bli i systemet enn å komme seg ut av dette systemet. Bakgrunnen for at noen blir

langtidssosialhjelpsmottakere er arbeidsledighet, stort forbruk av rusmidler, helse, kvalifikasjoner og psykiske lidelser. Ikke minst ifølge Sæbø (1993) er det avhengig av brukerens strategi/motiver for å forsørge seg selv. Utsikter fremover for en del langtidssosialhjelpsmottakere kan anses å være urealistisk, i forhold til å komme i arbeid /tiltak på kort sikt og det kan være personer med behov for rettighetsavklaring med folketrygden.

Generelt deles alle sosialhjelpsmottakere i fire grupper ut ifra årsaker som fører til at langtidssosialhjelpsmottakere ikke klarer å forsørge seg selv (Clausen 1996). Noen er stønadsmottakere, først og fremst på grunn av arbeidsledighet, sykdom, stor gjeld, eller rusmiddelmissbruk. Clausen hevder at de syke ofte skårer høyt på psykiske lidelser. De arbeidsmarginaliserte har lengst fartstid i sosialhjelpssystemet. De med gjeldsproblemer er de overetablerte og har forholdsvis god personlig inntekt. Avvikerne har stort forbruk av rusmidler og er en overbelastet gruppe.

I tillegg til de fire gruppene, har han definert en femte gruppe som en "restgruppe" som ikke passer riktig inn i noen av de andre gruppene. Restgruppen hadde ikke store vansker med helse, gjeld, rusmisbruk eller kvalifikasjoner. Restgruppen hadde heller ikke lange klienthistorier, og ville sannsynligvis ikke bli så lenge i sosialhjelpssystemet (Clausen 1996). Han hevder at i et gitt utvalg, ville de fire gruppene til sammen utgjøre omlag halvparten av utvalget, og restgruppa blir da omtrent like stor. Dermed kan halvparten av sosialhjelpsmottakere anses som langtidssosialhjelpsmottakere og halvparten som kortidssosialhjelpsmottakere.

I de fleste av tilfellene er situasjonen brukerne befinner seg i, av høyst forbigående art. Rundt en tredjedel er langtidssosialhjelpsmottakere har ulike former for begrensninger på grunn av ovennevnte årsaker i forhold til det ordinære arbeidslivet. De som hadde lengst fartstid, (2-10 år) i sosialhjelpssystemet, var de arbeidsmarginaliserte. Langtidssosialhjelpsmottakere som hadde problemer med løpende utgifter til mat, bolig, klær og liknende, har vært arbeidsledige over lang tid, og gruppa besto hovedsakelig av kvinner. Gjennomsnittsalderen var 31 år, og 90% av dem var enten skilte eller ugifte. Omtrent halvparten av disse kvinnene hadde sosialhjelp som supplerende inntekt i tillegg til overgangsstønad (Turmo 1998:51).

Jeg oppfatter data om langtidssosialhjelpsmottakere som en bekreftelse på at det handler om marginaliserte grupper, fattige og ressursvake, målt i levekårsvariabler. Samtidig må en være forsiktig med å kategorisere sosialhjelpsmottakere, fordi vi mangler nyere undersøkelser som kan si noe om hvem som er dagens klienter. Det er ikke alltid samsvar mellom det informanter sier og det fagpersoner sier. Anne sa følgende” de mente at jeg hadde psykiske lidelser og fikk medisiner og var inn og ut av institusjoner,jeg skrev meg ut mot alles råd og nå klarer jeg meg uten medisiner og går på kurs to dager i uka.... Jeg stoler ikke på deres vurdering. Takket være meg selv at jeg ikke er en psykiatrisk pasient...” Mye tyder på at sosialkontorets brukere er en mer sammensatt gruppe nå enn tidligere. Det er ikke sikkert at det bare er blitt flere av de som en har kartlagt i tidligere studier (Marthinsen og Clifford 2001).

Det er forskjellige måter å gruppere sosialhjelpsmottakere ut ifra formålet med undersøkelse. Sosialhjelpsmottakere grupperes ut ifra årsaker til at en søker om sosialhjelp, viljen til løse problemer, eller motivet for å søke sosialhjelp, kvalifikasjoner osv. Min undersøkelse har hensikt om å forstå her og nå situasjonen og ha blikket framover. Dermed fokuseres det på alder sammen med tidligere tilknytting til arbeidslivet/kvalifikasjoner og det som er utløsende faktor for å søke om sosialhjelp for første gang. En slik fokusering vil lett lede oss til å forstå – deres her og nå situasjon og finne ut hvilke muligheter sosialhjelpsmottakere har for å bli selvhjulpne. Våre tidligere erfaringer har mye å si om hvordan vi opplever livssituasjonen nå, og ikke minst har alderen mye å si om hvordan vi tolker eller forstår livssituasjonen. For eksempel ved overgangsfaser i livet, for eksempel fra umyndig til myndig alder, fra fellesøkonomi med samboer til selvforsørgelse, fra selvforsørgelse til offentlig forsørgelse osv. Ved det neste avsnittet illustreres tre mulige veier til sosialkontoret med fokus på ovennevnte.

Variasjoner er basert på - når i livsfasen og i hvilken overgangsfase søker man sosialhjelp for første gang. En ung informant sa at ; ”Først var det mine foreldre som sviktet meg, så er det, det offentlige som svikter meg....jeg ser ingen mulighet til å realisere mine drømmer...” Disse hendelser har mye å si hvordan sosialhjelpsmottakere opplever sin situasjon, hvordan de blir avhengig av sosialhjelp, blir langtidsklienter og/eller hvordan de ser på framtidsutsiktene. Jeg kommer tilbake til dette i siste kapitlet. Etter systematisering av innsamlet data, så jeg tre ulike utgangspunkt i informantenes vei til sosialkontoret og/eller når de søkte om sosialhjelp for første gang.

Tabell 4.2 Ulike utgangspunkt i informantenes veien til sosialkontoret

Utløsende faktor/bakgrunn For å søke sosialhjelp	Overgang/ livsfase	Langtidssosialhjelpsmottakere i påvente av
Vanskelig barndom/skoleleie/lite kvalifikasjoner	18 åringer fra umyndig alder til myndig alder	Avklaring om unge sosialhjelpsmottaker kan fullføre skole, komme i arbeid eller må få uføretrygd.
Helsetilstand,, arbeidsledighet, skilsmisse	Midt i 40 åra fra selv forsørgelse/ekteskapet til offentlig forsørgelse/enslig.	Påvente av forbedring av helse og eller komme i arbeid.
Lav inntekt eller trygd	Midt i 30 åra, dratt inn i sosialsystemet på grunn av samboer som ikke har inntekt, eller deres egen inntekt er ikke tilstrekkelig til livsopphold.	Ingen utsikter framover, med mindre samboer får inntekt eller dømt til å be om supplerende sosialhjelp livet ut.

1. Den første veien er ved overgangen fra umyndig til myndig alder (18 år). Ungdommen som ble forsørget av foresatte blir nå forsørget av det offentlige forsørgersystem inntil man blir selvhjulpen. Vanskelig barndom/skolelei.
2. Den andre veien inn er overgangsfasen i godt voksen alder- fra selvforsørgelse til å bli forsørget av det offentlige forsørgersystemet. Arbeidsledighet, skilsmisse, sykdom forårsaker at en må søke om sosialhjelp i påvente av å bli selvhjulpen eller få uføretrygd.
3. Den tredje veien inn er når man har en inntekt, men denne er ikke nok til hele husstanden. Disse personene har ingen mulighet til å øke sin inntekt/trygdeytelse. Lav inntekt forårsaker at man må søke om supplerende sosialhjelp enten for seg selv eller på vegne av ett hushold. Deres samlet inntekt er ikke tilstrekkelig til livets opphold.

Alle deltakere i undersøkelsen er kvinner, og gjennomsnittsalderen deres er under 40 år. Nyere statistikk viser at det er jevn fordeling mellom kvinner og menn for sosialhjelpsmottakere (SSB 2004). To voksne kvinner har arbeidserfaring og søkte om sosialhjelp for første gang da de ble arbeidsledige eller syke. Tre unge kvinner har ingen eller lite arbeidserfaring, og fikk innvilget uføretrygd etter ca 12 år. For tiden får de supplerende sosialhjelp, fordi det er vanskelig for samboerpar å klare seg med kun en inntekt – som ikke er tilstrekkelig for deres hushold. De fleste bor sammen med en eller flere personer, kun en informant bor alene, men har samvær med barn hver 14. dag. På 1990 tallet viste forskningen at enslige forsørgere, særlig kvinner var langtidssosialhjelpsmottakere (Sæbo 1993), men nå i

de siste årene viser det seg at det er en husstand (med/uten barn) med kun en inntekt rammes mest, og de må søke om supplerende (Kylland og Helgesen, 2004). Dersom et hushold skal klare seg økonomisk forutsettes at begge ektefeller/partner skal jobbe fullt.

Det lønner seg ikke å være samboer... sosialkontoret skal tjene på det... eller omvendt. Om jeg bor for meg selv, ville jeg fått hjelp til både husleie og fullt livsopphold. Vi er ærlige og sier ifra at vi bor sammen, men blir straffet for det.... Da må vi begge levere kontoutskrift og oversikt over inntekter og utgifter samlet, og begge må leve på minste normer for sosialhjelp.... Jeg kommer ikke ut av sosialsystemet før min samboer får inntekt.....Om jeg bodde alene ville jeg klart meg uten sosialhjelp. Du skjønner det er den eneste trygghet og hygge i livet mitt at jeg har en samboer, men vi straffes økonomisk for det. Du må bo alene for få økonomisk gevinst.

To informanter lever med samboer som har fått innvilget uføretrygd etter mange år som langtidssosialhjelpsmottakere. Dermed er informantene nå avhengig av sin samboers uføretrygd og sosialhjelp. Informantene er skuffet over å ikke ha mer penger å rutte med dersom de velger å være samboer. Det er den eneste trøst de har hatt, å bo sammen med noen i vanskelig tider, og kan dele sine sorger og gleder med hverandre.

Tidligere var det ofte slik at sosialhjelpen var lavere enn trygdeytelser., men i 2004 viser det seg at selv om man har trygd som hovedinntektskilde (ibid), måtte fire av informantene søke sosialhjelp i tillegg. Odelstingsproposisjon nr. 24:1948 skrives det ” Målet med å heve nivået på trygdeytningene, er at trygdemottaker ikke må supplere med fattighjelp.” Det er for tiden flere langtidssosialhjelpsmottakere som mottar lave trygdeytelser, slik at trygdemottakere må suppleres med sosialhjelp, det strider mot odelstingsproposisjon 1948:24. Alle fem husstandene til de fem informantene har en samlet inntekt som består av uføretrygd og sosialhjelp.

Hvordan var det å søke

Hovedformålet med økonomisk stønad er å sikre at den som ikke selv kan sørge for sitt livsopphold likevel har trygghet for et forsvarlig livsopphold. Økonomisk stønad er en selvstendig ytelse, men har også det siktemål å gjøre søkeren selvhjulp og etter hvert uavhengig av stønad.

Når de tre unge kvinnene fylte 18 år var det pårørende og/eller offentlige ansatte som henviste eller formidlet kontakt med sosialkontoret. Unge sosialhjelpsmottakere uten arbeidserfaring og egen inntekt har blitt forsørget av foresatte eller av det offentlige fram til den dagen de får sosialhjelp for første gang. Som 18 åringer hadde de allerede kontakt med andre om vansker i

livet sitt, enten i eget familienettverk eller det offentlige hjelpeapparat. Deres møte med sosialkontoret kom ikke som en overraskelse, men som en forlengelse av det å være i en situasjon hvor de hadde behov for hjelp. De ble introdusert for en ny hjelpeinstans. De hadde tro på at de kunne få hjelp og støtte til å bli (økonomisk) selvhjulpne.

.... Jeg måtte flytte hjemmefra da jeg var barn og *Frida/mor* var med meg på sosialkontoret. Jeg kom inn i sosialsystemet veldig fort og det ble verre av at jeg ikke kom ut av sosialsystemet like fort....Det eneste jeg får av sosialen er penger og ikke noe annet tilbud eller hjelp til å komme i arbeid eller begynne på skole.

Utgangspunkt for de to resterende informantene var at de i godt voksen alder mistet jobben og de ikke hadde noen rettigheter i forhold til sykepenger, trygd eller dagpenger. Personer i godt voksen alder kommer i økonomisk uføre på grunn av ulike årsaker. Det er brukere som var vel etablert, og hadde realisert noen drømmer i livet. De kom i en vanskelig livssituasjon på grunn av arbeidsledighet eller helseproblemer. De ble nødt til søke om sosialhjelp for å klare seg med boutgifter og livsopphold. Det er personer som måtte senke ned sin livsstandard og kvalitet når de søkte om sosialhjelp for første gang. Det er brukere som savner sin tidligere tilværelse med god økonomi. Det er folk som har mistet fotfeste i arbeidslivet.

Det er rart å søke og det er å synke litt lavt... det er å gå litt lavt synes jeg, man blir sett på som en som ikke klarer seg. Så det å få sosialhjelp fra bit til bit.. det er rart..... Jeg hadde det veldig bra, inntil jeg ble veldig syk. Når du søker sosialhjelp må du dette ned på null eller helt ned for få hjelp.. du får ikke hjelp der du er... du må nulle deg for å få hjelp.. du skal ha null drømmer, null penger, null sosialt, null gjeld og (ingen) samboer, det er helt håpløs at man må komme i null.... De setter opp et regnestykke for hva du kan få dekket av utgifter, og tar ikke hensyn til andre regninger som er viktige. Får hjelp når du er på scratch og ikke når du er på vei opp..... Jeg regner med å komme i full jobb og da fri fra sosialkontor.

Ingen av informantene opplevde det å søke sosialhjelp for første gang som positivt. Alle hadde et håp om at de snart ville bli selvhjulpne og at ordningen skulle være midlertidig. En ung kvinne sa at;

..... hvis jeg kunne velge vil jeg ikke ha sosialhjelp, men jeg må... det er kanskje fordi jeg ikke har noe positivt forhold til sosialkontoret.....

En annen sa; Jeg skal ikke være dårligere menneske av å be om sosialhjelp.... Sosialhjelp er en rettighet man skal ha , spør hvilke folk som ser på deg, ... jeg føler meg tråkka på og nedverdiget, blir behandlet som alkoholiker... jeg føler meg som en liten mus.. En tredje informant sa at jeg forventet at det kom penger til klær, jakke, sko, trening m.m..... penger til det vi ikke hadde råd til. Men det var en skuffelse..... fikk hjelp til kun mat og boutgifter...

For mange kan det være et problem å oppsøke sosialtjenesten. Mange gjør det for sent, slik at problemene deres har blitt forsterket. Mange forbinder sosialtjenesten med negativt ladet ord, både ut i fra det de har hørt via media og fordi de har lite kjennskap til sine rettigheter og plikter i forhold til sosialtjenesten. En ung kvinne sa at ”jeg hater å søke om sosialhjelp. Jeg føler meg veldig liten.synes ikke at det er koselig å gå på sosialkontoret. Det er grusomt.” Det eksisterer forestillinger om hvem sosialklientene er, og som gjerne vektlegger negative trekk, som at de er arbeidsledige, har rusmiddelproblemer og har turbulente familie- og boforhold (Terum 2003). Men som nevnt tidligere er sosialklienter en svært sammensatt gruppe.

Venterommet

Sosialkontorets venterommet gir et første inntrykk til sosialhjelpsmottakere og er brukernes første møte med sosialkontoret. Venterommet er med å skape rammer og konteksten for et møte mellom tjenesteapparatet og brukerne. Venterommet gir første inntrykket til brukerne og kan være avgjørende for hva brukere får ut av kontakten med sosialtjenesten. Måten venterommet er innredet, tilrettelagt, plassering, tilgjengelighet til informasjon/brosjyrer osv har mye å si om hvordan brukere opplever sin situasjon og hvilken stemning som kan prege dem. Det er ingen spesifikk regelverk som tar opp om hvordan et venterom skal være? Men gjennom både forvaltningsloven og sosialtjenesteloven er det bestemt at sosialhjelpsmottakere sikres taushetsplikt, tilgjengelighet og veiledning. Tilgjengelighet for sosialkontorene er regulert i Forvaltningsloven §11 annet ledd og Sosialdepartementets Rundskriv I-1/93 LOST m.v. Grad av diskresjon og overholdelse av taushetsplikt er regulert etter Forvaltningsloven §13 og sosialdepartementets Rundskriv I-9/94 og Sosialdepartementets Rundskriv I-1/93 LOST m.v. Veiledningsplikt og tilgang på informasjon er regulert etter Forvaltningsloven § 11 og LOST 3-5 og § 4-1.

Fire sosionom studenter gjennomførte i 2005 en undersøkelse av venterom på sosialkontorer i Oslo i samarbeid med Velferdsalliansen. De konkluderte med at det er lovbrudd på taushetsplikt. For eksempel; klientene ropes opp med fullt navn, og på et sted er det utstillingsvinduer av typen kaffebar, der brukere må sitte og fylle ut skjemaer og vente. På denne måten avsløres klientforhold for uvedkommende m.m. Slike forhold skal ikke forekomme, og både sivilombudsmannen og Sosialdepartementet har flere ganger tidligere påpekt dette, senest i 2000.

I tillegg er det mange sosialkontorer som de siste årene har innredet venterommet og kontorer med tanke på sikkerhet og forebygging av vold og trusler. Brukere av sosiale tjenester har delvis kommet ut av fokuset ved vurdering av helse, miljø og sikkerhet ved arbeidsplasser. Noen storby kommuner har avtaler med securitas som kommer innom til sosialkontorets venterom. Bare tilstedeværelse av securitas gjør noe med brukere som sitter i venterommet for sosialkontorer.

På venterommet er det vakter og de er redde for oss, redde for at vi skal skade dem. Du ser på ansiktet til kurator når de åpner døra, de er vetta skremt for at vi er der for å gjøre dem noe vondt.... Jeg synes at det skulle vært omvendt, at vi hadde med oss vakter eller advokater slik at vi ikke ble skadet eller feil behandlet av dem.....Jeg blir så sint av å bare være der, og får lyst til å skrike.... Du må ikke finne på å dra dit med barna. Noen er sinte, frustrerte, har dårlig tid, og er du uheldig kan du høre at noen banner og slår.

De nevnte forholdene kan skape/forsterke avstand/agresjon mellom de ansatte og brukere. I tillegg kan det gi inntrykk av at sosialhjelpsmottakere er uberegnelige og som ansatte må beskytte seg mot. Aggressive handlinger i form av hevn forekommer også, og det kan vi ofte lese i avisoppslagene hvor sosialklienter "går amok" på venterommet på sosialkontorer. Aggresjon kan komme som raseri, hat, bitterhet og irritasjon og kan innebære hevntanker (Underlid 2005). Flere av mine informanter sa det at de gjerne vil beskytte sine barn og seg selv ved å ikke sitte på venterommet. Sitat;

Jeg sitter ikke på venterommet, det er mye rart, du hører mye i løpet av en dag... Jeg må slå på tråden for å hjelpe meg selv og purre opp....En ung kvinne sa at ... jeg synes ikke at sosialkontoret ivaretar mine behov..... det er veldig negativt ... jeg har negativ erfaring med dem....jeg lukker opp døra til venterommet, så er det en bryter som løser seg... det slås på hodet mitt, jeg blir aggressiv,, det skal ikke mange ord til før jeg blir irritert... de har gjort mye som bare er negativ....

Venterommet er den eneste delen av sosialkontorets tjenester det ikke er gitt noe retningslinjer, men ut ifra informantenes opplevelser er det hensiktsmessig å skape bevissthet rundt viktigheten av tilgjengelighet, diskresjon og taushetsplikt, veiledningsplikt, tilgang på informasjon og trivsel ved sosialkontorene. Slik at det kan skape et godt samarbeidsklima mellom brukerne og sosialarbeiderne. Ifølge NAV ved samlokalisering av Aetat, Trygdekontor og sosialetaten, kan det føre til et felles venterom og dempe stemningen på venterommet.

Alle fem informanter likte ikke å gå til sosialkontoret og sitte på venterommet, det var et sted de minst kunne tenke seg å være på. Begrunnelse for dette var den spesielle følelsen av å sitte

som ”nedverdige” med andre spesielle medbrukere på rommet i samme situasjon. De uttrykte en slags redsel overfor seg selv og for medbrukere at de kunne bli sinte mot sosialtjenesten. De fikk ikke en god følelse av å sitte på venterommet, men fikk en følelse av at de er blant de som er i et hardt belastet miljø eller rusmisbrukere. Alle informantene foretrakk å ringe til saksbehandler og sende inn søknaden via posten for å slippe å sitte på venterommet. Selv om de hadde avtalt tidspunkt for samtaler, ble de ofte sittende lengre enn antatt.

Da jeg søkte om hjelp til matpenger, ble jeg sittende på venterommet helt fra kl. 0900 til 1300. De sa at jeg skulle få svar i løpet av kort tid. Du vet aldri hvor lang tid du skal sitte der. Jeg var redd for å forlate kontoret, for at de skulle glemme min sak..... En annen informant uttrykte på følgende måte; vi kommer til kontoret, men de er opptatt, og selv om du har time kl. 10.00 så kommer du ikke inn,

Mange kontorer har ”glassburene” som er satt opp foran skranken, og resepsjonister som sitter bak en glassvegg ved resepsjon. Brukerne må snakke sin sak inn gjennom en luke. Dette gir en falsk trygghet for dem som legger fram saken sin, fordi plater og glass er ofte ikke lydette og folk på venterommet kan se og overhøre alle samtaler. Informantene likte ikke å brette ut sin historie slik at alle andre enn de ansatte fikk greie på det ved venterommet.

Når du snakker med damen ved ekspedisjon om din sak, så vet du ikke hvordan de vil svare på din sak, ikke sant. Det blir som å miste anseelse, hvis du får en ubehagelig kommentar fra ekspedisjon. En annen uttrykte på følgende måte - Det verste er å gå på venterommet til sosialkontoret, på grunn av all slags mennesker der. Du må sitte og skrive om din situasjon i et skjema eller snakke om din situasjon ved ekspedisjon. Andre vet ikke hvordan du lever. De tror at du er lat.....

Sosialhjelpsmottakere er blant de fattige og fattige kan ha blitt påført ”brannså” og det skal lite til for å rippe opp i disse såra og gjøre dei blødende, til dømes ymse hendinger som minner dei om det dei har blitt utsett for (Underlid 2005). På denne måten har både innredning og holdningen ha skapt en redsel eller angst for at sosialhjelpsmottakere kan være farlige. Dette kan ses som selvoppfyllende profeti, at dersom man behandler brukere som farlige, så forventes det indirekte at vedkommende skal oppføre seg på en slik måte. Heldigvis er det ikke alle kontorer som velger å ha securitas eller glass foran skranken. Det er også mye aggresjon knyttet til fattigdom, skapt av økonomiske og sosiale barrierer og frustrasjoner, stigmatisering og andre mellommenneskelige påkjenninger hevder Underlid (2005).

Noen av ovennevnte faktorer er både lovpålagte og er svært viktig for at brukere skal føle seg vel i en sårbar eller vanskelig livssituasjon når de oppsøker et sosialkontor. Trivsel er en faktor det ikke finnes forskrifter og retningslinjer for, men ethvert venterom på et offentlig kontor bør være rent og ryddig, og brukervennlig. Et innbydende og hensiktsmessig utformet venterom kan skape en god og trygg atmosfære som nok vil følge klienter helt inn på saksbehandlers kontor. Et offentlig kontor bør være brukervennlig slik at brukere kan føle seg velkommen og avslappet mens de venter på avtaler m.m. Brenna (2005) skriver følgende om sosialkontorets sin verdighet.

En hjelperelasjon er meint å bidra til å styrke mottakeren sitt menneskeverd og sjølvrespekt. Dersom dette ikkje skjer, gjer det også noko med sendaren sitt eigeverd. Det handlar om gjensidighet. Når sosialklientar kjenner seg krenka i møte med sosialkontoret, så er det ikkje berre klienten sin sjølvrespekt som er trua; sosialkontorets si truverdighet står også på spel. Det handlar ikkje verre om å gje klienten verdigheit, men også systemet og dei som arbeider der – ansikt og verdigheit (Kolboten 2005:11).

Å vente på svar

Ifølge forvaltningsloven skal alle som søker /henvender seg skriftlig til offentlige instanser få svar innen fire uker eller få en forvaltningsmelding som antyder tidspunktet for når de kan forvente et svar. jfr Forvaltningsloven § 11 a. (Saksbehandlingstid, foreløpig svar)

Forvaltningsorganet skal forberede og avgjøre saken uten ugrunnet opphold. Dersom det må ventes at det vil ta uforholdsmessig lang tid før en henvendelse kan besvares, skal det forvaltningsorganet som mottok henvendelse, snarest mulig gi et foreløpig svar. I svaret skal det gjøres rede for grunnen til at henvendelsen ikke kan behandles tidligere, og så vidt mulig angis når svar kan ventes. Foreløpig svar kan unnlates dersom det må anses som åpenbart unødvendig.

Sosialhjelp er av en slik karakter at man søker om hjelp når alle andre muligheter er utprøvd. Med andre ord venter man til det lengste og prøver å ordne opp selv. Siste utvei er å søke om sosialhjelp. Når saksbehandlingstid tar ytterligere 2-6 uker, øker det belastningen for brukere. De går i en usikkerhetsfase uten å ha stor påvirkning på saksbehandlingstid. Sosialhjelpsmottakere er blant de mest sårbare i samfunnet, og forutsigbarhet og kort saksbehandlingstid er viktig for dem.

.....vi kan ikke planlegge noe vi, og kan ikke planlegge å bli blakke om fem måneder. Derfor må du søke da og da og ikke i forkant. Hvis du er blakk, synes du at det tar forferdelig lang tid. Du får ikke svar før det har gått 14 dager. Før fikk mann krisehjelp samme dagen, men nå må du vente i minst en uke. Tiden virker veldig lang. Tenker på å dele regninger, utsette tannlege time osv...

Informantene fortalte at økonomien spiller en svært viktig rolle i deres liv, og tar alt for mye tid og krefter for å søke, og vente på et svar om sosialhjelp. Tiden fra en søknad er levert til innvilgelse av sosialstønning er forbundet med mange følelser – som uro og angst. Jaget etter penger og omprioriteringer av pengebruk er hovedaktiviteten for de fleste. Noen låner penger mens de venter på svar, og når de får penger, så må de tilbakebetale igjen slik at de kan få låne ved neste korsvei. De må være troverdige overfor venner og bekjente som låner penger til dem i krisesituasjoner. Langtidssosialhjelpsmottakere har på denne måten opparbeidet seg stor private gjeld. Alle informanter var kvinner og de gikk med konstant bekymring over hvordan de skulle greie seg økonomisk. Da de fikk utbetalt sosialhjelp så måtte de nedbetale privat gjeld, slik fortsatte det i en ond sirkel av å aldri komme ajour med privat gjeld som vokste fra måned til måned. Fire av informanter hadde opparbeidet seg privat gjeld mellom 25.000,- til 200.000,- kroner. Det skal drøftes ringvirkninger av privat gjeld senere i analysen.

Alle informanter nevnte ventetiden som den tyngste av alt og mest passive tiden. Som ofte er ventetiden fra 2-6 uker før de kunne få skriftlig svar eller penger inn på konto. De beskrev ventetiden som en tid med usikkerhet og bekymringer.

Spørs hvor lenge du må vente på svar fra sosialkontoret og hva slags svar du får... bekymringene gir seg ikke .. du har søvnløse netter, stress med å dele opp regninger, dele opp strøm ...man får aldri mye, har man berget to dager så er det påen igjen... blir en evig runddans.... Du sliter veldig det hele jaget etter penger... selv om jeg ikke trenger ikke en fet Mercedes...men en økonomisk stabilitet.....

Å leve i fattigdom innebærer gjerne mye grubling (Underlid 2005). Tanken kan knyttes til hvordan en skal grei å takle økonomiske vansker på kort og lang sikt. Økonomisk usikkerhet er sosialhjelpsmottakerens følgesvenn, problemene er med dem hele tiden og det forringer livet deres. Det er nervøse og redde. Tanker om avslag på hjelp føles skremmende. Cecilie sa følgende: Når jeg venter... gjør jeg ingenting, går rundt og dasset, det er ikke mye å gjøre,. Tenker på om hvordan skal jeg klare meg, ikke bare mat og boutgifter... skal også ha til lege, røyk, medisiner, klær buss, gjeld osv.

Jeg lever i konstant frykt, frykten for alt.... har angst og synes ikke det er allright å gå på sosialkontoret, å gå inn den døren.... blir alle drømmene dine knust.... Jeg har ikke lyst.... Jeg vil dø framfor å få fire tusen kroner i måneden. Får ikke det engang... det er kun sønnen min... hadde jeg ikke hatt sønnen min . Hadde jeg funnet en helt annen løsning..... enn å gå på sosialhjelp..... jeg hater det.... Og ikke vite om jeg får penger til husleie, mat og røyk. orker ikke mer bekymringer, jaget etter penger, blir aldri kvitt.

Ventetiden er forbundet med usikkerhet om man vil få noe å leve av. Det samme funnet har Underlid (2005) vist i sin undersøkelse med langtidssosialhjelpsmottakere. Fire informanter hadde ikke noen andre kilder å få hjelp fra, dersom de fikk avslag på sine søknader. Dette var en tilleggs belastende faktor for dem.

I denne analysedelen har jeg forsøkt å tegne et bilde av langtidssosialhjelpsmottakere ved å vise hvordan det var for informantene å søke om sosialhjelp, vente på et svar og det å sitte på venterommet. Ut ifra de svarene som kom kan en slå fast at langtidssosialhjelpsmottakere er i en sårbar livssituasjon og deres opplevelser av mindreverd forsterkes ved både subjektive oppfatninger og ved ytre faktorer som også gjør at de føler seg mindre verdt. Spesiell er det stemning og innredning av venterommet og møte med skranken ved sosialkontoret som utløser følelser som angst, frustrasjon og sinne. Ellers er ventetiden forbundet med økonomiske bekymringer og aktiviteter om å utsette regninger og eller ta opp lån. De fleste forteller at de allerede får et annet økonomisk problem før de har fått innvilget hjelp til det omsøkte formålet, og slik fortsetter det med en ond sirkel.

Langtidssosialhjelpsmottakere presenterer en liten gruppe av personer som særlig er belastet økonomisk og har levekår problemer. Det viser en positiv sammenheng mellom omfanget av klientenes problemer og stønadslengde. Derfor kan i blant sosialkontorenes innsats ha liten innvirkning på hvor lenge en mottar sosialhjelp. Langtidssosialhjelpsmottakere er en usynlig gruppe som er nærmest parkert på vent. At situasjonen deres skal endre seg selv uten innsats fra sosialkontoret.

Kapittel 5

Å leve på sosialhjelp

Det er særlig av interesse å studere hvordan langtidssosialhjelpsmottakere opplever å leve på sosialhjelp - en ordning som faktisk er ment å være en korttidsytelse. Sosialhjelp blir gitt til personer som ikke er i stand til å forsørge seg selv eller sin familie. Sosialhjelp fungerer som både en alternativ inntektskilde til trygdesystemet og som et supplement til trygden fordi trygdeytelsene som pensjon m.m ikke strekker til (Lien og Sivertstøl 2004).

Sosialhjelp generelt kan sammenliknes med midlertidig uførestønad som er en ordning som impliserer usikkerhet, ved at endelig vedtak om uførepensjon ikke foreligger. Foreløpig uførestønad er også en behovsprøvd ytelse som nyttes av en av fem (Kylland og Helgesen 2004). Nesten en av ti som mottar denne stønaden får også sosialhjelp, noe som innebærer at de blir behovsprøvd samtidig av trygdeetaten og sosialetaten. Unge havner oftest i denne dobbeltposisjonen uførepensjonister (ibid). Hvor lenge denne usikkerheten vedvarer er det vanskelig å spå, men man kan finne det ut ved å måle hvor mange måneder eller år sosialhjelp utbetales til den enkelte. Informanter i denne undersøkelse har mottatt sosialhjelp over lang tid og har levd med usikkerhet og ustabile økonomiske forhold over en periode fra 5 til 15 år.

Underlid (2005) har nylig kartlagt livssituasjonen til 25 langtidssosialhjelpsmottakere. Han har beskrevet livssituasjonene til fattige sosialhjelpsmottakere med hovedfokus på fattigdoms psykologi og ringvirkninger. I denne undersøkelsen er det ikke fokus på fattigdom generelt, men hvordan langtidssosialhjelpsmottakere mestrer sin hverdag ut ifra de økonomiske rammer som sosialkontorene gir. Jeg har sett på to hovedmønster – Det innebærer at man har tilpasset sin livsstil med lite penger til livsnødvendigheter, slik at de ikke sulter og har tak over hodet. De som ikke klarer å tilpasse sin livsstil med begrensede økonomisk handlingsrom.

Brukere som har tilpasset sin livsstil med lite penger, har tidligere hatt mer penger å rute med. De fulgte råd og instruks fra sosialkontorene og brukte sosialstønad i riktig prioritert rekkefølge. De har godtatt begrenset frihet til å disponere sosialstønad til kun de viktigste og livsnødvendige og nedprioriterte for eksempel privat gjeld, ferie osv. Cecilie sa følgende:

...Jeg har aldri fått negativ svar.. har ikke det... synes at det har gått veldig greit...jeg vet hva du kan få hjelp til, for eksempel du kan få hjelp til tannlege, husleie, mat, og brukte hvitevarer. Hjelp til TV lisens får du ikke, og ikke heller til bil m.m

Sosialhjelpsmottakere i denne kategorien mener at de om kort tid vil klare å forsørge seg selv og ser at utviklingen av deres livssituasjon sakte og sikkert vil bli bedre. De ser frem til å komme i arbeid og er optimister. Informantenes forståelse endret seg i løpet av en kort periode fra en forestilling om det ”unormale sosialhjelpssatser”, til forestillingen om at sosialkontorene skal sørge for at de ikke skal sulte og har tak over hodet. De har en forståelse av at utgifter i forbindelse med andre aktiviteter utenom mat og tak faller gjerne utenom ”skal” bestemmelser i lov om sosialtjenesten.

Brukere som har tilpasset sin livsstil med lite penger/sosialhjelp har ofte etablert seg tidligere på egen hånd og har fått dekket store materielle behov via sin egen inntekt m.m. Det er en stor forskjell å etablere seg ved hjelp av sosialstønad og på egenhånd. I tabellen under vises til veiledende satser til etableringsstønad for sosialhjelpsmottakere. Alle informanter i denne undersøkelse har etablert seg enten for første gang eller andre gangen ut ifra følgende etableringssatser.

Tabell 5.1 Veiledende satser for inventar ved etablering for sosialhjelpsmottakere

Kjøleskap	1.500,-
Komfyr	1.500,-
Vaskemaskin (kun de som har barn)	1.500,-
Støvsuger	600,-
Seng komplett pr stk	1.200,-
Salong komplett	2.500,-
Kjøkkenbord med stoler	600,-
Diverse utstry (dekketøy, lamper, gardiner etc)	1.000,-
Fjernsyn/TV (hvis barn)	1.000,-
Maksimalt samlet sum til etablering	Maks 10.000,-

Brukere er også avhengig av etableringsstønad når de flytter for seg selv for første gang. Når sosialhjelpsmottakere skal etablere seg, får de ovennevnte beløp til kjøp av inventar i 2005 og de oppfordres til å skaffe seg brukte hvitevarer. Unge informanter har ikke fått sjansen til å

etablere seg på egen hånd, og samlet veiledende satser til etablering var rundt 5.000,- til 7.000,- for ett par år siden. Disse beløpene forutsetter at man skaffer seg brukte hvitevarer og møbler som har ingen eller korte garantier. Mange brukere har et mareritt når hvitevarer skal ryke...Det er sjelden at sosialhjelpsmottakere får utbetalt hele beløpet med en gang, de får hjelp til den inventar de søker om hjelp til. Sosialarbeidere foretar ofte et hjemmebesøk for å danne et bilde av hva brukerne har og hva de trenger. Hjelp til kjøp av vaskemaskin og TV gis når det er barnefamilier. Anne hadde ikke barn og hun vasket klær med hånd en stund og til slutt kjøpte hun vaskemaskin fra matpengene.

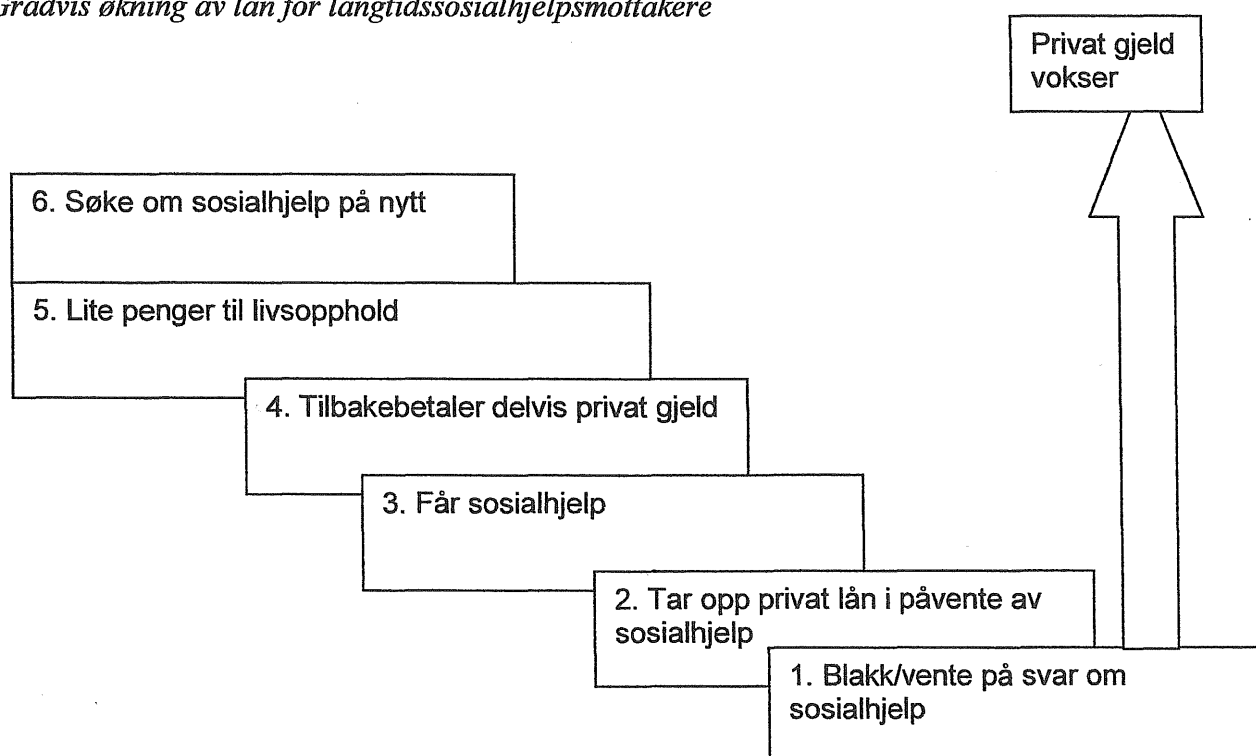
Tre av informantene har ikke klart å tilpasse sin livsstil i henhold til sosialhjelpssatser og normer. De 18 åringer hadde allerede kontakt med andre om sine vansker i livet, enten i eget familienettverk eller det offentlig hjelpeapparat. Deres møte med sosialkontoret kom ikke som en overraskelse, men som en forlengelse av det å ha behov for økonomi for selv forsørgelse. Da de fikk sosialhjelp for første gang, var det en lettelse og ga en følelse av at de ikke lenger var økonomisk avhengige av pårørende eller institusjoner i en vanskelig livssituasjon. Ettersom tiden gikk ble de skuffet over det de mente var mangel på oppfølging, motivering og tiltak for å hjelpe dem til å komme ut av sosialklient rollen. Som følge av langvarig økonomisk knapphet klarer de ikke å utsette sine behov som deltagelse i aktiviteter som koster noe. Berit sa følgende. ... å vente på vedtak... du får kun det du skal ha til mat og husleie. Får ikke penger til klær, TV, skole eller ikke en krone for mye. Dermed er deres pengebruk ikke alltid i henhold til sosialkontorets forutsetninger at de skal ha nok penger til mat og boutgifter. Det skaper ofte store utfordringer i samarbeid og dialog med offentlig. Cecilie sa:

Hvordan skal jeg forsvare og stå på for å bli trodd, når jeg har brukt opp penger til andre formål enn de er innvilget for. Bekymringer og utrygghet for ustabil økonomi gir seg ikke. Det å få forståelse for at det var viktig for meg å bruke opp penger da og da til for eksempel bursdagsgave til min sønn. Er ikke lett, du må alltid søke om ting på forhånd og ikke i etterkant. Anne sa; Jeg fikk avslag på vaskemaskin fordi jeg ikke har barn... vet du....så måtte jeg forsvare og stå på for å få matpenger for andre gang da jeg hadde brukt opp penger til kjøpe av en vaskemaskin som var høyest nødvendig for meg.

Sosialhjelpsmottakere blir ofte fristet til å bruke matpenger til aktiviteter eller andre ting som ikke anses å være livsviktige eller nødvendige fra sosialkontorets vurderinger. Dermed må sosialhjelpsmottakere søke om tilleggssytelser, når de mener at visse aktiviteter eller goder er nødvendige i deres hverdag. Disse ytelser kommer ofte under LOST §5-2. Informantenes forståelse eller en forestilling om "de unormale sosialhjelpssatser" er det samme og har ikke

endret seg. Samtidig strever de med å finne ut hvordan de kan overleve med lave sosialhjelpssatser over lang tid. De må stadig avstå/utsette en rekke aktiviteter og goder til daglig, og har ingen familie i nærheten som støtter dem i vanskelige tider. De har aldri hatt mer penger enn sosialhjelpssatser å rute med i hele sitt voksne liv. Det blir en slags runddans, at sosialhjelpsmottakere som sliter med stram økonomi, tar opp privat lån i påvente av sosialhjelp og når de får sosialhjelp så må de tilbakebetale det, og blir blakke igjen og slik vokser gjelda fra dag til dag. Slik beskrev de fire informanter det, og de økonomiske bekymringene ble ikke mindre av det.

Gradvis økning av lån for langtidssosialhjelpsmottakere

Fattigdom og forsakelser

I det siste har det kommet mange stortingsmeldinger som et ledd om hvordan vi møter utfordringer knyttet til blant annet langtidssosialhjelpsmottakere og mennesker med sammensatte problemer (St. meld. nr. 6, 2002-2003, og nr. 14, 2002-2003). Ifølge erfaringer fra tiltaksforsøket "arbeidsrettede tiltak over langtidssosialhjelpsmottakere" manglet en tilstrekkelig innsikt i brukernes behov og problemkompleks. Brukeren er ofte i en vanskeligere situasjon enn det den profesjonelle trodde i utgangspunktet og at man mangler systematisk oversikt over brukernes behov (ibid). Underlid (2005) har undersøkt de

Paret kunne ikke planlegge å besøke familie eller venner som bor langt unna og hadde ikke råd til å kjøpe dyre fly/tog eller buss billetter. Berit og Desire hadde ikke råd til å klippe seg. Alle fem hadde ikke råd til å få seg sertifikat eller bil.

Å gå inn den døren, alle drømmene dine blir knust. Jeg har ikke lyst. Om det er mulig å skaffe seg et førerkort, det må du bare glemme. Må ha lappen for noen jobber, har ikke sertifikat og har ikke råd til det.... Det er paradoks at du kan få sertifikat klasse C, D, og E via Aetat men ikke klasse B. Sosialet vil ikke hjelpe med det, jeg har ingen mulighet til å spare til sertifikat fra livsoppholdspenger. Jeg kan jobbe som vokter, men har ikke sertifikat.. Jeg står mellom barken og veden.... Uten sertifikat er det vanskelig... man kommer ikke ut av sosialet.

Alle informanter som fikk sosialhjelp siden de var 18, hadde ikke sertifikat, og deres høyeste ønske var å få en sertifikat og bil. Ut ifra sosialhjelpssatser hadde de ikke råd til å ta lappen. Alle sammen sa at de ikke abonnerte på aviser, de kunne ikke finne på å prioritere penger på dette, selv om det var høyest viktig for å være samfunnsorientert og ikke minst følge med arbeidsmarkedet, boligmarkedet og lignende.

Informantene klarte å mestre sin situasjon enten ved å tilpasse/ikke tilpasse sin livsstil i forhold til sosialhjelpssatser. De fleste mente at hverdagen deres var fylt med økonomiske bekymringer. Hvordan skal de få mest mulig ut av få kroner de disponerer? Mest sårbare og merkbare tiden for dem var når det var høytider, og de var vitne til kjøpefesten uten noen mulighet til å unne seg noe ekstra. For det første hadde de ikke råd til å være med på kjøpefesten, og for det andre måtte de lyve overfor venner og familie om at de egentlig hadde god råd, men de prioriterte noe annet framfor det. Det er en stor belastning for alle informanter å skjule sine økonomiske vansker overfor andre. Cecilie sa at jeg kunne ønske at jeg var en rusmisbruker, slik at alle visste hva jeg slet med og kunne få hjelp. Men å være helt normal og ha økonomiske vansker er ikke lett for folk flest å forstå.....Du blir mistenkeliggjort med en gang.” Påske, jul og høytider i mai måned (pinse, 17.mai konfirmasjoner) er det verste tiden for flere informanter. De føler seg som annenrangs borgere med annerledes levekår. Anne sier følgende:

..vi kan ikke invitere folk hjem til oss eller dra til dem, vi har ikke mulighet til å stille opp med gaver osv. Jeg føler meg liten og ydmyket. Jeg kan ikke si det rett ut heller at jeg ikke har råd og er sosialhjelpsmottaker. Desirè forteller at hun lyver til venner og familie om at det ikke passer eller at hun er opptatt. Desirè forteller at de ikke har fått sykepengene eller rehabiliteringspengene.... Eva sier ikke høyt til sitt nettverk eller venner, nabolaget at de har fått avslag om sosialhjelp. De holder det for seg selv, og redd for represalier. Eva fortsetter å si ... Venner inviterer ikke meg til fest osv. etter at de fikk vite at jeg får sosialhjelp. Får ikke mer privat lån heller etter at jeg ikke klarte å overholde fristen for tilbakebetaling.

De fleste måtte klare å mestre denne vanskelige økonomiske situasjonen ved å spinke og spare. De nevner butikker som Nille, Maks 20, Euro pris, og Rema 1000. Anne sier at disse butikkene er populære og vi må se på kvantitet og ikke kvalitet. Vi må for eksempel kjøpe brukt komfyr og kjøleskap isteden for nye hvitevarer med garantier. Vi kan ikke velge, hva vi skal spise, vi må bare kjøpe det som er billig og er på salg. De fleste informanter er redde for at ensidige billige matprodukter de kjøper kan svekke deres helsetilstand. Berit pleier å klippe tannkrem tuben for å få med resten... jeg må spinke og spare, sier hun.

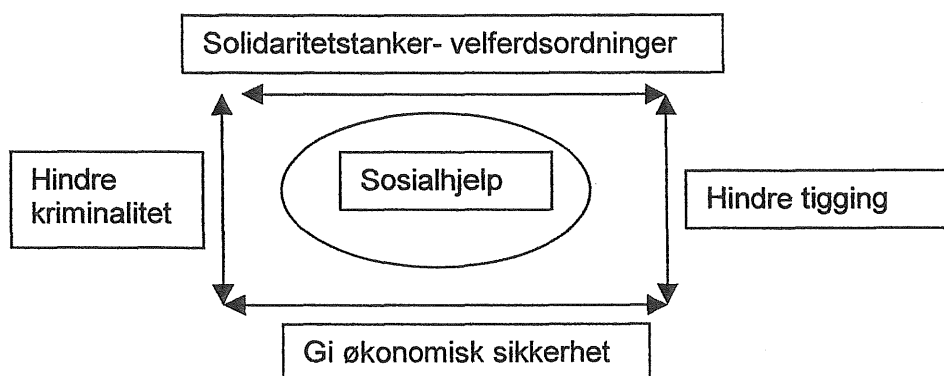
Fattigdommen skaper hverdagstvang, der de viktigste begivenhetene er tidspunktene for trygd eller utbetaling av lønn og fristen for husleie og andre regninger. Avhengig av hvor ekstrem den økonomiske knappheten er, vil spisevaner, klesskjøp, selskapelig samvær med andre og deltakelse i sosial og kulturell aktivitet bli bestemt av disse tidspunktene.... Den økonomiske knappheten hos sosialhjelpsmottakere bestemmer livsrytmen til familiene. Hverdagstvangen betyr at mangelen på penger – fratar en mulighet til å få herredømme over sitt eget liv, og penger har stor betydningen i folks liv. Dette gjelder særlig for lavinntektsgrupper. En blir underlagt ytre og fremmede krefter og strukturer, som det ikke er lett å gjøre opprør mot.” (Stjernø 1985:95). Eksisterende forbrukskultur kan virke ekskluderende på mennesker med dårlig økonomi. Folk med dårlig økonomi er mer ensomme enn de med god økonomi (SSB 2002). Penger fungerer ofte som inngangsnøkkel til en rekke sosiale arenaer.

Selv i en tøff og stram økonomisk hverdag har informantene hatt gode opplevelser. Cecilie sier at økonomi er en privat sak og det er ikke noe man snakker om med alle. Det gode øyeblikket for Anne var da hun fikk innvilget ung ufør, Evas mann fikk innvilget en trygdebil. Berit fikk i julegave en matkupong verdt 1000,- kroner. Berit ønsker matkupong til bursdagsgave.... ”Matkupong på 1000,- var den flotteste julegave jeg fikk av mine foreldre til jul”. Desirè fikk innvilget hjelp til tannbehandling m.m. De ovennevnte begivenheter for langtidssosialhjelpsmottakere kan oppfattes av folk flest som en selvfølge for livsnødvendighet, men for informanter var det høydepunkt og at drømmen deres gikk i oppfyllelse da de fikk sikker inntekt i form av trygd, fikk en trygdebil, kunne få tannbehandling osv. De satte pris på det på en helt annen måte en det en vanlig lønnsinntakere ville gjort.

Løsninger når de får avslag

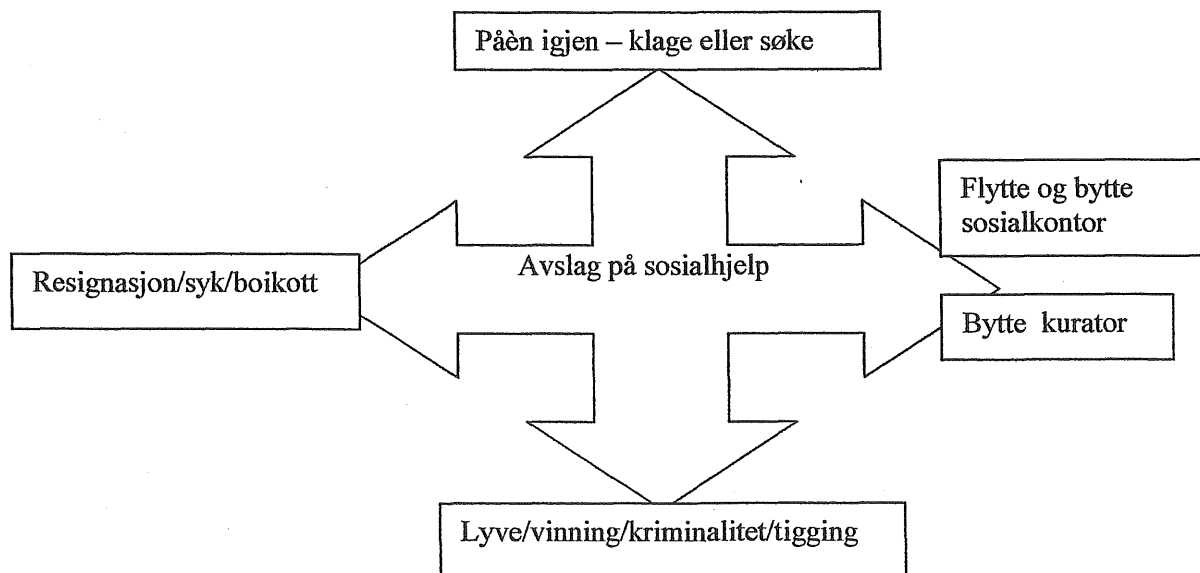
Sosialhjelpen har en forebyggende funksjon som kan illustreres som et slags gjerde rundt sosialhjelpsmottakere, slik at de ikke skal tigge, stjele, begå kriminelle handlinger for å skaffe seg midler til sin eksistens. I motsetning til land som ikke har velferdsordninger er det vanlig å se mange tiggere ute i gatene. Solidaritetstanken og medmenneskelighet er ikke satt i et velferdssystem som i Norge. En kvinne sa at "...dersom jeg ikke får sosialhjelp, ville jeg gjort noe kriminelt, det må være grusomt, finne på ett eller annet,du klarer ikke uansett og jeg er glad at sosialkontoret finnes." Sosialhjelpen har en viktig funksjon for den som er rammet og dets samfunn. Det vil si å hjelpe og forebygge uønsket atferd.

Hensikten med sosialhjelp

Som nevnt "det å leve på sosialhjelp" sosialhjelpen er en forebyggende funksjon for at folk ikke stjeler eller begår en ulovlig handling for å skaffe seg penger til livets opphold. Desto viktigere blir det at de som er i behov for hjelpen, må få hjelp. I figuren under vises til hvilken mulighet informanter hadde når de får avslag om sin søknad om sosialhjelp.

Hva skjer når sosialhjelpsmottakere får avslag?

Sosialhjelpsmottakere sliter også med flytting og bytting av bolig. Alle informanter har flyttet mange ganger siden de mottok sosialhjelp for første gang. De er avhengig av at sosialkontorene stiller garanti overfor huseieren før de kan skrive under husleiekontrakter. Informanter hadde begrenset mulighet til å velge hvor de skal bo, alt er avhengig av huseieren som godtar garanti fra sosialkontor og/eller sosialkontorer som godkjenner boutgifter. De kan ikke velge selv hvor de skal bo eller hva de skal betale i husleie. De er gjerne prisgitt både huseiere på private boligmarkedet og sosialkontorets normer for boutgifter. I tillegg til økonomisk ustabilitet eller utrygghet, kan ustabile boforhold også forårsake ustabilitet i et arbeidsforhold. Da er det grunn til å føle seg utrygg på de fleste områdene når de ikke har stabil inntekt og boforhold. Anne måtte flytte fra en kommune til en annen bare på grunn av avslag på husleiegaranti/husleiepenger.

Jeg bodde i Oslo, og måtte flytte til annen leilighet, da huseieren min solgte huset. Sosialkontoret godkjente ikke husleie og fikk ikke husleiegaranti heller. Jeg bestemte meg for å flytte til xxx kommune. Her er det ikke så høy husleie og det ble lettere å få godkjent boutgifter. I storby er det ikke lett å finne en leilighet til en rimelig peng. (Jmfør dagsrevyen 13.06.05 en sosialklient i Rygge får bolig i nabokommune og dermed blir de etter hvert henvist til nabokommune for sosialhjelp, fordi det ikke er rimelig bolig i deres kommune).

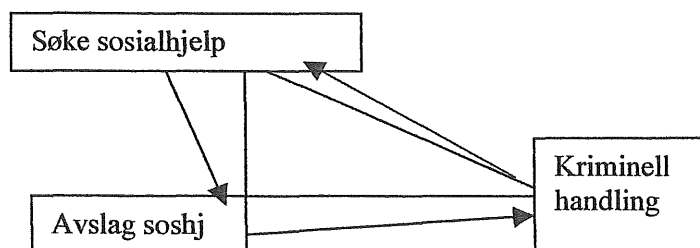
Berit kjenner mange som har blitt fristet til små vinning når de er blakke og får avslag. Desirè ønsket å bytte saksbehandler/sosialkontor som ikke forstår deres situasjon og måtte lyve da hun brukte opp penger til bursdagsgave. Cecilie ble deprimert og hun boikottet alle råd fra sosialkontoret og kjøpte et treningskort. Dagen etter søkte hun om hjelp til matpenger fordi hun hadde brukt opp matpenger til kortet. Eva har klaget på mange vedtak og av erfaring får hun svar etter lang tid og synes ikke at det hjelper å klage. Hun vil heller søke på nytt, når hun får avslag, og legger ved regninger som har gått til inkasso, eller om det er stengevarsel for strøm. Eva sier at som regel får hun hjelp når saken har gått så langt som å bli kastet ut av boligen eller strømmen blir stengt. Som vanlig pleier hun å få innvilget stønad når saken går så langt. Det er en stor belastning at saken må gå så langt før jeg kan få hjelp sier Eva. Alle informanter forteller at de ikke hadde overskudd til noe annet enn å søke og stå på for å få sosialhjelp. En informant sa at utfordringer med å leve på sosialhjelp og dets belastning ved å uttrykke på følgende måte:

Dersom negativ svar, - hva annet skal jeg gjøre, jeg kan ikke gråte, må sitte og tenke og få hodepine og ikke gjøre noe...må bare tenke og får ikke sove om natten.....jeg vil ikke krangle, jeg vil ikke ha problemer med sosialkontoret...men vi kan ikke være normale heller.... Av å leve på luselønn fra sosialkontoret.... .Bekymringen for penger har gjort meg nesten invalid og jeg tror disse bekymringene kommer til å gjøre slutt på livet mitt.

Sosialhjelp skal vurderes individuelt og skal hjelpe folk til å overkomme en vanskelig livssituasjon. Når man er i en vanskelig livssituasjon med lite overskudd, oppleves det å søke sosialhjelp som en tilleggsbelastning. Da kan en lure på om sosialhjelpsordningen fungerer etter intensjoner eller ikke? Anne uttrykte på følgende måte ” Du må være 110% frisk/ressurssterk for å søke og få sosialhjelp. Du klarer ikke å kjempe for dine rettigheter hvis du er svak. Du må være frisk for å få sosialhjelp”. Berit gruet seg til å ha samværet med sitt barn på grunn av penger. Hun kunne ikke finne på å kjøpe noe for sitt barn, hun fikk kun til transport og matpenger i forbindelse med samværet.

De løsninger informanter kom med når de fikk avslag, er ikke fremmede for de fleste sosialarbeidere som jobber med langtidssosialhjelpsmottakere. Tidligere undersøkelser har vist denne type atferd til brukeren ved å sortere det under bakgrunn for sosialhjelp, eller mestringsstrategier. For eksempel vises til en kriminell bakgrunn som forårsaker søknad om sosialhjelp (Sæbø 1993). Eller en strateg som finner løsninger på sin situasjon ved å flytte oftere/lyve og lignende. Noen blir gjengangere/får tilbakefall og søker om krisehjelp/sosialhjelp (Dahl og Lorentzen 2001, Halvorsen 2002). På denne måten er det grunn til å stille spørsmål om hva som kom først, var det en kriminell handling som førte til at en måtte søke om sosialhjelp eller var det avslag på sosialhjelp som førte til en kriminell handling? Er det avslag om sosialhjelp som fører til gjengangere, som søker om sosialhjelp på nytt? Er det en mangel på forståelse på informantenes livssituasjon som fører til at man misforstår dem og kaller dem for strategen? Det er vanskelig å komme med en lineær definisjon på årsak virkning til at en søker sosialhjelp. Det som er klart er at det er en gjensidig påvirkning som forverrer situasjonene for flere.

Hva kom først - avslag på sosialhjelp eller en kriminell handling?

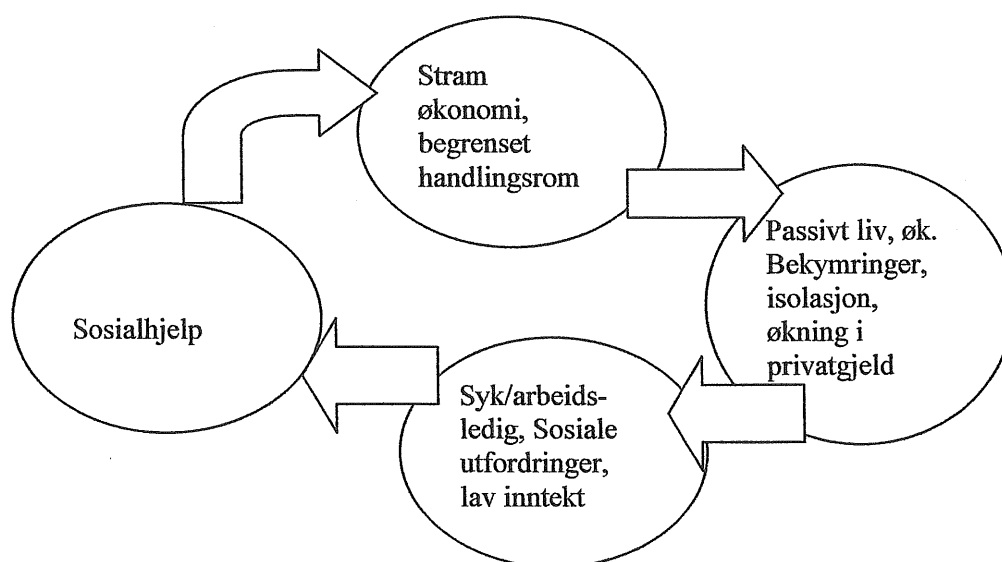

Ut ifra informasjonen fra informanter i denne studien – ingen ønsker å lyve eller begå noen kriminell handling. Tvert i mot forteller de at dersom de får avslag blir det en stor påkjenning og belastning for å lyve, og be om sosialhjelp på nytt.

Langtidssosialhjelpsmottakerens hverdag – passivt liv

Det som er felles for de fem informantene er at deres hverdag preges av det som vi kan kalle *passivt liv med økonomiske bekymringer*. Det samme har også en ny undersøkelse vist (Underlid 2005, Terum 2003). Det er en sammenheng mellom passivitet og dårlig økonomi/fattigdom. Passiviteten er av ulikt omfang og ulik karakter, og det er ikke alltid like lett å avgrense det mot sosiale problemer eller helseplager som psykiske lidelser, økonomisk stabilitet, andre utfordringer, privat gjeld m.m. I figuren under vises det til hvordan en ond sirkel med økonomisk bekymringene kan dra sosialhjelpsmottakere nedover i økende bekymringer, passivitet, og isolasjon. Utfordringer er med andre ord kumulative, den ene bekymringen fører til løsninger som igjen skaper neste utfordring.

Ond sirkel med gjensidig påvirkning

Passivt liv kan ha ulik bakgrunn, og kan også i en del tilfeller ha sammenheng med manglende kvalifikasjoner til arbeidsmarkedet eller dårlig helse. Det å motta sosialhjelp over lang tid er en belastning i seg selv fortalte alle brukere. Ustabil eller usikre økonomiske vilkår førte til at deres hverdag ble fylt med bekymringer som aldri gir seg. De beskrev deres livssituasjon som en ond sirkel som forverret seg over lang tid. De er vanskelig å si om hva som kom først, men det er helt sikkert at disse faktorer har forsterkende effekt på deres

opplevelse av en vanskelig livssituasjonen. De tre unge kvinnene beskrev sin situasjon på denne måten og hadde mistet troen på utbedring av deres situasjon i fremtiden.

Du må ydmyke deg hver gang du søker om så lite penger. Jeg hater det, og ikke vite om jeg får penger til husleie, mat og røyk. Jeg vil dø framfor å få fire tusen kroner i måneden fra sosialen. Får ikke det engang uten å brette opp mitt privat liv.

Noen av de fem deltok i aktiviteter utenfor hjemme, noen dager i uka. Ellers hadde andre deltagere ingen aktiviteter i forhold til arbeid eller skole. Deres hverdag var fylt med bekymringer, og ”jaget” etter penger. Alle informanter savnet muligheter for å delta i sosialt samvær eller meningsfylte aktiviteter. De aller fleste oppholdt seg mesteparten av dagen hjemme og gjorde husarbeid eller ingenting. Det eneste de gjorde var å gå til butikken for å handle og møte opp ved avtaler til sosialkontoret eller andre instanser. Dette var høydepunktet i deres motivasjon for å stå opp tidlig og få unnagjort disse gjøremål.

Jeg gjør egentlig ingen verdens ting , jeg står opp og ligger her og ser på TV gjør ingen verdens ting... møter opp til avtalte timer, og sitter hjemme..... Kanskje tar meg en tur til butikken.... Tenker og er bitter, lei meg, fortvilet. .. det er ikke noe å glede seg over.....vet du jeg har betalt hele livet mitt til barnevernet og sosialkontoret.....(bruker ble lei seg og det var ikke lett å være forsker) Jeg skulle ikke sitte her i dag, jeg har nemlig forsøkt å ta livet mitt, det var det som gjorde at folk ble oppmerksomme på mine utfordringer og hjelpen kom i stand. At jeg måtte gå så langt for å skrike om hjelp....Det eneste som holder meg oppe nå er barnet mitt.....Selv om jeg har uføretrygd, må jeg ha supplerende sosialhjelp og jeg kan ikke komme ut av sosialen. Jeg hater det.....

De fleste sa at de hadde vanskeligheter for å stå opp om morgnen. De visste ikke hva de skulle drive tiden med. Noen tenkte at de kunne drive tiden med hobby eller idrett, men det kunne dem ikke. De hadde ikke råd til det. En ung kvinne sa at;

... Det er en vane. Eneste tingen du gjør er at du går på utsiden av døra og går til butikken. Man prøver å gjøre noe med det, det er tungt å stå opp tidlig om morgnen. Man vet ikke hva man skal drive tiden med. Lurer på, ærlig talt hva er vitsen med å leve som man gjør.. Man sitter hjemme det er det man gjør.... Det er vanskelig å finne på ting.... Man kan ikke finne på noe hobby og idrett... det er begrenset på grunn av penger...

Desirè uttrykket på den måten;

Det som er viktigst og gir meg glede er å vite at jeg har noe å gjøre om dagen.... og noe å gå til, noe som har mening med livet, man har noe å gjøre... Å stå opp og ha noe arbeid å gå til ... da blir det deilig å komme hjem. Med andre ord jeg ønsker å bli sliten etter en arbeidsdag, og ikke bli sliten av å sitte hjemme.

Kristiansund sosialkontor kartla i år 2002, 85 langtidssosialhjelpsmottakere for at det skulle bidra til bevisstgjøring av praksis ved kontoret. Prosjektet delte brukere i tre grupper ut ifra kvalifikasjoner hos brukere, i forhold til en målsetting om å komme i arbeid/bli økonomisk

selvhjulpen. Gruppe en, er de som er klare for arbeid/tiltak. Gruppe to er de som blir vurdert til å være aktuelle for tiltak innen 6 måneder, dersom nødvendig tilrettelegging blir foretatt. Gruppe tre er de som anses som urealistiske i forhold til arbeid/tiltak i løpet av kort sikt. Det er behov for å få avklart enkeltpersonenes rettigheter i forhold til folketrygden ved eventuell søknad om rehabiliteringspenger eller uførepensjon.

Undersøkelsen understreker viktigheten av å få avklart langtidssosialhjelpsmottakere sin fremtidige økonomiske situasjon. Dette er i tråd med intensjonen i Lov om sosialtjenesten at økonomisk sosialhjelp skal være midlertidig ytelse. Formålet med Lov om sosialtjenesten opprettholdes ikke når halvparten av informantene har hatt sosialhjelp som hovedinntektskilde i over tre år, og SSB 2004 statistikken viser også tendens til økning i langtidssosialhjelpsmottakere.

Som nevnt tidligere er sosialhjelp en behovsprøvd ordning og når en søker om sosialhjelp er det ofte en usikkerhet om man får innvilget hjelp eller ikke. Videre er sosialhjelpssatser lave, og gir en begrenset muligheter til å delta i aktiviteter, som kan øke isolasjon og passivitet i hverdagen. Liste over slike forsakninger er lang og presentert tidligere. I neste punkt tas det opp hvordan sosialhjelpsmottakere lever i knapphets tyranni og i tillegg måtte de skjule det overfor sitt nettverk.

Forholdet til andre og stigma

Stigma har eksistert siden bibelsk tid da alvorlig sinnslidelse ble oppfattet som uttrykk for demonbesettelse og straffedom for synder i en del av religiøs tro og praksis (Lyngstad 2000). I nyere tid har de fleste forskere basert sine definisjoner på sosiologen Goffman (1963) mente at stigma var sosialt diskrediterende, vedværende og påvirket oppfatningen av en person i sin helhet. Stigmabegrepet er opprinnelig gresk og var et merke som ble brent eller skåret inn i kroppen for å vise at vedkommende var slave, kriminell eller forræder – det vil si en person som var rituelt besmittet og som skulle unngås – særlig på offentlige steder. I vår tid betegner begrepet heller vanæren enn den kroppslige kjennetegn (Goffmann 1963). Når vi møter en slik person, innser vi at vedkommende skiller seg ut fra andre på en negativ måte.

Langtidssosialhjelpsmottakere føler for eksempel skam og forlegenhet ved å søke om eller motta sosialhjelp - stigmafølelse. Den stigmatiserte har ifølge Goffman, to måter å mestre stigmaet på; passing (å passere, late som ingenting) og covering (å dekke over, tilsløring).

Langtidssosialhjelpsmottakere i denne studien valgte å ha en kunstig fasade utenpå, at de er blant de vellykkede ved å lyve til venner og bekjente at de prioriterte annerledes, når de måtte avstå noen aktiviteter. Det vil si de mestret situasjonen ved å dekke over – ”covering”. Dette er tøft sier Desirè og forteller at ”jeg kunne ikke være med på båttur med naboer på grunn av penger, men jeg løy om at jeg var dårlig den dagen, isteden for å si at jeg fikk avslag fra sosialkontoret”. På denne måten har Desirè akseptert underlegen status og går inn i en slags isolasjon med sine helt egne identitetsforestillinger – som er forskjellige fra omgivelsenes. Jamfør avsnitt om venterommet, ingen av informanter likte å sitte på venterommet eller å bli observert av andre.

SSB forsker, Anders Barstad har vist til at i tillegg til sivilstatus er økonomi avgjørende for folks kontaktnettverk. Folk med dårlig økonomi er mer ensomme enn de med god økonomi (SSB 2002). Penger fungerer ofte som inngangsnøkkelen til en rekke sosiale arenaer. Alle informanter i denne undersøkelsen mente at de daglig måtte avstå en rekke aktiviteter og invitasjoner på grunn av økonomi. Informanter unnskyldte sitt fravær i aktiviteter ved å gi en kunstig passende begrunnelse isteden for økonomi/lav sosialhjelpssatser. Det er ikke mange som vet om at informantene er sosialhjelpsmottakere. Kun noen få i deres vennekrets som er i samme situasjon vet at de mottar sosialhjelp. En informant sa;

Dette er et tema jeg ikke snakker høyt om, du blir sett ned på. Det å motta sosialhjelp er en rettighet, men det er forbundet med skam blant folk og det å ikke klare å forsørge seg selv i samfunnet er et nederlag. Det er vanskelig for andre å forstå min situasjon. For eksempel snakker du ikke med en advokat (en i familien) som tjener ti dobbelte mer enn deg om dine økonomiske utfordringer. Jeg føler meg som en liten mus i forhold til dem.

Følelsen av å være mindre verdt forsterkes av hvordan andre ser på dem, blir behandlet eller stemplet på som. Dermed velger informanter å lyve overfor venner og familien når de måtte avstå en rekke aktiviteter på grunn trang økonomi eller avslag på sosialhjelp. Når sosialhjelp ikke kommer inn på kontoen tidsnok, pleier noen av informanter å si at de venter på attføringspenger. For alle informanter var det å oppsøke sosialkontoret en ytre forskjell. Men bare det å ha blitt sett oppsøke et sosialkontor vil merke personen som annerledes. Cecilie tenker at fordommer som andre har overfor sosialhjelpsmottakere, gjør det vanskelig å ha kontakt med andre og åpenhet om sin situasjon. Stigma kan innebære utstrakt sosialkontroll og kan være en meget stor belastning for dem som utsettes for det, og kan karakteriseres som en utbredt avansert og delvis skjult form for vold (Hove 2001).

Det er et ordtak at ”Penger er makt” og mangelen på penger kan frata en mulighet til få herredømme over sitte eget liv. En blir underlagt ytre krefter og strukturer som det ikke er lett å gjøre opprør mot (Stjernø 1985). På denne måten kan også forbrukskulturen sammen med fordommer og myter om sosialklienter virke ekskluderende på mennesker med dårlig økonomi og lage et usynlige skille mellom de som deltar og de som er tilskuere i samfunnet. Alle informanter trøster seg ved å sammenligne seg med andre både innenfor Norge og utenfor Norge, de som har det verre enn dem.

Det er ikke den beste løsningen å få sosialhjelp. Jeg er over forti og har ikke fått etablert meg ennå. Du får hjelp til basisbehovene. Og det er ikke billig å leie heller. Jeg har voksne barn og må ha god plass i boligen. Men kan trøste meg med at vi har det bedre enn andre fattige land, vi har tak over hodet og mat på bordet. En annen sa på den måten; Livet mitt er helt tragisk, det er ekstremt kaos og det har skjedd mye. Men det er noen som har det verre enn meg.. jeg må tenke sånn dersom jeg skal overleve..... Norge er et rikt land og vi har det bedre enn andre land. Man sover ikke på gate for eksempel som i London. Vi mangler mye, men har det my bedre enn i England.

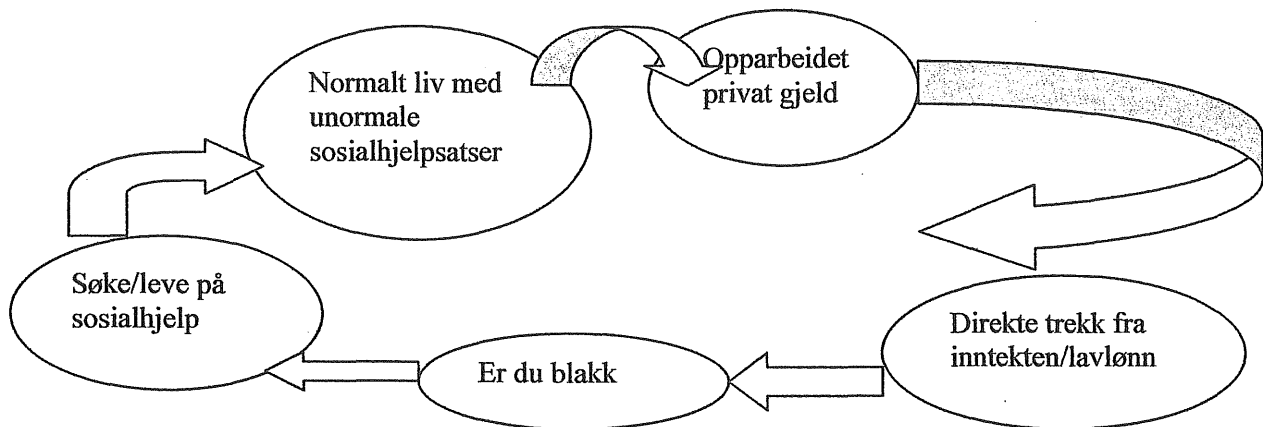
Privat gjeld – en ond sirkel

I og med at sosialhjelpssatser er lave, er brukere nødt til å ta opp lån eller blir fristet av lånetilbud på lånemarkedet. Resultatet blir at de blir sittende med gjeld, og renter vokser ettersom tiden går. Noen låner privat og for å ha æren i behold må de tilbakebetale alle penger når de får sosialhjelp og blir blakke etter en kort tid, og må låne på nytt. En ung kvinne sa;

Jeg kan ikke misligholde en privat gjeld, da blir gjelda doblet og det er harde lånevilkår. Orker ikke å ha inkassokrav med tilleggs gebyrer hengende over meg. Sosialkontoret sier at jeg skal la være å betale det fra sosialhjelpen. Men kreditorene gir seg ikke, de plusser på renter og gebyrer og jeg blir syk av å tenke på det.

Informanter prioriterer ofte å tilbakebetale gjeld framfor mat. To av informantene hadde gjeld på ca 30.000,- og de andre hadde ca 125.000,- hver. Som nevnt tidligere er det flere langtidssosialhjelpsmottakere som låner privat for å klare seg med lave sosialhjelpssatser. De fleste har ikke mulighet til å tilbakebetale stor privat gjeld fra sosialhjelpen, og når de får seg jobb, så er det kreditorene som vil ha påleggstrekk fra deres fremtidige inntekter. På denne måten kunne ikke brukerne se noen kortsiktig gevinst ved å komme i arbeid. Motivasjonen for å tjene litt ekstra og å komme ut av et passivt liv – blir borte. Sosialhjelpsmottakere kan ikke se noe gevinst /gulrot ved å komme i arbeid, tvert imot ser at det er mer krevende og slitsomt ved å ha inntekter fra to steder.

Trang økonomi og dets ringvirkninger på levekår

Slik fortsetter en ond sirkel. De fleste har fått råd og veiledning om å utsette disse regninger for privat gjeld. Noen er redde for betalingsanmerkninger, og muligheten for å få et nytt lån. Det fører til at brukere omprioriterer regninger og bruker matpenger til regninger. Privat gjeld kan også være med å forminske den kortsiktige økonomiske gevinst ved å påta seg et arbeid (Underlid 2005). Fordi selv om de kommer i arbeid vil kreditorene forlange påleggstrekk, og sosialhjelpsmottakere kan bli sittende igjen med samme sluttlønn som er lik sosialhjelpssatser.

I motsetning til Clausens (1996) måte å kategorisere sosialhjelpsmottakere ut ifra årsaksforklaring, deler Berg & Miller (1998) sosialhjelpsmottakere etter klientens frivillige vilje til å løse problemene. Forfatterne bruker løsningsfokusert metode som svar for å løse sosialhjelpsmottakeres problemer og fokusere på sunne resursser. Fokuset er rettet mot framtid, og ikke fortid. Denne arbeidsmetoden handler om å lokke fram styrke, ressurser og sunne egenskaper. Arbeidet er ikke-teoretisk, ikke normativt, men klient-bestemt. Forfatterne gir brukere tre typer roller inndelt etter motivet for løsning av problemer i møte med hjelpeapparatet:

1. Kunden – som er motivert og samarbeidsvillig, og vil gjøre noe med sin situasjon
2. Klageren – som gjerne ser at andre bør endre seg, men ikke han/hun.
3. Besøkerne – som ikke er motivert, men gjerne hører på hva du har å si.

Marthinsen og Moe (1999) kritiserer Berg og Miller for at de i liten grad tar hensyn til fattige sosialhjelpsmottakere, men mer på motiverte arbeidsfolk med bedre framtidsutsikter. Det er

gjærne lite frivillig å søke "sosialstønad" og det blir derfor lite relevant å snakke om "kunder", "klageren" og "besøkerne" i ordets egentlige forstand. Når det er kjent at en kan stille samarbeid og et opplegg som vilkår for å ta imot hjelp, er det ikke rimelig å snakke om frivillighet. Jeg mener at disse rollene egner seg best i virksomheter som har et mål å beholde kunden for å "selge" mer enn å beholde "kundeforholdet", og ikke minst for å sikre virksomhetens fremtid. MEN når en skal forvalte velferdsgoder har en et mål at brukere skal få god hjelp slik at de på sikt kan bli selvhjulpne, og uavhengig av tjenesteapparatet (empowerment). Det vil si at målet ikke er å gjøre brukeren avhengig av tjeneste apparatet.

En annen måte å dele brukere på ser vi hos Sæbø (1993), han har typologisert og spissformulert fire typer brukere ut ifra mestringstrategi eller overlevelsestrategi:

1. Strategen, en relativ ressurssterk person som lever bevisst på sosialhjelp for å finansiere sin rolle som bassist i et rockeband. Jobb tilbudene har ikke vært fristende, og han er nå i jobb som formingslærer.
2. Den tafatte er mindre ressurssterk og påstår at han har helsetrøbbel. Det er vanskelig å få tak i hva som er hans egentlige problem. Han er fortsatt klient.
3. Offeret er prototypen på den sosiale taperen. Han må gå på "sosialen" for å overleve. Han har hatt en vanskelig oppvekst, og slutter ofte på skolen før 9. klasse.. Han har ikke fast bolig, og har betydelige rusproblemer.
4. Optimisten er velvillig og motivert, nærmest dumdrstig. Han er mer ressurssterk enn offeret, men ting har en tendens til å gå i stå. Han starter etter hvert for seg selv, men går konkurs – og så er han tilbake på sosialkontoret igjen (Sæbø 1992).

Sæbøs undersøkelse om levekårsforskjellen mellom sosialhjelpsmottakere og totalbefolkningen, konkluderte med at alle har like utgangspunkt, men ulike veier inn i sosialhjelpssystemet. Langtidssosialhjelpsmottakere har lavere utdanning, dårligere helse, dårlig økonomi, ofte stor gjeld og vesentlig dårligere tilknytning til arbeidsmarkedet enn folk flest (Sæbø 1993). Det vil si at langtidsklientene kommer dårligere ut på nesten samtlige levekårsområder, både sammenlignet med øvrige brukere og normalbefolkningen (Hove og Langeng 1997). Langtidssosialhjelpsmottakere har ofte dårligere helse enn de som er på attføring og/eller de som får uføretrygd. På bakgrunn av disse fakta konkluderes det slik at sosialhjelpsmottakere er akkurat som vanlige mennesker, men mer belastet.

I dette kapitlet har vi sett på hvordan langtidssosialhjelpsmottakere opplever og tilpasser sin livssituasjon med trang økonomi og/eller bruker all deres fritid til økonomiske bekymringer. Langtidssosialhjelpsmottakere lever i konstant økonomisk bekymring som ikke gir seg og deres private gjeld øker ettersom de blir værende i sosialsystemet. De fleste måtte tilpasse deres levemåte med å finne billige varer på tilbud eller bruktvare. De mente er fristelsen for små vinning eller det å lyve overfor sosialkontoret når de brukte opp penger til noe annet enn mat var der hele tiden. De fleste informanter opplevde stigma på kroppen og var redd for at folk skulle vite om deres klientforhold. Dette førte til at de også måtte lyve overfor venner og familie når de ikke kunne være med på sosiale aktiviteter, som igjen førte til mer isolasjon.

Kapittel 6

Arbeid og framtidssiktene

Motivasjon til å komme i arbeid

I tiltaksplan mot fattigdom presiseres at økonomisk sosialhjelp skal være en midlertidig ytelse, og derfor målrettes 1000 arbeidsplasser for langtidssosialhjelpsmottakere i arbeidsmarkedstiltak. Regjeringen mener at den enkelte skal raskest mulig og senest innen tre år sikres tilbud om kvalifisering eller arbeid slik at de varig kan komme over i en bedre livssituasjon. De som etter langvarig forsøk med kvalifisering, behandling og arbeidsmarkedstiltak ikke kan skaffes passende sysselsetting, skal sikres inntekt gjennom trygdesystem (St. meld. nr. 6 2002-2003:28). Informanter i denne undersøkelsen har levd et passivt liv og fått sosialhjelp i gjennomsnitt 10 år. Det vil si at regjeringens målsetting om å bedre deres livssituasjon ikke har blitt oppfylt for dem.

Langtidssosialhjelpsmottakere er de som ofte har mistet fotfeste i arbeidsmarkedet og har ofte ingen/få bekjente i arbeidslivet. Eva er villig til å påta seg hvilket som helst arbeid, men har ingen gode referanser fra de siste ti passive årene som mottaker av sosialhjelp. Dermed står hun svakere i forhold til å komme med gode referanser fra arbeidslivet ved jobbsøknader. Manglende kvalifikasjoner, passivitet gjør langtidssosialhjelpsmottakere mindre attraktive på arbeidsmarkedet.

Sosialhjelpsmottakere har hyppige fysiske og psykiske helseplager som nedsetter deres arbeidsevner (Brevik 1996). Dette svekker dem i forhold til å konkurrere på arbeidsmarkedet. På denne måten er det vanskelig for langtidssosialhjelpsmottakere å komme direkte i fullt arbeid og/eller godt betalt arbeid. Tre unge informanter i denne undersøkelsen måtte svinge mellom det å være arbeidsledig og ufør i mange år før de fikk innvilget uføretrygd. Selv om Anne har fått uføretrygd, har hun lyst til å bruke sin restarbeidsevne til å jobbe en dag i uka dersom hun får tilrettelagt en arbeidsplass. Cecilie er syk og ser frem til at hun kan også jobbe dersom hun får tilrettelagt arbeidsplass, ellers ser hun en annen mulighet til pensjonere seg tidligere enn ønsket.

I tillegg er faktorer som vanskelig bakgrunn, lite arbeidserfaringer og en tøff start som 18 åring med sosialhjelp som hovedinntektskilde med å forutbestemme noe om hvilke tilbud

brukerne kan få i et krevende arbeidsmarked. Ifølge Hammer (2005) som skriver boka om inkluderende arbeidsliv, har sammenlignet sosialklienter med unge arbeidsledige som får dagpenger. Hun viser at de unge sosialhjelpsmottakere ofte blir svakere integrert i arbeidslivet. Sosialklienter jobber i vikariater og har lav lønn, og har få utviklingsmuligheter i jobben. Sosialhjelpsmottakere er de som er mindre fornøyd med sin arbeidssituasjon enn andre i arbeidslivet (Hammer 2005). På denne måten kan vi slå fast at langtidssosialhjelpsmottakere er svakstilte på arbeidsmarkedet også. Det er ikke lett for sosialhjelpsmottakere til å komme i full arbeid og/eller i et krevende kvalifikasjonsprogram.

En av de fem sa at;

Jeg har så vidt fullført videregående skole, dermed har jeg heller ingen utdanning. Det er vanskelig for meg å få jobber på grunn av det. Jeg vil ha fast jobb slik at jeg kan tjene penger og leve et stabilt liv. Jeg ønsker et stabilt og trygt hjem for mine barn og det er en forutsetning at vi må ha en fast inntekt som er nok slik at vi klarer oss uten sosialhjelp. Jeg har ikke overskudd/energi til både å jobbe og være bekymret/pådriver for at sosialhjelpen skal komme eller ikke komme.

Mange forfattere har hevdet at sosialhjelpsmottakere er ekskludert eller er en marginalisert gruppe fra arbeidsmarkedet (Terum 2003, Halvorsen 2004, Underlid 2005). En annen forsterkende faktor som kan forverre sosialhjelpsmottakerens situasjon ytterligere er at man bli værende i sosialsystemet over lang tid – dette gjør noe med brukernes selvfølelse (Kirkhusmo og Steenbuch 2005). Sosialhjelpsmottakere føler skam og har en følelse av uverdighet, og sosialhjelpen fratrukker unge sosialhjelpsmottakere et godt selvbilde. Sosialhjelpen må avskaffes hevder en sosialsjef Karin Tvetene, som er fattigdomsforsker og doktorgradsstipendiat ved HIV fordi den fører til at unge sosialhjelpsmottakere mister troen på at de faktisk duger til noe (ibid). Skal man beholde en jobb eller få en jobb må man faktisk ha tro på evnene sine, at man duger til noe. En informant sa;

Du kan ikke få hjelp når du prøver å komme ut av klient rollen, eks. ekstra til reiseutgifter, til behandling, eller tiltak som koster litt mer penger enn vanlig. Hjelp til reiseutgifter og dra hjelp til å komme ut i aktiviteter eller kurs kan være et springbrett for å komme i ordinært arbeid. To kvinner forteller at det er nesten ingen eller veldig få tiltak som er mellom det å være i full arbeid og være passiv uten motivasjon til arbeid. For eksempel, informanten vil gjerne få seg sertifikat for å begynne å jobbe der det kreves sertifikat.

Det finnes ikke dokumentasjon i noen forskning som viser at folk ikke gidder å jobbe hvis de får muligheten til det. Tvert imot så føler mange at de ikke får lov eller anledning til komme i arbeid, fordi terskelen for å delta i arbeidslivet er så pass høy (Hammer 2005). Kvinner i denne undersøkelsen vil gjerne komme ut i arbeid eller aktiviteter og likte ikke passivt og

isolert liv. Faktorer som kan bidra til å styrke langtidssosialhjelpsmottakere i forhold til arbeidsmarkedet er stabile boforhold, tilrettelagt arbeidsplasser, god helse, et godt selvbilde (mindre stigma), stabile økonomisk kår og gode kvalifikasjoner. Alle fem informantene hadde ikke disse forhold på plass, som er mest grunnleggende forutsetning for å fungerer godt i arbeidsliv.

Tre av kvinnene har vært i helsesystemet for behandling og rehabilitering, og opplevde at tilbudene ikke alltid fungerte. To kunne ikke komme i fullt arbeid fra første dagen på grunn av helse og har behov for en tilrettelagt arbeidsplass. De forteller at de kan starte å jobbe delvis og eventuelt trappe opp etter hvert. De opplevde vanskeligheter med å nyttiggjøre seg de tilbud som finnes, og ble dermed "hengende" i sosialhjelpssystemet over ti år. Dette til tross for vilkår i lov om sosiale tjenester, at mennesker som søker hjelp etter sosialtjenestelovens kapittel fem, skal ha gjort alle sine økonomiske rettigheter gjeldende i forhold arbeid, lån, eller trygderettigheter. Langtidssosialhjelpsmottakere opplever gjerne at de ikke prioriteres av Aetat, kanskje fordi de ikke har dagpenger rettigheter, og fordi de oppleves som lite aktive. Det å levere meldekort til Aetat i nesten 15 år uten å få noe tilbud oppleves som håpløst.

Selv om Berit måtte sende melde kort til arbeidskontoret for å registrere seg som arbeidsledig i nesten 10 år, fikk hun ikke noe arbeid eller tilbud om avklaring på situasjon. Berit og Eva så ikke noe mening med vilkår fra sosialkontorene og hensikten med å sende regelmessig meldekort til Aetat. De forteller at de fikk ikke noe utover økonomisk stønad med vilkår om å sende meldekort. Tre informanter savnet sterkt oppfølging/hjelp fra sosialkontoret til å komme i arbeid. Eva sier:

Jeg sender meldekort hver 14.dag, og har ikke fått et eneste tilbud ennå. Det er sikkert noe jeg må gjøre, men skjønner ikke hensikten med det, når de ikke kan hjelpe meg med å finne en jobb.....

En av de vesentlige motivasjons faktorer for å komme i arbeid, er at man ser nytten av å jobbe. Et klart skille mellom lave sosialhjelpssatser (utrygg økonomi) og en rimelig god lønn (trygg økonomi) er en motivasjons faktor i seg selv, dersom man kan velge det ene eller det andre. Sosialhjelpsmottakere får ikke noe økonomisk gevinst fordi de ikke klarer å få en godt betalt jobb fra første dagen eller de er ikke i stand til å komme i fullt arbeid og må dermed kombinere både lønn og sosialhjelp. Sosialhjelp er en subsidiær ytelse, og når sosialhjelpsmottakere får lite lønn så reduseres sosialhjelp tilsvarende. Informanter i denne

undersøkelse sa at det ble bare verre og vanskeligere å få sosialhjelp, når de i tillegg hadde en liten jobb ved siden av sosialhjelp. Det ble stilt flere krav om dokumentasjon og sosialhjelpen ble redusert tilsvarende for ekstra inntekter.

Jeg fant en jobb på egenhånd i nabokommunen, for det første fikk jeg ikke reisepenger fra sosialen. Det ble bare rot med sosialhjelpen som ble stoppet ... og jeg måtte vise bekreftelse om arbeidsforholdet, lønnslipp m.m. Jeg er ikke interessert å si til min nye arbeidsgiver at jeg går på sosialen, og ber om bekreftelse på arbeidsforhold før jeg får utbetalt lønn for første gang...

Kvinnen opplevde det som en straff at hun fikk en liten vikarjobb på egenhånd med hensikten for å bedre deres økonomiske situasjonen. Situasjonen ble enda verre da hun ikke fikk reisepenger, sosialhjelpen ble stoppet i påvente av lønnslipp og måtte dokumentere det meste før hun hadde skrevet arbeidskontrakt og fikk utbetalt lønn. En informant sa;

Hva hjelper det med å ha trygd, bostøtte, lite arbeidsinntekt når det ikke engang er nok til livsopphold og husleie, jeg er nødt til be om supplerende sosialhjelp hver måned. Det blir bare rot med penger fra flere steder og stresset med utbetalingskvittering for trygd, lønn bostøtte osv. Jeg vil heller ha full sosialhjelp eller full trygd og ikke litt her og litt der. Jeg har nok med meg selv.

Det er paradoks ved sosialhjelpen at enten man skal tjene mer enn sosialhjelpsnormer eller leve på sosialhjelp. Det ser ut som at passivitet hos brukerne forenkler prosedyren for å få sosialhjelp for både brukerne og sosialkontorene. Annes samboer sa at "du hele tiden må dette på null, og være passiv. Du får ikke hjelp når du er aktiv og på vei oppover. Det blir veldig tøft for å være aktiv og samtidig be om sosialhjelp". Dette kan føre til at informanter mister motivasjon til å søke om rehabilitering eller attføring eller andre støtte ordninger, fordi de vet at de er nødt til å leve på sosialhjelp som er den minste inntektssikringen. I tillegg er de økonomiske bekymringene de samme om du søker full sosialhjelp eller supplerende sosialhjelp. "Du må bruke like mye tid, og da kan det bli vanskelig å kombinere jobb/kurs med sosialhjelp. Meste parten av deres tid går med på økonomiske bekymringer, stress, og eller jage for å dokumentere, søke, forsvare og purre opp sosialkontor for å få penger". Sosialhjelpsmottakere ser på resultat (sluttlønn) at det er det samme beløpet de sitter igjen med og selv etter stor innsats og motivasjon til å bli selvhjulpen via arbeid.

Sosialhjelpsmottakere vil helst jobbe og tjene litt ekstra og de er i en slik situasjon at de må få tett oppfølging i forhold til rehabilitering generelt. De fleste informanter må enten bli friske, hjelpes til å komme i arbeid eller må skolerers for å stille sterkere i arbeidsmarkedet. De fleste

informanter sa innledningsvis at de savnet oppfølging og tilbud om å komme ut av klientrollen. Langtidssosialhjelpsmottakere ønsket å bli økonomisk selvhjulpne men hver gang de prøvde det, så ble de dratt inn igjen på grunn av lavere inntekt/trygd enn sosialhjelpsnormer. Slike hendelser kan hindre motivasjon til arbeid hos de fleste.

En annen kvinne sa;

Penger er til alt sløsing og rot. man kommer ikke ut av systemet uansett hvor mye man prøverdet er et problem.... Jeg går på kurs Jeg må bruke min lunsj pause for å søke og ringe til sosialen. Jeg lyver til andre i klassen at jeg må ordne med andre ting. Det er bare mas og pes med penger fra to steder. Om du får full sosialhjelp eller supplerende sosialhjelp, må du regne med å bruke like mye tid for å søke, purre opp osv..... Har ikke mer energi jeg..

Tidligere undersøkelser viser at det å få sosialhjelp over lang tid gjør mange arbeidsudyktig, og mange mister troen på seg selv, eller at man duger til noe (Underlid 2005, Tvetene 2005). Som nevnt tidligere gjør stigmefølelse noe med sosialklienter og det å bli sett på som annerledes og underlegen. Skal man være i jobb eller få en jobb, må man ha tro på evnene sine og må støttes i forhold til komme i arbeid.

Framtidsutsikter

Staten har hvert år kommet med føringer for å prioritere unge arbeidsledige sosialhjelpsmottakere. Tiltaksplan mot fattigdom og NAV er for tiden de mest omtalte sosialpolitiske løft for å bekjempe fattigdom og hjelpe langtidssosialhjelpsmottakere til en bedre hverdag. Det skrives følgende i Fattigdomsmeldingen;

Det er uverdigg at enkeltpersoner opplever fattigdom i det norske velferdssamfunnet. Mennesket har materielle, sosiale og åndelige behov, som er ulike fra person til person. Gode levekår er viktig for individuell utfoldelse og livskvalitet. Levekårene og livssituasjonen til den enkelte er et resultat av livshendelser og rammebetingelser, men er også bestemt av individuelle valg. Dermed vil regjeringen føre en politikk som gir den enkelte frihet til å velge. (Fattigdomsmelding nr. 6:6).

Med NAV reformen ønsker regjeringen en bedre samordning av virkemidler, tjenester og ytelser, for å styrke tilknytningen til arbeidslivet for personer med redusert arbeidsevne.

Hovedbudskap i NAV er at;

- Flere skal i arbeid og aktiv virksomhet - dvs færre på trygg og sosialhjelp,
- en bruker-rettet velferdsforvaltning og
- en effektiv velferdsforvaltning.

NAV reformen skal sikre samordning av de statlige og kommunale tjenester via et regulert og forpliktende samarbeid mellom stat og kommune. Videre er det stilt krav om få etablert en forvaltning der brukeren har en dør inn og får et samordnet helhetlig tjenestetilbud, slik at et bredt tjenestespekter finnes på ett sted. Formålet med reformen er at brukeren raskt skal få helhetlig behovsavklaring, få flere i aktive arbeidsrettede prosesser og gi likeverdig tilbud til alle brukere uavhengig av bosted og bistandsbehov. Dermed er det grunn til å spørre om den politiske viljen er der for å hjelpe de svake, og hva tenker sosialhjelpsmottakere på sin framtid om fem år?

I tidligere kapitler er det redegjort for veien til sosialkontoret, og det å leve på sosialhjelp. Dette kapittelet blir en kronologisk fortsettelse av foregående kapitler slik at langtidssosialhjelpsmottakere kunne si noe om hva de tenker om sin framtid om fem år. Det er informantenes subjektive opplevelse av hvordan deres situasjon er i dag i forhold til første gangen de søkte om hjelp, og hvordan de vurderer sin utvikling i ønsket retning. På bakgrunn av disse tre høydepunkter sorteres deres narrativer som progressiv, regressiv eller stabiliserende. Deres subjektive vurderinger er basert på en kronologisk beskrivelse fra den første dagen de fikk sosialhjelp, livssituasjonen i dag og hva de tenker om utviklingen i ønsket retning.

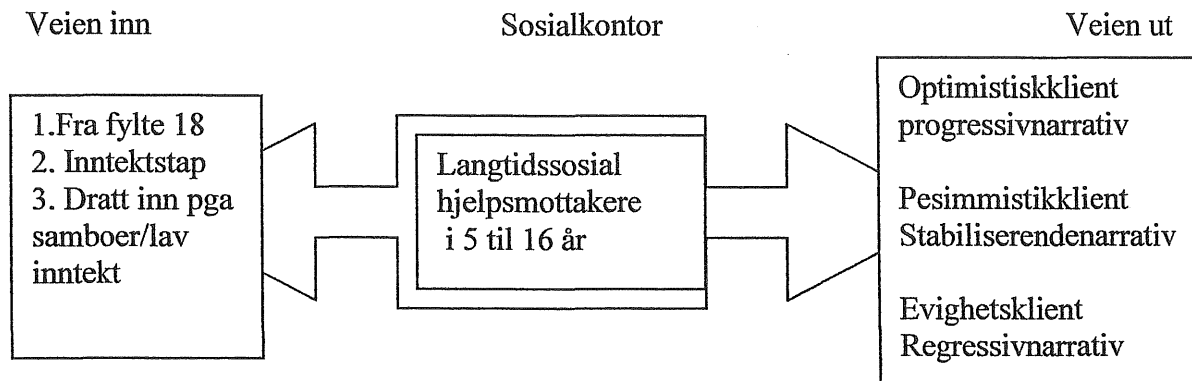
Tabell 6.1 Ønsker og det de tror om fem år

Navn/narrativ	Status i dag	Utsikter – det de tror	Deres ønsker
Anne og Berit Regressiv narrativ	Unge uføre	Må søke supplerende sosialhjelp framover	Få sertifikat, bil, eie en bolig og få slettet all gjeld
Cecilie Progressiv narrativ	Syk	Komme i full arbeid og bli frisk	Gifte seg med en mann og få bedre økonomi
Desirè og Eva Stabiliserende narrativ	Husmødre	Komme i arbeid/utdanning	Få bil, sertifikat, eie en bolig, stabile økonomiske kår for barna

Informantenes fortellinger danner tre mønstre som fortellingene samlet kan forstås fra fortellerenes posisjon; som progressive-narrativer, stabiliserings-narrativer og regressiv-

narrativer (Gergen & Gergen 1988). I mitt materiale ser jeg de tre narrativ former og sorterer materialet i forhold til å skifte av posisjon som sosialhjelpsmottakere gjør.

Narrativer: progressive, stabiliserende eller regressive

Den progressive narrativer forteller om de sosialhjelpsmottakere som har en vurderende posisjon, hvor de opplever at deres situasjon blir bedre i fremtiden og utviklingen går i riktig retning. Det vil si sosialhjelpsmottakere er optimister i forhold til fremtidsutsikter om å komme i arbeid eller bli selvhjulpne. Cecilie synes det er helt greit å få sosialhjelp så lenge hun ikke klarer å jobbe fullt og hennes inntekt er halvert. Hun forteller; ”det er meg som vet når jeg er friskmeldt og kan jobbe fullt, så jeg har styring over livet mitt og har tro på at jeg kommer i arbeid etter rehabiliteringsperioden”. Hun har tilpasset seg denne økonomiske knappheten som en midlertidig løsning, og har familie og pårørende som trår til i vanskelige tider. Hun er optimist og tror at utviklingen av hennes fremtids utsikter går i riktig retning, og hun må stå på selv. Drømmen hennes er å bli selvhjulpne en dag! Cecilie svarte på følgende måte da hun fikk spørsmål om hva som kan bli annerledes om fem år.....

.. Jeg vil snart bli pensjonist eller komme i fullt arbeid... håper at jeg har en bedre hold på min økonomi..... Og ha en mann med masse penger og barnebarn... Sånn sett har jeg arbeidserfaringer innen omsorgs yrke og det kan ikke være vanskelig å få seg en jobb. Bare jeg blir frisk.... Det blir jo verre og verre jo eldre du blir... fordi jeg har hatt det bra Men inni i mellom blir jeg dårlig, men kan ha noen gode dager.... Har sagt til min kurator at jeg dessverre ikke kan ha noe jobber akkurat nå.....

Slik som informanten beskriver sin situasjon, får vi inntrykk av at hun ikke har noe problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet, men det er helsetilstanden som stopper henne. Hun føler seg ikke ekskludert fra arbeidsmarkedet som de andre informantene. Hun mener at hun har styring over sin egen situasjon og har fremtidsplaner - enten å pensjonere seg eller komme i fullt arbeid. Det er for tidlig å si om hva utfallet blir ut fra dagens situasjon. Hun ser at

hennes narrativ fra den dagen hun søkte om sosialhjelp for første gang har en progresjon i ønsket retning og er åpen for to alternativer – pensjon eller jobb. En ting er hun helt sikker på, at hun ikke blir avhengig av sosialhjelp over lang tid.

Stabiliserings-narrativ er en posisjon hvor Eva og Desirè opplever at deres livssituasjon er nesten uendret og utviklingen har stagneret seg. Begge to har lite eller nesten ingen arbeidserfaring og har fått sosialhjelp i fem til ti år. Eva og Desirè er avhengig av sine samboere og ønsker å komme i arbeid, de er husmødre og mener at de er friske nok til å påta seg meningsfylt arbeid. Personene i denne kategorien er pessimister i forhold til utvikling i ønsket retning. De har vurdert sin situasjon som nesten uendret siden de fikk sosialhjelp for første gang. De uttrykker sin bekymring over framtiden og er ”pessimister”.

Jeg har ingen forhåpninger på sosialkontoret....man må bare prøve og prøve å slette gjelda... tenker mye på regninger... skulle helst brukt tiden til noe annet enn å tenke på basisbehovene. Sosialen tar vare på det grunnleggende, tak og mat og det lønner seg ikke å være i systemet for lenge.... Jeg vet ikke hvorfor de ikke er interessert i å gi meg et tilbud om jobb eller kurs.... Isteden får jeg sosialhjelp hver måned?
Jeg ønsker ikke å leve på sosialen, vil ha normale levekår... og det er ingen som ønsker å være en sosialklient...jeg vet ikke hvordan min fremtid blir.....
En annen sa at; Jeg har ingen venner, familie eller offentlige personer som kan skaffe meg en jobb, og snakke med meg om mine problemer. Jeg har ingen håp . Kanskje du kan skaffe meg en jobb, har du noe kontakter?

Anne og Berit var i første omgang pessimister – de mente at situasjonen deres stabiliserte seg i 15 år og mottok sosialhjelp i påvente av avklaring/uføretrygd. De trodde de i fremtiden ville bli uavhengig av sosialkontoret. Da de fikk innvilget uføretrygd for to/ tre år siden fikk de erfart at deres uføretrygd ikke er tilstrekkelig til livets opphold og boutgifter, og er nødt til å søke om supplerende sosialhjelp. Begge informanter må fortsatt søke om supplerende sosialhjelp, enten for å forsørge seg selv eller forsørge sin samboer. De er dratt inn i sosialsystemet igjen og er tvunget til å leve på lave sosialhjelpsnormer. Informantene uttrykker sin bekymring for framtiden og mener at utviklingen går i feil retning. Med andre ord kan de ikke bli selvhjulpne og deres tanker om framtiden har endret seg fra stabiliserende til regressiv retning, når de selv ikke har styring eller håp om å bli selvhjulpne noen gang.

Tidligere var regelverket annerledes. Samboerpar hadde ikke forsørgelsesplikt overfor hverandre når de søkte om sosialhjelp. Da kunne bare ene parten leve på sosialhjelpsnormer, men endringen har ført til at nå må begge leve på lave sosialhjelpsnormer, selv om ene parten har god inntekt. Anne ser ingen mulighet til å komme ut av klientrollen, med mindre de skiller

lag og velger å bo alene. Situasjonen deres har forverret seg. De mener at utviklingen deres har gått i feil retning, og dets ringvirkninger har vist seg på alle livets områder.

En av informantene sier:

Jeg ønsker å få lappen og bil, men har ikke råd til å realisere drømmen min med uføretrygd som inntekt. Jeg vet inderlig godt at jeg kan ikke få mer inntekt og må nøye meg med sosialhjelpssatser over lang tid. Kanskje vi vinner i lotto eller blir samboere med en riking. Drømmen om å bli økonomisk selvhjulpen i nesten 15 år er nå knust for lenge siden. Jeg har ikke opplevd å ha mer penger i hendene enn sosialhjelp satser, og har hatt de slik hele tiden og det blir verre jo eldre vi blir.

Regressiv narrativ er fortellingen om de sosialhjelpsmottakere som har en forverret livssituasjon etter kontakt med sosialtjenesten, og mener at deres utviklingen går i feil retning. Berit har gitt opp håp om forbedring av sin livssituasjon, og beskriver seg selv som evighets klient med stor resignasjon. Kvinnene beskriver seg selv som et offer i systemet uten at de selv kan påvirke særlig. Berit er uføretrygdet og har ingen mulighet til å tjene litt ekstra og trygden hennes strekker ikke til livet opphold og boutgifter.

Berit sier i en avsluttende kommentar; det som er drømmen min eller fremtidsutsikter er knust for lenge siden. Bare å komme inn på sosialkontoret, jeg føler det som å miste grepet på ett glass, du mister glasset på gulvet og det er knust. Slik er det med mine drømmer, bare å komme inn den døren, er drømmene mine knust, og har ikke lenger noe drømmer som kan realiseres.

Håpet om langtidssosialhjelpsmottakerens fremtid kan ses på tre måter; progressiv/optimisme, stabiliserende/pessimisme eller regressiv/resignasjon. Dette gir oss et pekepinn på om hva slags hjelp/tiltak som er mest hensiktsmessige og virkningsfull.

Tidligere forskninger (Underlid 2005, Brevik 1996, Sæbø 1993) har vist til sosialhjelpsmottakeres helse, utdanning, bakgrunn, og deres opplevelse av fattigdoms situasjonen. Denne undersøkelsen har også bekreftet disse funn. Sosialhjelpsmottakere er som folk flest, men mer belastet enn befolkningen generelt. Alle informantene hadde helseplager (psykiske/somatiske). Alle informantene levde i konstant økonomisk bekymring og det er vanskelig å si hva som kom først, var det mottak av sosialhjelp som forårsaket psykiske lidelser eller var det omvendt. I tillegg til dette er det vist til en helhetlig opplevelse/vurdering av langtidssosialhjelpsmottakerens livssituasjonen fra deres ståsted – om den har endret i ønsket retning (fremtidsutsikter) fra den dagen de mottok sosialhjelp for første gang.

Det er spesielt en klar sammenheng mellom stønadslengde og informantenes håp om å bli selvhjulpen. Jo lengre tid de mottar sosialhjelp, jo mer mister de håpet om å få bedret deres livssituasjonen og/eller blir selvhjulpen. Informantene som mente at deres livssituasjonen bedret seg var de som hadde mottatt sosialhjelp i kortest tid i forhold til andre informanter. Informantene som hadde mottatt sosialhjelp lengst var de som mente at situasjonen deres har forverret seg. Ikke minst de som har mottatt sosialhjelp mellom 5 og ti år mente at deres livssituasjon har stabilisert seg og var i ferd med å miste håpet om å bli selvhjulpen.

Hensikten med problemstillingen var å få mer dypere og spesifikk kunnskap og forståelse om langtidssosialhjelpsmottakeres opplevelser slik at det kan gi et adekvat/helhetlig bilde av brukernes situasjon, og eventuelt overføre kunnskapen til sosialt arbeid med langtidssosialhjelpsmottagere i velferdssamfunnet. Studien kan være et bidrag til kunnskapsutviklingen om mennesker som på ulike måter har en vanskelig hverdag. Det kan gi sosialarbeidere innsikt i marginaliserte gruppers tanker, meninger og ønsker – hva de selv mener skal til for å bedre deres livssituasjonen. For å få til endringsarbeid må man begynne der brukeren er, og starte med samarbeidsavtaler fra brukernes ståsted (Eriksen 1995). Desto viktigere er det med kunnskap om langtidssosialhjelpsmottakerens ståsted og livssituasjonen.

Disse funnene kan være et viktig bidrag både til sosialkontorene og i forhold til sosialpolitiske tiltak – om hvordan og hvilke tiltak som kan settes i verk for å hjelpe langtidssosialhjelpsmottakere fra deres ståsted. For eksempel ved å ta innover og på alvor langtidssosialhjelpsmottakeres opplevelser kan vi møte dem med riktige tiltak. Langtidssosialhjelpsmottakere omtales som optimister, pessimister og resignerte ikke for å gi dem en egenskap, men for å illustrerer bedre deres tålmodighet i forhold til utvikling av deres situasjonen i ønsket retning. Ut ifra brukernes ståsted kan en utarbeide ulike tilbud og oppfølgingssamtaler med bruker. For eksempel

- ”Pessimister” – trenger tilbud om arbeid eller tiltak/utdanning med noe tilrettelegging
- ”Optimister” - trenger råd og veiledning og tid før de er friske/kvalifiserte til arbeid
- ”Resignerte” – her behøves det strukturelle tiltak som kan lette brukernes livssituasjon

Ny kunnskap kan synliggjøre langtidssosialhjelpsmottakere erfaringer og bidra til å bedre deres livssituasjon (jfr formålet med Lov om sosialtjenesten). Beskrivelse, forståelse og fortolkning, er sentrale i den filosofiske hermeneutikken til Gadamer (1968). Forståelse er det

grunnleggende elementet i undersøkelsen, slik at langtidssosialhjelpsmottakere kommer med sin forståelse preget av egne livserfaringer. I en hermeneutisk bevegelse kaster ny kunnskap lys over tidligere erfaringer og tidligere erfaringer bidrar til forståelse av den nye kunnskapen. Anvendelse av ny innsikt innebærer at nye vurderinger og nye aspekter framtrer.

Denne undersøkelsen har vist til ulike veier til sosialkontoret, hvordan det er å være langtidssosialhjelpsmottaker, og deres utsikter fremover. Undersøkelsen har bekreftet tidligere forskningsfunn (Sæbo 1993, Terum 2003) at langtidssosialhjelpsmottakere er en ikke homogen gruppe, men de fleste sliter med helse og dårlig økonomi. Det som bestyrker i denne undersøkelsen er at alle langtidssosialhjelpsmottakere ikke liker passivt liv og har et håp om å bli selvhjulpne og kan omtales som optimister, pessimister, og resignerte i forhold til deres fremtidsutsikter. Ifølge langtidssosialhjelpsmottakere har ikke sosialhjelpen alltid forbedret deres livssituasjon i henhold til lovens hensikt. Noen langtidssosialhjelpsmottakere har fått bedret sin livssituasjon, noen har fått stabilisert sin livssituasjon og noen har fått forverret sin livssituasjon. Informanter (langtidssosialhjelpsmottakere) har havnet i en slags ond sirkel med gjensidig påvirkninger på helse, økonomi, aktiviteter, og nettverk (jamfør tidligere figurer om ond sirkel). Hovedfunn i undersøkelsen kan oppsummeres i fire punkter:

1. Det er lettere å bli langtidssosialhjelpsmottakere enn å komme ut av klientrollen. Informantene erfarer at sosialkontorene fungerer som en ren bankvirksomhet med hovedfunksjon/oppgave som kontroll og innvilgelse av sosialhjelp.
2. Langtidssosialhjelpsmottakere lever med økonomisk bekymringer. De har trange budsjetter og lider av fattigdoms forsakelser som fører til mer isolasjon.
3. Sosialhjelpsmottakere lever et passivt og isolert liv. De blir sett på som underlegne av folk flest (stigma).
4. Sosialhjelpsmottakere savner den gode sosialarbeider som kunne gi råd/veiledning, motivasjon og oppfølgingstiltak fra sosialkontorene. Alle informanter etterspør meningsfylte aktiviteter/arbeid.

Figuren under viser gjensidig påvirkning som fører til en ond sirkel

De fire nevnte punktene har gjensidig påvirkning og de forverrer langtidssosialhjelpsmottakeres livssituasjon ytterligere – jo lengre de blir værende i systemet. Denne undersøkelsen hadde ikke til hensikt å finne noe lineær årsak – virkning for sosialhjelpsmottakerens situasjonen. Det vi kan slå fast er at det åpenbart er sannsynlig er at livssituasjonen til langtidssosialhjelpsmottakere blir verre og verre jo lengre tid det går uten hensiktsmessige løsninger til de utfordringer de sliter med. Dette øker belastninger og ringvirkninger som er vist i flere figurer i denne oppgaven. Sosialhjelpsmottakere lever i en slags ond sirkel som forverrer situasjonen ytterligere og denne sirkelen må brytes for å bedre deres situasjonen. For unge som er langtidssosialhjelpsmottakere, renner tiden for dem ut og de har ingen tid å miste.

Selv i denne vanskelige livssituasjonen med dets ringvirkninger på deres levekår har langtidssosialhjelpsmottakere ulik grad av tålmodighet til å komme ut av klientrollen. Jmfør tidligere nevnte narrativer om optimisme, pessimisme og resignasjon i forhold til fremtidsutsikter. Da blir det neste spørsmål om sosialarbeidere kan og har mulighet til å følge opp langtidssosialhjelpsmottakere i den grad det etterspørres av brukerne selv?

6.2 Langtidssosialhjelpsmottakeres utfordringer kan ses fra både individ- og samfunnsnivå

Situasjonsbeskrivelse ut ifra Individ nivå	Samfunnsnivå
Lave kvalifikasjoner	Manglende tiltak eller egnet arbeidsoppgaver for brukere- vanskelige arbeidsmarked
Sviktet helse	Kvinner med diffuse plager/uten spesifikk diagnose-vanskelig å få anerkjennelse
Ustabile boforhold	Vanskelig boligmarked og strenge vilkår på leiemarkedet.
økonomisk bekymringer	Vilkår og krav om aktivitet
Passivt liv/unge uten erfaringer og gode referanser	Krevende og effektivt arbeidsmarked
Fattigdoms forsakelser (lav inntekt)	Sosialhjelp og samfunnsholdninger
Opparbeidet gjeld/økonomisk bekymringer	Aggressive Innkasso byråer og markedsføring for lån m.m.
Ustabil økonomi	Høy terskel for trygdeordninger og innstramming av velferdsordninger

Vi har sett langtidssosialhjelpsmottakerens faktiske situasjon på individ nivå og det er på tide å drøfte strukturelle utfordringer som brukerne nevnte og hvilke sosialpolitiske tiltak kan forbedre brukernes situasjonen. I neste kapittel skal det skisseres noe sosialpolitiske utfordringer i forhold til langtidssosialhjelpsmottakere.

Kapittel 7

Sosialpolitiske utfordringer

Unge sosialhjelpsmottakere

De siste ti årene har hver tiende person mellom 18 og 24 år levd av sosialhjelp. Årsaken er sammensatt, men mange er skolelei. Hver tiende ungdom slutter skolen og en av fem søker om sosialhjelp. Hvert år dropper 1000 nye unge fra skolen og det kan bli annen problematikk dersom de ikke blir aktivisert gjennom samarbeid mellom Aetat, sosialtjeneste og oppfølgingstjeneste (NRK dagsrevyen 020505). Arbeidsledigheten i denne aldersgruppen er også relativt høy. De unge som får sosialhjelp er en sammensatt gruppe (Hammer 2005). Det er mange forskjellige typer mennesker. Det vi kan si er at de ofte har lav utdanning og lengre ledighet enn andre unge. Flere undersøkelser viser at langtidssosialhjelpsmottakere har lav utdanning og dårlige helsetilstand enn borgere generelt. I mitt utvalget avviker ikke informantenes bakgrunn fra tidligere forskninger. Noen av grunnene til at det har gått så pass dårlig med dem, kan henge sammen med det at de møter arbeidslivet ved å bli henvist til et sosialkontor (ibid).

Slik var det for to informanter og det tok nesten 15 år for å få anerkjennelse på at de var uføre. Da kan en stille spørsmål om de var uføre for 15 år siden? Eller er det systemet som gradvis bryter ned langtidssosialhjelpsmottakere og tilslutt blir de erklært uføre, og ikke arbeidsføre? Det er grunn til å stille kritiske spørsmål om formålet med velferdsordninger er å få rask avklaring med minst mulig belastninger for brukere, men hva som gjør at det ikke fungerer, selv om alle informanter helst ville jobbe?

Det nye arbeids og velferdskontoret i hver kommune skal håndtere krevende forvaltningsoppgaver. Hva betyr det for langtidssosialhjelpsmottakere? Ifølge St. prp. 46, ville det føre til enklere, helhetlig og samordnet tjenestetilbud. For eksempel ved hjelp av individuelle planer, en helhetlig tilnærming og bredden i virkemiddel bruken vil det føre til at hjelperne bedre kan se brukernes behov fremfor etatens oppgaver. Målet er at flere brukere med sammensatte behov kunne komme tidligere i aktivitet og i samhandling med tjenesteapparatet. Det skal bli kortere vei til hjelpen, men det er usikkert om alle brukerne vil få bedre hjelp hevder professor, Hvinden (2005). Arbeidsledige unge og andre som ikke nødvendigvis har store sosiale problemer kan bli fanget opp av en slik samordning, og dette

tiltaket er et skritt på veien mot en bedre samordning av de offentlige tilbudene som skal hjelpe folk som er på utsiden av arbeidsmarkedet. Jo mer samordnet den offentlig instansen blir, jo tydeligere blir deres felles målsetting om arbeid for alle og hvem som er etterspurt på arbeidsmarkedet. NAV kan nødvendigvis ikke være et relevant hjelpetilbud for folk med psykiske lidelser eller sviktet helsetilstand, fordi denne gruppen sjeldent er etterspurt på arbeidsmarkedet. Erfaringer fra både Finland og Danmark viser at ved innføring av nye og mer samordnede tiltak for å hjelpe folk i arbeid som folk i høyeste grad er fornøyde med, oppnår de ikke likevel å komme i ordinært arbeid etter tiltaket (ibid).

Unge arbeidsledige som aldri har vært i arbeid og hatt det vi mener med et normalt liv er økende. "Det er noe av det skumleste jeg har opplevd i de årene jeg har vært i sosialtjenesten". Sier en sosialarbeider Ann-Margit Berge i boka Fattig talt (Flavik 2004). Det er de som ikke klarer videregående, dropper ut og opplever bare tap og nederlag, og fortsetter å drive rundt i systemet i årevis. Det finnes ikke lenger manuelle arbeidsoppgaver til disse, alt er blitt automatisert eller lagt ned. Vi trenger jobber for dem som ikke har fagbrev eller annen kompetanse. Dette er en sterkt voksende gruppe som er på vei til å bli den nye lavkassen i samfunnet vårt (Flavik 2004). Slik var det med alle informantene i undersøkelsen. Det finnes ikke arbeid i forhold til deres kvalifikasjoner og/eller helsemessige utfordringer. Arbeidet som fins ikke passer til den fysiske og psykiske tilstand som langvarige sosialhjelpsmottakere kan være i. Det er grunn til å reise spørsmålet; Skal sosialtjenesten være ansvarlig for den utstøtning og utestengingen som skjer i arbeidsliv og i forhold til de varige trygdeordninger? Bør det ikke lovfestes en rehabiliteringsrett for sosialhjelpsmottakere som har fått sosialhjelp over for eksempel ett år? Slik at overføring til Aetat kan utløse rett til en form for arbeidssøker stønad?

Kvinneperspektiv

Tre informanter i undersøkelsen viser at de var inn og ut av tiltak/ forsøk for å komme i ordinært arbeid, men måtte søke om uføretrygd. De to andre informantene er usikre om hvor lenge de klarer å leve i håp om å komme i ordinært arbeid, det får tiden vise. Tre kvinner oppgir å ha psykiske lidelser eller somatiske plager. De har hatt diffuse somatiske eller psykiske plager uten å få noen spesifikk diagnose som kunne utløse rettighet til uføretrygd, dermed har det tatt nesten 10-15 år for å få innvilget uføretrygd. Sjeldent eksisterer det entydige diagnoser eller symptomer for kvinner med diffuse helseplager, og dermed er det vanskelig å få innvilget uføretrygd. Dette har to av informantene i denne undersøkelsen erfart

og de måtte bruke nesten 15 år for å bli trodd og få anerkjennelse for deres helseproblemer. Det kan også være en årsak til at det er en økning på langtidssosialhjelpsmottakere.

Utvalget mitt består av kun kvinner. Kvinner er oftere dårligere stilt økonomisk enn menn, og det kan forstås i lys av et tredelt forsørgerssystem for kvinnene: Lønn, ekteskap og trygd. Dette er de normale hovedkildene til kvinners livsopphold, og de fleste beveger seg mellom disse i løpet av livet – avhengig av alder og helse (Stjernø 1985:151). Fire informanter i denne undersøkelse viser at de har vært avhengig av samboers inntekt eller sosialhjelp i over lang tid. Jamfør innføring av forsørgelsesplikt overfor hverandre i samboerforhold.

Kvinner foretrekker ofte å løse problemer uten å krangle eller vise aggressivitet mot sosialarbeidere. De velger ofte å ty til familie/venner for å ordne opp i vanskene sine eller isolere seg. Dermed blir deres vansker med livet usynlige for sosialarbeidere eller overskygget av de som ”bråker” og roper om hjelp, for å bli prioritert framfor andre. Det er sjeldent man leser i aviser at det var en kvinne som ”bråket” ved sosialkontoret. Tre kvinner i denne undersøkelsen var mektig lei av sin tilværelse som langtidssosialhjelpsmottakere og stilte spørsmål under intervjuer om – ”hva er vits med å leve?” Det er en ganske sterk uttrykksform, som en sosialarbeider bør ta på alvor. Kvinner sliter med behovsprøving fra sosialkontoret og samtidig er de avhengig av sin partners velvillighet til forsørge dem. De lever i en krysspress fra sosialkontorene og sine ektefeller. En av informanter har vurdert å flytte for seg selv for å unngå et slikt press. Velferdsordninger er individualisert og oppmuntrer ikke folk til å bo og leve sammen men indirekte oppfordrer folk til å flytte fra hverandre for å oppnå mest mulig økonomisk gevinst. Er det slik samfunn vi vil ha?

Sosialhjelpsmottakere som er arbeidsuføre i større grad bør synliggjøres gjennom helsetjenestens eget system og ved bruk av for eksempel attførings- og sykepengeordningene? I dag tildekkes mange sviktende forhold i andre ordninger ved å henvise brukere til sosialstønad uten å få en avklaring eller synliggjøring av de egentlige utfordringene. Å bli gående i randsonen på et krevende arbeidsmarked og en restriktiv trygdeordning til sosialtjenesten er å individualisere de problemer politiske og verdigmessige valg.

Det er av stor betydning om hva som er i fokus når nye sosialpolitiske vedtak fattes for å hjelpe langtidssosialhjelpsmottakere. Vi kan lese fra statsbudsjetter de siste årene, Fattigdomsmeldingen og NAV reformen at det er vektlagt mer på individet som har vansker og alle skal hjelpes til å komme i arbeid/tiltak. Det uttrykkes stor bekymringene for økning av trygdeutgifter i Norge, dermed inngangs kriterier for dagpenger, sykepenger, attføringspenger m.m. strammes inn for å motivere flest mulig på arbeidsmarkedet. Det er et tankekors at på den ene siden skal det strammes for velferdsgoder og på den andre siden skal individet "tvinges" inn i arbeidsmarkedet som etterspør arbeidsføre mennesker som vil yte 110% til enhver tid. På denne måten kan en finne en forklaring på at sosialhjelpsmottakere blir langtidssosialhjelpsmottakere, fordi de blir både utstøtt fra arbeidsmarkedet som stadig stiller høyere krav om effektivitet og høy kompetanse og trygdeordninger som stadig stiller høyere krav for innvilgelse av trygdeytelser. Sosialhjelpsmottakere føler seg presset ut fra to viktige inntektskilder (trygd og arbeid) i det moderne samfunnet. X

Sosialhjelpen har ofte mer enn på noe annet politisk område, vært orientert mot å regulere folks levemåter på to måter: Folks atferd i forhold til arbeidsmarkedet og folks atferd i forhold til samlivet og forsørgelse ansvaret internt i familien. Arbeid og det å regulere folks atferd til arbeidsmarkedet gjennomsyrrer statsbudsjettet 2004 (St. meld. nr. 6 2002-2003). "Arbeid for alle" er et mål for regjeringen. Gjennom ulike tiltak skal flest mulig i yrkesaktive alder stimuleres til å forsørge seg selv gjennom eget arbeid. Det foreslås også å liberalisere bedriftenes adgang til midlertidig ansettelser som ofte resulterer i at de beste kvalifiserte får de beste tilbudene. Vi kan risikere å få en marginal gruppe som ikke har mulighet til å få seg en fast jobb, men blir gjerne utnyttet etter markedets behov. Historisk sett var dette nettopp en av grunnene for å etablere velferdsordningen. utfordringer blir store for langtidssosialhjelpsmottakere når det både strammes inn for velferdsordningene (vilkår for sosialhjelp) og samtidig åpnes for kortsiktige arbeidskontrakter.

Avslutning

Sosialarbeids pioner, Jame Addams, sa i 1902 at fattige er et resultat av et sykt samfunn som tar utgangspunkt i at alle har like muligheter og ressurser til å mestre livet. De politiske utfordringer nevnt overfor kan bekrefte hennes utsagn som er litt over hundre år gammelt. Det innføres stadig nye tiltak for å stramme velferdsordninger og "tvinge" folk til arbeid som ikke passer til den fysiske og psykiske tilstand som langvarige sosialhjelpsmottakere kan være i. Politikerne og fagfolket må ta innover seg at samfunnet består av mangfoldet og de generelle

tiltak som "arbeid for alle" kan umulig hjelpe langtidssosialhjelpsmottakere. Det må føres en politikk som gir rom for individuelle vurderinger og tilpasninger. Sosialkontorene må også gi rom og føringer for å jobbe mer med oppfølging av langtidssosialhjelpsmottakere. Det kunne for eksempel innføres en rettighet til rehabilitering eller avklaring av sin situasjon etter at man har mottatt sosialhjelp over ett år, i lik linje med de som går på sykemelding.

Litteraturreferanse

- Addams, J. 1902. *Democracy and Social ethics*, Mass. Cambridge.
- Berg, I. K. og S. Miller. 1998. *Rusbehandling: en løsningsfokuset tilnærming*. OSLO: Ad notam Gyldendal
- Blichfeldt, I. 2003. *Bedre levekår for grunnstønadsmottakere?* Hovedoppgave i sosialt arbeid. HIO og universitetet i Trondheim.
- Brevik, I. 1996:24 *Sosialhjelpsklienters arbeid, helse og oppvekt*. NIBR Rapport.
- Brevik, I. 1999: *Jobb med de som kan få arbeid. Tidsskrift for fellesorganisasjon for barnevern-pedagoger, sosionomer og vernepleire, Fontene nr. 7/1999*
- Chudasama, K. 2003. *Hensikten med sosialhjelp*. Kronikk i full tekst:
<http://www.fredrikstad.kommune.no/sosialombudet>
- Chudasama, K. 2004. *Fattigdom en ond sirkel. Fredrikstad blad. 2004. 25.juni*
- Chudasama, K. 2004. *Sosialombud mellom tjenester og bruker*. Helsetilsynsmelding 2004. Statens helsetilsynet.
- Chudasama, K. 2004. *Utfordringer for langtidssosialhjelpsmottakere. Fredrikstadblad 2004. 12.juli*
- Clausen, S. E. 1996. *Oppvekstvilkår blant sosialhjelpsmottakere*. I Halvorsen, K. (red.) *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. Oslo Cappelen Akademiske Forlag.
- Dahl, E. og T. Lorentsen. 2001. *How long do social assistance beneficiaries receive aid? A Descriptive analyses of a Norwegian cohort of recipients 1992-1999*. FAFO
- Dahl, E. og T. Lorentzen, 2003. *Dynamics of Social Assistance. The Norwegian Evidence in Comparative Perspective. International Journal of Social Welfare. 12(4): 289 – 301.*
- Dahl, E. T. Fløtten m.f. 2001. *Den norske fattigdommen - hvordan arter den seg, hvem rammes og hva kan vi gjøre med det?* Faf-notat 2001:16
- Dalland, O. 2000. *Metode og oppgaveskriving for studenter* Gyldendal Norsk Forlag AS
- Danielsen, K. 1994. *Om livshistorieforskning*. Rapport nr 33:35-57 Oslo NOVA.
- Efskind, A. 1983. *Motsetning og mening I sosialt arbeid*, Aschehoug, Oslo
- Eriksen, R. og Nordstrand. 1995. *Innføring oppgave orientert tilnærming (OOT)*. Sosial og Helsedepartementet.
- Flavik, A. L. med fl. 2004. *Fattig talt*. Stølen Media/Studio A7 Oslo
- Fløtten, T. 1999. *Fattigdom i Norge. Problem eller bagatell?* Faf-rapport 303 i full tekst

- Fløtten, T.,E. Dahl og A. Grønningsæter. 2002. *Fattigdom i Norge - Hva er det, hvor lenge varer den, og hva gjør vi med den?* Sammendrag v/ Forskningsstiftelsen Fafo. i full tekst <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/sos/044031-220006/hov004-but.html>
- Fog, J. 1994 *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview.* Akademisk Forlag, København.
- Gadamer, H. G. 1999. Forståelses historicitet som hermeneutiske princip. I Gulddal og Møller (red). *Hermeneutikk. En antologi om forståelse.* Danmark. Gyldensdalske Boghandel.
- Gergen, K. J. og Gergen, M. 1988. *Narrativ and the self as relationship.* i Berkowitz (red.) *Advances in experimental social psychology* 21:17-56. New York: Academic Press.
- Goffman, E. *Stigma.* 1963. *Notes on the Management of spoiled Identity.* New Jersey.
- Halvorsen, K. 1996. *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient.* Oslo. Cappelen Akademisk forlag.
- Halvorsen, P. 2002 *Velferdsprogrammet-samfunn, familie, oppvekst.* FAFO.
- Halvorsen, P. 2002. *Hvor lenge på økonomisk sosialhjelp?* FAFO.
- Hammer, T. 2005. *Unge sosialhjelpsmottakere.* Sosialforskningsinstituttet. NOVA i full tekst <http://www.nrk.no/programmer/tv/puls/4650990.html>
- Harstad, P. m.fl. 2002. *Oppsummering av kartlegging av langtidsbrukere ved Kristiansund sosialkontor.* Rapport Aktive arbeidsretta tiltak – primært til veivisstgjøring av praktisk, for internt bruk.
- Hove, O. 2001. *Stigma – teoretisk tilnærminger til stigma og til forholdet mellom stigma og sosiale ytelser – en kritisk drøfting.* HIO rapport 2001-2
- Hove, O. Og P. I. Langeng 1997. *Sosialhjelpen: Forskning og forskningsbehov.* HIO rap nr 4.
- Hvinden, B. 2005. Mer samordning og kortere vei til hjelpen. *Tidsskrift for fellesorganisasjon for barnevern-pedagoger, sosionomer og vernepleire, Embla 03/05*
- Johannessen, A. og P.A.Tufte 2002. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* Abstrakt forlag. Oslo
- Kirkhusmo, A. Og K. Steenbuch 2005. *Sosialhjelp må avskaffes.* I full tekst <http://www.nrk.no/programmet/tv/puls/4651035.html>
- Kollbotn, O. 2003. *Den lange vegen – og den lange viljen – systematisk oppfølging av langtidsklientar ved sosialkontor.* Hovedoppgave i sosialarbeid, NTNU.
- Kollbotn, O. 2005. *Bruk handlingsrommet.* Tidsskrift for fellesorganisasjon , Embla nr. 2/2005
- Kvale. S. 1997 *Det kvalitativ forskningsintervju.* Ad. Notam Gyldendal, Oslo.

- Kylland, T. Og E. Helgesen 2004. *Redegjørelse angående virkninger av endringer i ytelser fra trygd og Aetat*. Lillesand kommune, Familie og oppvekst, ref. nr. 04/633-1
- Levin, I. & Trost, J. 1996. *å forstå hverdagen*, Tano Aschehoug.
- Levin, I. 1994 *Stefamilien - variasjon og mangfold*. Oslo Aventura forlag.
- Levin, I. 1994. *Data tolkning og sosiale relasjoner i forskning*. Aventura Forlag AS, Oslo.
- Levin, I. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lien, S. Og Ø. Sivertstøl. 2004. *Mottakere av foreløpig uførestønad: Noen trenger sosialhjelp i tillegg*. Samfunnsspeilet 2/2004
- Lyngstad, G. D. 2000. *Tidsskrift for Lægeforening* 120:2178-81
- Marthinsen, E. og R. B. Moe 1999. *Langtidsbrukere av sosialhjelp ved Byåsen sosialtjeneste i 1998*. Arbeidsrapport nr. 8 Midt Norge Barnevernets utviklingscenter (BUS).
- Marthinsen, E. og G. Clifford 2001. *Mellom forsorg og sosialt arbeid – en studie av to sosialtjenester i Sør Trøndelag*. Arbeidsrapport nr. 13. Midt Norge Barnevernet utviklingscenter (BUS).
- Mishler, E. G. 1986. *Research Interviewing Context and Narrative*. London Harvard University Press.
- Nervik, J. A. 1988. *Norske sosialhjelpsstudier*. INAS-rapport 1988
- Nervik, J. A. 1996. *Offentlig politikk og klientløpebaner. Sosialhjelp og arbeidsmarkedstiltak – bidrag til selvforsørging eller ringdans i velferdsbyråkratiet*. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Pattons, M. J. 1990. *Qualitative evaluation & research methods*. Beverllig Hill, CA Norge.
- Richmond, M. 1922. . *What is Social work*, New York: Russel Sage Foundation
- Ringdal, K. 2001. *Enhet og mangfold*. Fagbokforlaget Bergen
- Rønning R. Og L. I. Solheim 1998 *Hjelp på egne premisser? Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Universitetsforlaget
- Rønning, R. 2001. *Hvorfor blir- og forblir-folk sosialhjelpsmottakere?*
- Solheim, L. J. 1996. *Sosialhjelp og vern av sjølvrespekten* red. i K. Halvorsen 1996. *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Soydan, H. 1993 *Det sociala arbetets idehistoria*. Lund Studentlitteratur
- SSB 2002. *Levekårsundersøkelse i Norge*.
- SSB 2004. *Statistikk over sosialhjelpsmottakere i Norge*. I full tekst <http://www.ssb.no/emner/03/04/30/soshjelpk/tab-2004-10-29-04.html>
- Stjernø, S. 1985. *Den Norske moderne fattigdommen. Om økonomisk knapphet og ydmykelse i 1980 åra*. Oslo Universitetsforlaget.

- Sæbø, G. 1992. *Sosialhjelpsklienten: Offer eller strateg? Noen historier om ulike klientløpebaner*. Stensil INAS, Oslo.
- Sæbø, G. 1993. *Som folk flest? En beskrivelse av levekårsforskjeller mellom sosialklienter og totalbefolkning*. INAS notat 1993:4
- Terum, L. I. 2003. *Portvakt til velferdsstaten*, Kommuneforlaget AS, Oslo
- Thomassen, Å. 1995. *Sosialkontoret i endring*, Vidarforlaget.
- Turmo, B. 1998. *Smi mens jernet er varmt! Bedre tiltaksarbeid i kommunene*. Kommuneforlaget
- Underlid, K. 2005. *Fattigdoms psykologi oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. Den norske samlaget Oslo.
- Vannevjen, H. 2001. *Arbeid for sosialhjelp – klientenes egne opplevelser og erfaringer*. Hovedoppgave i Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Wadel, C. 1991. *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek AS.
- Widerberg, K. 2001. *Historien om et kvalitativ forskningsprosjekt*. Universitetsforlaget.
- Aasheim, A. 2003. *Fanget i lyset – Om hvordan det kan være å leve fattig – og ikke fattige kår. Og hvilke konsekvenser det å leve i fattige kår, kan få for barnas sosiale kompetanse*. Hovedoppgave NTNU

Offentlig dokumenter

- Forskrift om *individuelle planer* 2001. 8. juni. Sosial- og helsedepartementet.
- Lov om sosiale tjenester. *Lov av 12.12.91. nr. 81 om sosiale tjenester m.v.* Sosialdepartementet
- Norges Lover. *Lovforsamling for helse og sosialsektoren 2003-2004*. Universitetet i Oslo. Gyldendal Akademisk.
- NOU 2004: 18 *Helhet og plan i sosial- og helsetjenestene Samordning*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- NOU 1985:18 *Lov om sosiale tjenester m.v.* sosialdepartementet
- Odelstingsproposisjon nr. 24/1948: *Målet er å heve nivået på trygdeytningene, slik at trygdemottaker ikke må supplere med fattighjelp*.
- Rundskriv I-1/93 *Sosialtjenesteloven*. Sosialdepartementet
- Rundskriv I-34/2001 *Sosialtjenesteloven kapittel 5*. Sosial og helsedepartementet.
- Sosialombudet i Fredrikstad. 2002. *Årsmelding*. Fredrikstad kommune
- Sosialombudet i Fredrikstad. 2003. *Årsmelding*. Fredrikstad kommune
- Sosialombudet i Fredrikstad. 2004. *Årsmelding*. Fredrikstad kommune

St. meld. 35 (1994-95) Velferdsmelding. Sosialdepartementet

St. Meld. Nr 6 (2002-2003) *Tiltaksplan mot fattigdom*. Sosialdepartementet.

St. meld. Nr. 14 (2002-2003) SATS - *samordning av Aetat, Trygdeetaten og sosialtjenesten*.
Arbeid og sosialdepartementet

St. meld. nr. 40 - *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer, strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne*.

St.prp.nr.46 (2004-2005) *Ny arbeids- og velferdsforvaltning*. Arbeid- og sosialdepartementet.

Vedlegg

Invitasjon til brukere

XXXXXXXXXX Sosialkontor

Dato: 25.08.04

Studie med sosialhjelpsmottakere

Ved Høgskolen i Oslo gjennomføres en undersøkelse om sosialhjelpsmottakere.

I den forbindelse skal det intervjueres sosialhjelpsmottakere i Sarpsborg kommune. Intervjuene går i korthet ut på å få sosialhjelpsmottakerens egne beskrivelser, opplevelser, følelser og erfaringer av å være langtidssosialhjelpsmottakere.

Høgskolen i Oslo inviterer deg derfor om å være vennlig for å delta i undersøkelse. Du takker ja til deltakelse ved å returnere utfylt samtykkeerklæring i vedlagt konvolutt innen to uker.

Opplysningene du kommer med vil bare bli brukt på en slik måte at det ikke er mulig å gjenkjenne enkeltpersoner. Sosialkontoret vil heller ikke bli nevnt med navn, eller få tilgang til intervjumateriell. Datamaterialet vil i ettertid bli anonymisert, og skrives om slik at det ikke er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner i datamaterialet.

Prosjektet har fått tillatelse fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste for å samle relevant informasjon. Professor Steinar Stjernø er veileder for denne undersøkelsen, og Krishna Chudasama skal gjennomføre undersøkelse.

Etter at du har sendt samtykkeerklæring til Krishna Chudasama, vil hun selv ta kontakt med deg for å avtale tid og sted for intervjuene.

For nærmere detaljer kan sosialkonsulent kontaktes pr telefon eller prosjektmedarbeider Krishna Chudasama kontaktes pr telefon 900 57 255.

Med vennlig hilsen

Sosialkonsulent

PS: Frankert svarkonvolutt og skjema for samtykkeerklæring er vedlagt.

Studie om langtidssosialhjelpsmottakere
Mastergradsstudent, Krishna Chudasama
V/Høgskolen i Oslo, Avd. ØKS
Steinrøysa 33
1658 TORP

Vår referanse:
Krishna Chudasama

Dato:
01.06.2004 og 23.11.04

Ved Høgskolen i Oslo holder jeg for tiden på med masterstudie, og vil gjennomføre en undersøkelse om langtidssosialhjelpsmottakere. Med dette menes sosialhjelpsmottakere som har mottatt sosialhjelp over tolv måneder. Denne undersøkelsen er en del av utdanningsløp i masterstudie i sosialt arbeid.

Ved Høgskolen i Oslo er professor Steinar Stjernø er veileder for denne undersøkelsen. Krishna Chudasama skal gjennomføre undersøkelse og skrive master oppgave i sosialt arbeid. Det skal gjennomføres en kvalitativ undersøkelse, hvor vi vil intervjuere mottakere av sosialhjelp, det vil si de som har fått sosialhjelp over seks måneder enten ved ett kontor eller ved flere sosialkontorer. Det skal intervjueres 10-15 brukere, fra en kommune. Intervjuene går i korthet ut på å få klientenes egne beskrivelser, opplevelser, følelser og erfaringer av å være langtidssosialhjelpsmottakere.

Vi ber derfor om dere vil være så vennlige å innhente samtykke fra 20 brukere om å være med i undersøkelsen. Vi vil presisere at materialet vil være anonymisert, opplysningene klientene kommer med vil bare bli brukt på en slik måte at det ikke er mulig å gjenkjenne enkeltpersoner. Sosialkontorene vil heller ikke blir nevnt med navn. Datamaterialet vil i ettertid bli anonymisert, og skrives om/kategoriseres slik at det ikke lenger er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner i datamaterialet.

For å spare dere for jobb, og for å gjøre det enklest mulig, vil vi selv avtale tid og sted for intervjuene etter at klientenes informerte samtykke er innhentet fra dere.

Vi vil ta kontakt pr telefon om noen dager, for nærmere detaljer.

Med vennlig hilsen

Krishna Chudasama

Vedlegg: Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Jeg har fått informasjon om undersøkelse om langtidssosialhjelpsmottakere i forbindelse med master studie ved Høgskolen i Oslo.

Jeg samtykker i at HIO, ved student Krishna Chudasama får mitt navn og min adresse/mitt telefonnummer, i forbindelse med denne undersøkelse.

Dato: _____

Underskrift _____

Navn _____

Adresse _____

Postnr./sted _____

Telnr. _____

Intervjuguide

Hjelpe spørsmål under nr. 1 Litt om bakgrunn og fortid

kan du fortelle meg litt om din egen bakgrunn, oppvekst og miljø Hva slags arbeidserfaring og utdanning har du?

Dersom du husker det, hvordan var det å søke om sosialhjelp for første gang?

Hvor lenge siden er det?

Hvordan er en vanlig hverdag når du skal søke om sosialhjelp? (beskriv hva gjør du, osv)

En hverdag hvor du venter på et vedtak eller svar fra sosialkontor?

En hverdag etter at du har fått svar fra sosialkontor?

Hvordan kan du beskrive dine opplevelser av å søke sosialhjelp over lang tid?

Hva som har forandret mest i livet ditt siden du søkte om sosialhjelp for første gang til i dag?

Hjelpe spørsmål under nr. 2 Tilværelse som sosialhjelpsmottakere

Hvordan vil du alt i alt beskrive hvordan du har det for tida?

Ta utgangspunkt i gårsdagen og beskriv denne hverdagen for meg.

Hva skjedde,

Hva gjorde du?

Hva tenkte du?

Hvor mye tid brukte du på ulike gjøremål?

Hvor var du?

Var dette en typisk dag for deg?

I hvilken grad (på)virker det på deg å motta sosialhjelp?

Møter du noen problemer/utfordringer i din hverdag?

Problemer/utfordringer når du går på sosialkontor?

Problemer /utfordringer ved å få /leve på sosialhjelp?

Har sosialkontor eller annen instans hjulpet deg /hjelper med at du kan løse omtalte utfordringer/problemer? (annen instans som Aetat, trygdekontor, sykehus, barnevern)

Sosialhjelp

Hva bruker du penger på?

Hva mangler/savner du når du mottar sosialhjelp? (hva du ikke har råd til)

Hva gjør du ellers for å greie å dekke(får råd til) disse/omtalte behovene som sosialkontor ikke dekker?

(Hvordan klarer du å overkomme en økonomisk vanskelig situasjon? ????)

Er det noen andre – venner, slektninger – som du får økonomisk hjelp av?

Hvordan er det å leve på sosialhjelp?

Hvilken rolle spiller økonomi (sosialhjelp) i din hverdag?

Hvor viktig er sosialhjelp for din hverdag?

Hva er det disse pengene hjelper deg med?

Hvilken behov du ikke får dekket dersom du ikke fikk sosialhjelp?

På hvilken måte kan du beskrive forskjeller mellom det å motta sosialhjelp og det å ha annen type inntekt?

I hvilken grad mener du ivaretar sosialhjelp dine behov?

Kunne det her ivaretas av andre ordninger/instanser? I tilfelle hvem?

Hva ville du ellers ha gjort – hvis du ikke hadde sosialhjelp?

Gode og dårlige opplevelser

Kan du beskrive en hendelse der du opplever å ha det virkelig god dag og vellykket?

Hva var det som skjedde?

Kan du beskrive nærmere om hva du tenkte eller følte i denne situasjonen?

Har du fortalt noen om dette?

Er det noe av det du gjorde i går som du er spesielt fornøyd med?

Kan du beskrive en dag/hendelse der du opplever å ha det leit/mislykket dag?

Hva som skjedde?

Kan du beskrive nærmere om hva du tenkte eller følte i denne situasjonen?

Har du fortalt noen om dette?

Hva var i dine handlinger som du vil betegne det som de beste/verste?

Synes du at du har flest gode eller flest dårlige opplevelser i det daglige livet?

Hva vil du si er viktigst/gir deg glede i din hverdag? Hvorfor er det viktig?

Refleksjon om sin egen situasjon

Hvordan ser du på din egen situasjon? (opplever du det å både være en sosialklient og arbeidsledig og fattig)?

Tenker du ofte på det selv som sosialhjelpsklient, som fattig, eller som arbeidsledig?

I hvilken grad virker det på deg å oppfatte seg selv som sosialklient, arbeidsledig eller fattig?

Hva oppleves som hemmende?

Hva i dine erfaringer og ressurser føler du at du har nytte av i din hverdag?

Hva savner du?

Hva bruker du mest tid på?

Hvor er du meste parten av dagen? Hvorfor?

Hvor oppholder du deg minst – hvorfor?

Samsvar - stigmatisering

Hvilken tanker hadde du om sosialhjelp før du hadde søkt om sosialhjelp for første gang?

Hvor mange vet at du søker sosialhjelp? (for eksempel venner, familie, naboer, andre offentlige instanser) Får de også sosialhjelp?

Har du inntrykk av at folk ser på sosialhjelp som en rettighet eller noe som en skal unngå å motta?

Føler du at noen ser negativt på at du mottar sosialhjelp? Hvem?

Hva synes du om sosialhjelpsordningen i dag?

Hva er positiv med det?

Hva er negativt med det?

Hvordan mener du det burde vært?

Hva foretrekker du – å fortelle eller ikke forteller til andre at du mottar sosialhjelp?

Hva tenker du om kontakten med omgivelsene rundt deg?

Hvordan virker det inn på din væremåte?

Er det noe ved din situasjon som sosialarbeider burde vite om eller legge større vekt på i sitt daglige arbeid på sosialkontor?

Hjelpe spørsmål under nr. 3 Litt om tanker fremover

Hva tror du.....

Hva tror du om din tilværelse om noen år (fem år)? (ift inntekt, arbeid, familiesituasjon)

Er det noen du ideelt sett vill hatt annerledes?

Føler du at det kan være mulig å få utvikling i den ønsket retning? Hvordan?

Dine ønsker

Hva ønsker du om din tilværelse om noen år (fem år)? (ift inntekt, arbeid, familiesituasjon)

Hva kunne du tenke deg kunne bli annerledes?

Hva må til at situasjonen din skal bli bedre?

Hvem kan være til hjelp for at du raskest mulig kan komme i ønsket situasjon?

Hva kan du selv klare?

Er det noe sosialkontoret kunne gjøre for å hjelpe deg?

Har du selv noen forslag til ulike tiltak eller hjelpeordninger som kunne gjøre livet lettere/bedre for deg?

Hvilken andre muligheter har du hvis du ikke får sosialhjelp?

Til slutt

Er det noen som er viktig som jeg har(glemt) å spørre deg om?

Er det noe mer du vil fortelle meg?

Er det noe ved dette intervju burde vært annerledes?

I hvilken grad har det vært ubehagelig å bli intervjuet?

Informantene kan få mitt tel nr. for senere kontakt eller spørsmål.

Avslutte med å gi en positiv kommentar til informanten!